

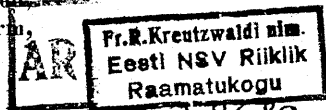
KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI

TOIMKOND:

J. Aavik, A. R. Cederberg, M. J. Eisen,
O. Loorits, J. Märk, J. Mägiste, E. Nurm,
A. Saareste, Fr. Tuglas

SISU:

M. Sillaots: A. H. Tammsaare viiekümnendaks sünnipäevaks. (Pildiga.)

P. Voolaine: Setu lauluema Vabarna Anne „Peko (Pekolanõ)“.
(2 pildiga.)

K. Lumiste: Meie kirjanduslikust elust 1927. aastal.

M. J. Eisen: Antti Lönnbohm.

Dr. A. Pezold: Johann August Hagen.. (Pildiga.) (Pooleli.)

W. Anderson, Aug. Palm: Eesti-liivi mütoloogia-uurimise teaduslikust tasapinnast.

Aug. Palm, M. Sillaots, Ilmar Reiman, K. Ehrmann, Bernhard Linde, R. Sirge: Kirjanduslik ülevaade.

M. J. Eisen: Rahvamälestuste päästmine.

Eesti algupäraste romaanide võistlus.

Lisaks: Koidula kirjad omakseile 16. poogen, Elisabeth Aspe elu ja looming 1. poogen ja Eesti raamatute üldnimestik 1924. a. alates.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

KUUKIRI EESTI KIRJANDUS

22. aastakäik.

Alustatud 1906. aastal. Ilmub Eesti Kirjanduse Seltsi väljaandena iga kuu lõpul, number 5—6 trükipoognat (80—96 lk.), piltidega.

Kuukirja kaasas ilmuvad lisad, mida võib kõita iseseisvaks raamatuks, neist

Koidula kirjad omakseile 1873—1886

III osa, alates 241. lk. ja

Eesti raamatute üldnimestik, alates 1924. a.

V osa, alates 381. lk. Viimane sisaldab kuudekaupa kõik Eestis ilmunud raamatud, Venemaal ilmunud eestikeelsed raamatud, samuti Eestis ilmunud ajakirjad ja ajalehed.

Toimetus: tegev ja vastutav toimetaja lektor Joh. V. Veski, Tartu, Vabriku tänav 5, telefon 2—81.

Käsikirjade tagasisaatmiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsikirjad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsikirju lühendatud kujul.

Talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroo, Tartus, Riia tänav 34, IV kord, telefon 6—01, avatud äripäeviti 9—15.

Tellimishind 4 krooni aastas, 2 kr. poolaastas, 1 kr. veerandaastas. Üksikuid numbreid müügiele ei lasta.

Tellida võib otse talituselt ning postiasutiste, raamatukaupluste ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmeeste kaudu.

Kuulutused kaantel või teksti järel: terve lehekülge 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Vähesel arvul on saada veel XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga 3.60 kr. (nahkköites 5.35 kr.) ning aastak. XIX—XXI (1925—1927) hinnaga 5 kr. (nahkköites 6.75 kr.) aastakäik.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1906. aastast hinnaga 40 senti number.

Tellimistingimused viimasel kaanel.

Eesti Kirjanduse Seltsi arhiivi on kogutud Eesti tähtsate meeste pabereid, nagu avaldamata käsikirju, kirjavahetusi, dokumente, pilte jne. Need on paigutatud tulekindlasse ruumi, korraldatud teaduslikult ning selle tõttu kättesaadavaks tehtud uurijaile.

Selts võtab vastu uusi materjale alalhoidmiseks ja korraldamiseks arhiivis.

Astuge Eesti Kirjanduse Seltsi liikmeks.

Liikmemaks 1 kr. aastas, eluaegne 20 kr. ühekordselt.

Liikmeksastumise sooviavaldusi võtavad vastu Seltsi usaldusmehed ja

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo

Tartus, Riia tänav 34, telefon 6-01.

A. H. TAMMSAARE

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1928

XXII AASTAKÄIK

№ 1

A. H. Tammsaare viiekümnendaks sünnipäevaks.

Kirjanik A. H. Tammsaare — kodanikunimega Anton Hansen — sündis 30. (18.) jaanuaril 1878. a. Järva-Madise kihelkonnas Albu vallas Tammsaare-Põhja talus põllumehe pojana; õppis Sääsküla, siis Prümli vallakoolis, Väike-Maarja kihelkonna-koolis ning astus 1898. a. edasi õppima — sest et kroonu-keskkoolidele liiga vana oli — Tartu Hugo Treffneri gümnaasiumi, kus nii paljud kodumaa silmapaistvamad tegelased keskkooli-hariduse on omandanud. Juba kooliõpilasena tegi noormees esimese kirjandusliku katse aastal 1900 „Postimehes“ ilmunud jutukesega „*Kilgivere Kustas*“, millele järgnes teisigi jutukehi samas lehes ning varssi pikemaidki teoseid: jutustus „*Vanad ja noored*“ ja visand „*Kuresaare vanad*“, milledes juba tundub Tammsaare — tol ajal alles Anton Hanseni — erilaadilist omapära: sündmustiku taga kangastuvaid ideesid. Ideeline tagasein vajutab teostele nukra resignatsioonipitseri, mis hiljemini osutub kirjaniku toodangu alaliseks tunnuseks: ei saa kujutella Tammsaare teostekogu resignatsiooni vaikse alatoonita.

Keskkooli 1903. aasta kevadel lõpetanud, asus noor kirjanik suveks sugulaste juurde Piirsalusse Läänemaal; ümbruskonna muljete all tekkis siin kolmas kogukamtoode: „*Kaks paari ja üksainus*“, kodumaa vaesema ning arenematuma kolga kehvide elanikkude viletsat elu-olu kirjeldav jutustus, — sündmustikult ja tegelaskonna laadilt masendav, autori võrdlemisi päikesepaistelise ellusuhutumise tõttu siiski lepitavalt mõjuv teos. 1903. aasta sügisel läks kirjanik — nüüd juba paljutootav noor jõud — Tallinnasse, radikaalse „Teataja“ toimetuseliikmeks; ajakirjanikuna — alul „Teataja“, siis „*Sõnumete*“ ja „*Vaatleja*“ toimetuses — töötas ta 1907. aasta sügiseni, mil ta astus Tartu ülikooli õigusteadust õppima.

Ajakirjanduse alal tegeldes kirjutas Tammsaare lehe joonealustena hiljemini ka eritrükis (1907) ilmunud jutustused „Raha-auk“ ning „Uurimisel“, — ligikaudu ühel ajal¹⁾ kirjutatud, kuid sisult ja laadilt põhjalikult lahkuminevad teosed. Kui „Raha-auk“ äreva poliitilise radikalismi peegeldusena katsub anda läbilõike teatava ühiskonna-kihi — maakehvikute — püüetest ja taotlustest, väljendab „Uurimisel“ politikast pettunu ning reaktsiooni-õhkkonnas endassesulgunu otsinguid ja juurdlusi hingeteaduslikul alal. Sündmustikult mitmekesisema „Raha-auku“ kõrval mõjub „Uurimisel“ kahvatumana, selle eest veedeldes vormilise külje täpsuse ja koondumuse ning kompositsioonilise tihedusega.

Hingeelulisi probleeme käsitlevale külajutule „Uurimisel“ järgneb Tartus üliõpilase-põlves uusi, veel abstraktsesasse vormi suletud katsetusi samal alal; seekord juba uuest keskkonnast — noorte haritlaste seast — valitud tegelastega. Erilist tähelepanu tekitab ses psühholoogiliste novellide sarjas esimesena (1908) ilmunud, omal ajal kui uue kirjandusliku suuna teerajaja vaimustusega tervitatud novell „Pikad sammud“. See teos, mis mõjus otse stiililise ilmutisena, mille omapärast ainekäsitlust imetles tolleaegne lugejaskonna noorpõlv, on veel praegugi nauditav: kuigi stiil enam ei üllata ega imponeeri noore kirjaniku julged paradoksid, siis huvitab ikka veel autori omapärane, viimseid sügavusi taotlev „inimese otsing“.

Nii „Pikad sammud“ kui ka järgnevad novellid: „Noored hinged“ (1909) ja „Üle piiri“ (1910) on võrsunud kirglikust ihast, lahendada inimesprobleem, valgustada inimhinge sügavikkude pimedad koopad. Teoste tegelaskond on seks tungaldekoguks, mille varal need valgustusekatsed peavad toimuma; sellest on tingitud kõigi kolme teose tegelasi iseloomustav ebareaalne abstraktsus: Tammsaare ei esita tõelisi inimesi, vaid tahtlikult ühekülgetena nähtud inimeskeeme, pea-eesmärgiks üksikute hingeeluliste nähete ja võimete — mitte inimese kui mitmekesisest hingeelulistest nähetest ning võimeist koosneva terviku — kirjeldus.

Aastal 1911 katkestab kirjaniku õpingu raskekujuline tiisikus. Arstide soovitusel sõidab ta tervise paranduseks Kaukasusse, viibib siin mõni aeg eesti asundustes, ter-

1) Kontseptsioon „Raha-auku“ tarvis, millest pidi esialgse kavatsuse järele näidendi saama, valmis A. Hansenil küll juba H. Treffneri gümnaasiumis õppimise aegu; samalt ajalt on pärit ka üksikud jutustuse peatükid.

E. K. toim.

veneb niipalju, et kodumaale tagasi võib pöörduda; ei tohi aga enam õppimisele anduda, vaid asub arstide nõudel sugulaste juurde maale — kaunile Koitjärvele. Siin kirjutab ta — alles õige haiglasena — kopsuhaigete-sanatooriumi elu käsitleva novelli „Varjundid“ ning selle järele elujanust ning elurõõmust helenduva novelli „Kärbes“, mis mõlemad trükkis ilmusid aastal 1917. Kummagi novelli keskuseks on noor neitsik: esimeses surmalemääratud, haiguse mõjul enneaegu närbunud vene neiu Sonja, teises tantsujalgne, elujõust ning elujanust pakatav eesti neiu Tiksi. Mõlemaid tütarlapsi veetleb armastus, mõlemad unistavad mehest ning lapsest; Sonja hellik-haiglane armumine lõpeb erutuse mõjul enneaegse surmaga; Tiksi leiab pärast mõningaid ekslemisi elukaaslase, kellelt loodab saada palju lapsi — „suure karja lapsi“. Nii Sonja kui Tiksi käsitluses tundub sooja poolehoiet; Sonjat närt-siva, Tiksit õilmitseva lillega võrreldes kätkeb autor kumbagi neiukujusse palju luulet: Sonja kujusse loobuvat ja nukrutsevat kaduvuseluulet, Tiksi kujusse rõõmsat ning jõuküllast elujaatamis-luulet. Ideede-rohkuselt ning stiililt ületavad novellid „Varjundid“ ja „Kärbes“ kõik autori eelmised tööd.

Aastal 1919 asub Tammsaare Koitjärvelt Tallinnasse, kus ta tänini on elanud vabakirjanikuna, ilukirjandusliku tegevuse kõrval vaimukaid artikleid kirjutades ning tõlgeteid tehes. Tallinnas ilmub 1921. a. trükist Tammsaare — senini ainsaks jäänud — dramaatiline teos, kurbmäng „Juudit“, mille kujundamine ja viimistlus on kestnud ligi neli aastat. Ka „Juuditi“ peakujuks ning keskuseks on naine: kangelaslik juuditar, kelle algkuju kõigile Piiblist tuntud. „Juuditi“ peamotiiviks on naise ürginstinkt: iha elu edasi anda, lapsi sünnitada. Juba novelli „Kärbes“ lõpetas Tammsaare sama motiivi viitava paatosliku mõtisklusega, võrreldes naist sigitust igatseva maaga; „Juuditis“ areneb eelmise teose lõpp-akord vapustavaks kurbmänguks. Draama sünge ekspositsioon kujutab peategelast kangelaslikult-energilisena: kuuleme, et noor Juudit on lasknud tappa oma mehe Manasse, veendunud, et lapsi ei või saada mehelt, kelle „ihurammu Jehoova oli puutunud igaveseks ajaks“. Kuna Juudit küll järeletulijaid ihkab; kuid mitte ükskõik missuguseid, siis otsib ning ootab ta kaua, enne kui leiab mehe, kellesse armub kõige oma kirgliku hinge ägedusega. Et see mees on ühtlasi Juuditi rahva vaenlane, kodulinna piiravate Assuri vägede ülempealik, siis toimub Juuditi alateadvuses kaval motiivide-vahetus,

mis talle võimaldab armastatu väeleeri pääsemise: näiliselt läheb Juudit Jehoova käskjalana, tegelikult iseenda igatsuste ajal. Assuri leeris leiab Juudit „armu Olovernese ees“; ent Olovernese suursugusest mehelikkusest vaimus- tudes muutub Juuditi armastus leegitsevaks auahnuseks: „kuningatütred ja -poegi“ tahaks ta ilmale kanda, kuninga- emandana maid valitseda Olovernese kõrval. Kuuldes Juuditi kõnelevat „kui mees“, möödub Olovernese üirike eneseunustus; ta kaineneb ja hülgab Juuditi. Haavunud enesetunde mõjul raiub Juudit magava Olovernese pea.

„Juudit“ on Tammsaare ideerikkamaid teoseid: naise emainstinktist võrsuvate probleemide kõrval käsitletakse siin patriootilisi ja usulisi küsimusi, mehe tunde- ning armuelu valgustavaid probleeme, auahne ja iseteadliku naise erootika mitmekesiseid keerdküsimusi. Lühikeses juubeliartiklis pole muidugi võimalust sellist ideede-rohkust pealiskaudseltki eritella; piirdugem märkusega, et üks „Juuditi“ kõrvalprobleemidest — naisearmastuse mõru- dust käsitlev — edasi kandub järgmisse teosesse: jutus- tesse „Kõrboja peremees“, mille peateemaks on „Kõrboja Anna isemeelne kiindumus Katku Villusse.

„Kõrboja peremehega“ pöördub Tammsaare tagasi maaelanikkude ja maa-elu kirjeldamise juurde. Kuna vahepeal autori vormikäsitus on võrratult peenenenud, aine kujundamise võime arenenud ja kogemuste hulk suurenenud, siis ületab „Kõrboja peremees“ muidugi noor- mehепõlised esikteosed tunduvalt. Stiiliilt täiuslik, aine- käsituselt meisterlik, inimhinge mõistmiselt üllatav jutustus jätab lugejasse unustamatu mulje, mis teis- või kolmanda- kordsel lugemisel aina tiheneb ning süveneb.

„Kõrboja peremehes“ puudutab Tammsaare esmakord- selt maaga võitluse, maasse kiindumuse ja maainimese tüübilise ellusuhtumise küsimusi; ühtlasi osatab ta siin riiva- misi eesti maainimese kui tõuesindaja omapärasusi ja kodu- maa looduse ainulaadset veetlust, — motiivid, mis 1926. a. ilmunud suurteoses „Tõde ja õigus“ mitmekülgsema, viim- sete sügavikkudeni ulatava väljenduse leiavad. „Tõe ja õiguse“ tegevuspaik Vargamäe oma Ees- ja Tagaperega on paljunõudlik, armutu ja kiusakas maalapp: tööd ja vaeva nõuab ikka ja alati, tasub vaeva eest kitsilt, sageli jätab hoopis tasumata. Tarvitseb suurt kiindumust maasse, suurt ja ennastsalgavat tööhimu, et nii tänamatu eseme kallal aastakümneid vaeva näha, ohverdades enese ja naise- laste tervise, elurõõmu ja kas või elu. Kuid veendunud põlluharijale on maa enam kui üksiku isiku eluküsimu-

seks; maa nõudeid täites ei saa ta hoolida naise või ühe- teise lapse tervisest ega vastupanevuse nõrkusest; maa nõuded on talle tähtsamad kui üksikolevuste tervis ning elu, sest inimene on kaduv ja inimese elu üürike, maa aga põline, heitlus maaga igavene. Kõrvale hoiduda võib ses võitluses ehk küll mõni ärpleja Tagapere Pearu, — tõsine ja mehine mees nagu Eespere Andres andub maale kogu isikuga, paneb maale pandiks kogu elu kõigega, mis sesse kuulub.

Pearu ning Andrese kujuga on Tammsaare eesti põllu- mehe kahe põhitüübi täiuslikumad kehastused loonud, milledega meie kirjanduses midagi nii põhjani ammu- tavat pole kõrvutada. Pearu kerglane, mõningaid mandu- mistunnuseid väljendav kuju ning Andrese jõuline, terveni ainsasse tahtesse koondunud kuju on suurejoonelisemaid tõu-omapära kehastusi, mis eesti kirjandus tänini tootnud. Samaväärsete tõu- ning laadiesindajatena seisavad meeste kõrval naiskujud: pehmeloomuline, enneaegu nõrkev Krõõt; visahingeline, kuid raske töö- ja muredekoorma all ruttu vananev Mari; tüüakas ja tuimameelne Tagapere „eit“, — Pearu sõnakuulelik ning alistuv „lambasihver“. Värvika- mais joontes kirjeldab autor noori tüdrukuid, nii teenijaid kui peretütred, kelledest kirjaniku lemmik-kujuna tundub Andrese esiktütar: äge ja energiline Liisi; sooje varjun- deid leidub rohkeis laste-elu käsitlevais episoodides; kodu- loomadki pole eesti külaelu suures eeposes unustatud, vaid esinevad inimese väärikate ning väärtuslike kaasa- lastena. Mis puutub loodusesse, siis pole loodusekirjel- dused esteetilisi naudinguid pakkuvaks vahepaladeks, vaid romaani oluliseks osiseks; on ju loodus maa-inimese toi- mingute ja teotsemiste alatiseks tagapõhjaks ning raamiks.

Tammsaare toodangu iseloomustavamaid omadusi on juurdlev mõtisklemine ning sündmustiku tagant ideede otsimine ja iseenesest, sündmustikust kui ka tegelastest üle olev resignatsioon. Neid isepärasusi ei peegelda mitte ükski eelnimetatud pikemad teosed, — need iseloomustavad ka pikemate toodete vahel kirjutatud lühemaid jutukesti, milledest suurem osa hiljemini koondatud koguteostesse „*Poiss ja liblik*“ ning „*Pöialpoiss*“. Samad iseloomus ning temperamendis juurduvad iseärasused annavad oma- pärase varjundi Tammsaare sulest ilmunud artiklitele, mil- lede enamik on kogutud kõiteisse „*Sõjamõtted*“ ja „*Sic transit...*“ Tammsaare artiklite suuremaks veetluseks on mõttesügavus ja mõtetekäsitluse erapooletus. Tammsaare ei taha nagu kedagi vägisi oma arvamisele sundida; ta

koguni tundub õigeks kiitvat poolehoiet pelgavat, olles veendunud, et „tark olla on veidi naljakas“. See veendumus on osalt tema noormehe-põlise paradokside-harrastuse ja mõtete-kukerpallitamise põhjuseks, nagu see on tema küpsemas eas valminud kapitaalteoste sügava isikupärasuse allikaks. Tänu endasjuurduvale, abstraktsuseni ulatuvale erapooletusele on Tammsaare ikka algupärane, jäljendamatu, isepäiniseisev.

Lootkem, et see ainulaadiline, viljakas anne kodumaa kirjandust rikastab veel paljude väärtuslike teostega, ja soovigem lugupeetud juubilarile edaspidiseks tegevuseks tervist, jõudu ning töötahet.

M. Sillaots.

Setu lauluema Vabarna Anne „Peko (Pekolanõ)“.¹⁾

Anne Vabarn, rahvasuus „Jako naane“, sündis 22. jõulukuup. 1877 (v. k. järele) Peipsi rannal Võporsovo külas, 4 km Värskast põhja pool. Ta oli Tihani ja Kreepa neljas laps. Ema Kreepa, kelle Anne 7-aastaselt kaotas, oli laululine, „sõnoline“. Lapsepõlves õppis Anne laule oma sõtselt. 18-aastasena läheb Anne vastu oma tahtmist naabrusesse Toña külla mehele, kus ta 50. aastani elas, saades mitte kaugeemale kui Petserisse ja Rāpinasse. Anne 5 tütart ja 4 poega on ka enamuses lauluandelised.

Uurijaist juhtus esimest korda mag. A. O. Väisänen 1914 Anne manu, kuid viimane laulis teiste hulgas vaid mõne „ääle“ fonograafisse. Tähelepanematuks jäi Anne ka esimesel Setu laulupeol 1922, mil temal ta meelekibeduseks sugugi lauluga esineda ei lastud, peale fonograafisse leelotamise, mida juhtis O. Loorits. Tundes oma võimeid püüdis Anne vähemalt teiste lauluemade vääriliseks saada. Ja Anne sai selleks 1923. a., mil ta laulis mag. Väisäsele 8 500 värssi, muu seas eepose „Suurõ' saja“, mis sisaldas 5 580 värssi. Pärast on ta Samuel Sommerile umbes 17 000 värssi improviseerinud, riigivanemaile ja mitmesuguseile muile isikuile umbes 15 000 värssi. Lõpuks on ta saatnud allakirjutanu aadressil ligi 20 000 värssi. Oma 50 aasta sünnipäevaks, 4. jaanuariks 1928 (22. XII. 1927

1) Sõna „Pekolanõ“ on poemis umbes 7 korda nimetatud, muidu on ikka Peko.

v. k. j.), tegi Anne kolmanda pikema poemi „Ale“, umb. 11 000 värssi, ka allakirjutanule adresseeritud ridade arvel, nii et talt on üles kirjutatud umb. 60 000¹⁾ värssi.

Poem „Peko“ sai alguse allakirjutanu kirjast Anne Vabarnale veebruaril 1927. Kiri mahutas lühidalt poemi sisu, mille lauluema oma fantaasial ja rahva ainstikul avaraks paisutas. Mitme takistuse peale vaatamata sai

Lauluema Anne Vabarn 50-aastane.

poem maikuuks valmis ja saadeti Akadeemilise Emakeele Seltsi aadressil allakirjutanule, kes viibis tol ajal Lutsimaal.

Anne dikteerimise järele kirjutas ta 19-aastane poeg Jaan (Ivvo) poemi 387-leheküljelisse kaustikusse (keskmi-

1) Seda arvu oli allakirjutanal raske kindlaks teha selle tõttu, et Jaan Vabarn ei ole värssiridade vahet ära märkinud ja et laule on väga mitmele poole saadetud. Asjale saab täit selgust, kui kõik lauluema laulud Rahvaluule-archiivi koondatakse, mis väga soovitav ja tarvilikki on.

selt à 21 värssi leheküljel). Poemi viimast kolmandikku, kus peakangelane Peko enam ei teotse, võiks epiloogiks nimetada. Anne leelotab „Peko“ II osa edasi.

Hakates leelotama tunneb lauluema enda ees tõsist ülesannet. Ta algab palvetades:

No heidä õks ma ette Essu risti,
otsa pääle uma risti.
Kagoh minno õks no Jummal jevvutõllõ,
armas Essu avitõllõ.

Oma laulus näeb leelotaja kogu isamaa rõõmutööd. Ta laulab:

Eesti- taha iks ma -riiki ilotõlla,
taha laulo laa-itõlla.

Ehkki laulik ütleb, et leelotatav Pekolanõ on „mustõ“ mulda lännü“, siiski tunneb, et on vägimehe sünnitaja:

Timmä tõi õks kui ime ilma pääle,
tõi maama maa pääle.

Ometigi tunneb laulja, et ta vaim on vaid sünnitaja, ja hakkab leelotama Pekolasõ sündimisest lihalises mõttes.

Nurganaine kutsub sünnitusvalus Essut ja Maarjat appi, kes ka ilmuvad. Essu on esimene abiandja. Essu annab lapse peale „lillelitseh livvah, kullatsõh kausih“ pesemist Maarja kätte, kes ulatab ta edasi „vanalõ naaselõ, paa-balõ“, kes peseb ja mähib. Kүүналde süütamise järel palutakse Jumalat. Kui Essu on õnnistanud lapse, läheb ta oma paika tagasi, ilmub aga jälle uuesti. Essu ja Maarja teotsevad nurganaise ja lapse ümber ristjatseni, mida tugeva lapse auks 3—5 päeva peetakse. Neljakümne päeva pärast tuleb Essu jälle last õnnistama, kes naerab hällist vastu. Paari päeva pärast

Peko nakas õks jo pistõ ajamahe,
kablost kinni kallutamma.
Hällü pes's õks tä pirru pirapinna,
jala kundzõl koputõlli.

Sai õks tä korgõp kui kuus,
kasve pikep kui petäi.
Peko sai õks põdrasta kõvõmb,
kasve kahrust kangõmb.

Kui Pekolanõ läks põllule töösse, siis

tõi õks kuh'ä tä kotiga.

Peko tekk õks kuh'ä kui kuniga,
pääviho kui Pärnäliina.

Vikat oli viiesüllane, vars vasest. Ühe päevaga niitis nii palju, et viiekümnel sai kuuks ajaks kokku panna. Pekolanõ armastab ema ja küsib talt nõu naisevõtmise kohta. Vanemad ei ole vastu. Emale näitab ingel unes, kust naist tuua. Kus on linn ja jookseb mitmele poole meri, mille otsas on uibu, mis sügisel õitseb ja talvel marju kannab; seal kujub neiu Nabra kuldsukki oma kuusealusel kodus, kuhu Essu saatis ta sinipilvede tagast. Targale taevatütrele võib Pekolanõ julgesti kosja sõita. Uibu oksad joodavad õllega, lehed kingivad kindaid, oksad

Istub: lauluema Anne Vabarn. Seisavad vasakult paremale ta lapsi: Mit's'o, Ode, Manni, Ivvo, Nati, Timmo, Nasta.

annavad andeid. — Pekolanõ ehib enda valmis ja sõidab, nii et

ti' õks küll triksõ', palo' praksõ'.

Läts õks ta tunnil tuhat versta,
minotil mito sata.

Nabra võtab Pekolasõ armsasti vastu ja lubab pulma teateks „piho perrä“ saata ja siska sõnaga sõiratada. Kui linnul noka vahel õun õlut tilgub ja tiival on verev mari, siis sõitku „tuhat tolmulööjat“ teele. Pekolanõ sõidab linnaste uudishimu saatel ubinaga uhkesti koju, kus hakatakse pulma vastu valmistama. Viimati paneb Pekolanõ

mõlasuuruse mõõga vööle, istub vankrile kahe mehe vahele ja sõit algab.

Peko õks jal püssä paugutõlli,
tulirauda tossutõlli.
Kõik leivä õks na pille põllupindre',
vana' välä' värisivä'.

Hakkas siis paistma see õunapuu, mis

pand õks kõik silmä' kiretämmä,
silmäkolmu' kuumõtamma.

Saajale tuli seal Essu Maarjaga vastu, kes kutsuvad kosilase vankrilt maha ja talutavad rahva sööma. Kui Pekolanõ kärsitult mõõka tirgutelles nõuab mõrsja rutemat ehtimist, palub Essu Maarjaga aega anda. Viimased avitavad mõrsjat kogu vallaga ehitella. Kosilase kojusõitmisel annab Püha Maarja Pekolasõlõ varandusekoti, mis iial ei kahane. Seejuures manitsevad Essu ja Maarja, kuidas abielus elada. Essu heidab ilo Nabra juuksesse, et laulu ei unustaks. — Koju sõites paugutas Pekolanõ jälle püssi, et ei tuleks „pakañ paari vaihhõlõ“. — Nabra vanemad, kuuldes saaja nagu sõja sõitvat, ajavad kasuka pahrpidi selga ja lähevad vastu. Algavad saajad setu viguritega, mida sai poolele vallale vahtida.

Peale pulmi asub Pekolanõ kohe põllutõõle. Kui ähvardab põud, siis läheb Nabra väljale ja sõneleb vihma, lubades ta tulekul merele kinkida liniku, kalarannale sukad. Aga viga seisab selles, et

taht õks ta meri meeste päid,
Narva naistõ koolijit.

Kui vihma oli villand, „naari' noorõ' nurmõ', tõulehe' leelotõlli“, siis saatis Nabra saju Saaremaale, vihma Vene- maale, kus laisad tüdrukud lätet läve alla ootavad.

Pekolasõl kasväsüd üles kaks kanget poega: julge Jorosk ja kandlemängija Merosk. Kui hakkasid kolmekesi laulma ja mängima,

pilve- lätsi õks sis -pala' paksobast,
pilveveere' veerüsäpäst.
Päävä- naksi õks sis -latsõ' laulmahe,
kuupuja' kulätamma.
Taiva- naksi õks jal -tähe' tandsmahe,
aolatsõ' laulmahe.

Mäe- õks sis -kaldõ' karksiva,
uigi vasta suurõ' oro'.

Pekolasõ isa läheb korra nurmele jalutama ja leiab kirjadedga tammenuia. Kodus kutsub poja enda manu ja

soovitab nua kirstu panna. Kui saavad viljad kehvad, siis võetagu nui kirstust ja näidatagu teda viljale, küll siis vili paraneb.

Siis ennustab Pekolasõ isa suurt sõda ja soovitab tammenuia abiks võtta, millega

vineläise õks sis tapat kui vihma,
leedulaise kui liiva,
Purutat õks sa maalõ poolakõise,
leotat lätläise.

Siissama Pekolasõ isal

pää nakas õks jo turbast tundmahe,
jala' mulda murdumma.

Ja varssi

Tooni olli õks jo musto moro pääl,
liiva verrev tarõ veereh.
Tuu ol õks küil hopõn siibaga,
linalakk lindaja.

Ja isa liidetigi liiva sisse.

Takah timmä õks sis iki kummõ' kuusõ',
hüä, häälidõ pedäjä'.

Peale seda jääb haigeks ka Pekolasõ ema, kellele unes ilmub mees, kutsudes teda taevasse ubinaid ja mesimarju sööma.

Enne surma juhatab ema Pekolasõlõ kirstust tolle särgi,

kual omma õks sääil kirä' kongalitse',
kongalitse', hangalitse'

sisse kootud päikese varjutamise ajal. Kui tuleb suur sõda, siis ajagu too särk selga; sõdija saab siis valge kui päike, nii et keegi ei saa pealegi vaadata; taplejale annab aga päike õnne,

kuu joudo juhatõllõs.

Siis juhatab ema võtta kirstu põhja peidetud sukad, mille kirjad ta oli valmistanud kollahainust, mis ta toonud metsast esimese kukelaulu ajal. Ema õpetab Pekolaist:

Jalga ajat õks kui nuu kapuda',
kundzõ pääle kulõhunu,
kõkõ saat õks sis targõp taplõmma,
muist julgõp juuskmahe.

Emal palub veel viimist korda endale mängida „halõhit tükkä, leinämango liigutõlla“.

Agu viil õks ma kuulõ umah kotoh,
näge vaga vaimukõnõ
sedä õks pilli mängmist,
kandlõ helü helinät.

Sis kutsut üks kõik hingle' kullõma,
linnu minnu leinämmä.
Hinglekese' ka üks tahtva sedä hellü,
kandlõ kummu kullõsõ.

Ja kui

imel jäi üks sis pää Essu üskä,
käändõ Maarja kassi pääle,

puja' mänge üks sis pille jalotseh,
kulla kuulja kottal.

Emä matuse järel sai Pekolanõ väga vähe head elu
perega maitseda, sest

rutto tulli üks no kätte ese jutu',
ese jutu', ime sõna'.
Sis üks ta ütäl pikk Peko,
väega kõva vägimiis:

Sõda om üks jo lännü sõdõlõmma,
vinne vägi vihklõmma.

Pal'õ säääl üks vaest poissa purutadas,
kaalo maalõ kallutadas.
Agu üks nä rikva mu riike,
purutasõ mii poissa.
Kuulõ üks mu Nabra naasekõnõ,
julgõ poig Joroskekõnõ.
Sinnä taha üks ma appe asto',
kõva appe kõnde'.

Ja Pekolanõ kõneleb naisele eelseisva teadmatusest:

Mõni saa üks vaest liiva, mõni liina.

Käsib siis kirstust tuua emä hame ning kaputad ja
Nabra hakkab itkul Pekolaist ehitelema rõivastega, mida

imekene üks kül kudi kuuvalul,
maama alost aovalul.
Kuuvalul saava ka üks kurva' rõiva',
aovalul vainu särgi'.

Pojad panevad aga kõrge, laia kaabu Peko pähe, sest

korgõ toosõ vaest kodo kunigist,
lag'a kaab lahingust.

Peko käsib kirstust tuua kiiora, tammenuia.

Kiior üks jo laul' kirstu põhäh,
kallis nui kadsatõlli:
kiior üks ütäl: no ma keerä!
nui ütäl': nopõ olõ!

Peko ütleb, et kui ta on juba neli-viis päeva vere sees,
siis tuldagu talle järele:

Pal'lo mul sääl käändvä' üte kae,
pallõ sõudva' üte sõrmõ.

Mitmõ- olõ õks sääl -kümne külä iist,
saisa saa talo iist.

Tugev mees pistis tuppe siis mõõga,

midä jovva-s õks nõsta sada miist,
tuhat miist toetõlla.
Peko võit õks kätte kui kärpse,
linnu mõõga kui librigo.

Kui vägimees läheb minema, palub, et küünal küü-
nitaks ta iga.

Künnel õks sis ütél : kül sa tulõt,
vaha ütél : valat kodo.
Kodo õks kui tulõt, saat kunigast,
mar'a maajumalast.
Sis saat õks saa kesväkeisrist,
kallis kaarataarastest,
kulla nurmõkunigast.

Uksele ütleb Peko, et kodu ootaks. Uks vastab :

Oiõt õks sa siuhkõ setokõnõ,
valgõ särgi vali poiss.
Uss õks sis ütél : oiü rutto !
Piit ütél : pillu jalgo !
Sinnä õks kül setot oodõtas,
valgõt särke vahitas.

Kõnelnud veel aida ja talliga, jätnud naise ja lapsed
jumalaga, läheb Peko oma salakoopasse paluma. Äkki
lendab „sinisiibo tsirgukõnõ“ koopa suhu, kandes numbrit
noka küljes ning kirja keset pead.

Essu uut õks jo Pekot piiri pääl,
kõvva miist sõa kõrval.
Kuup õks sis ütél : kua rutto !
liiv ütél : linda rutto !

Kui siis vägimees hakkas virutama,

tii õks all triksahto,
palo takah praksahto.
Pille mängõ õks kõik pedäjä,
kõivoossa kõnõliva :
Tä õks kül juusk pikk Peko,
väega kõva vägimees.
Kivi' õks kül iih kiirdo leivä',
haina juurõ' vällä joosi'.

Peko õks jo nägi piiri pääle,
näkk savvo saarõ mano.
Erlinät õks jo ol, mürinät,
ravva mõõga rägomist.

Pea jõuab Peko Essu manu, kes vägimehega juttu tahab ajada. Peko aga ütleb endal aega mitte olevat ja tormab sõja keskele, kus nii mitmed juba lamasid. Teised tulid paludes Pekole vastu.

Peko õks sis keerot kiioraga,
nakas nuial nuhklõmma.
Kualõ õks sis kopsas, tuu kuule,
sai külge, sattõ maalõ.
Nii pallõ õks tä tap'p' tammõnuial,
keerät maalõ kiioral, —
suvõl õks kui linnas librikit,
kåve tarõh kärpsit.

Sõjavägilase ümber liitusid kõik taplejad, andes talle nii palju „aitummasid“ kui tähti taevas. Peko ajas omad poisid puhkama ja astus üksi vaenlase vastu. Kui kaks päeva oli keerutanud, hakkas kangelase kiior juba kilde lööma. Ülendades isa hinge pani Peko kiiora kivi alla.

Lahing arenes veel suuremaks. Pilve võrra tuli vaenlasi manu, veeres kui vihma. Võõral väel olid ka omad vägimehed.

Mano õks kõik veere' vinelåse',
oido' mano ugalasõ'.
Kõik låtsi õks jal mano låtlåse',
liidi mano leedolasõ'.
Suurõ' olli ka õks poisi' poolakõsõ',
kõva' mehe', kõrralise'.
Såkslasõ' õks kõik pargiga panniva',
tulli' suurõla summala.

Kõik tulid Peko kallale, kelle mõtlesid mängides maha lüüa. Kui oli kohati vägimeestega rind rinna vastas,

Peko õks sis pidi nal'atükå.
Inne nåudås õks tä umma nåpokõist,
påsõ umma påkåkeist.

Kui aga Peko juba vaenlasepilve sisse piirati, et teda hukata, haaras ta tupest raudriista, mille all pead kaldusid maha kui „kartohka“ ja ubinad. Venelased jäid vere sisse, teistegi rahvastega ei olnud lugu parem. Mõni jäi põõsasse, mõni kivi taha.

Peko õks sis tapõl pümmel üül,
õndså üü õdagotsõl.
Maa õks mürås, taivas tõras
kõva õks Peko pesmist,
ravvariistal ragomist.

Kolm ööd-påeva kestis võitlus. Peko tappis vastase vägimehe, võitis viis riiki ja neli kuningat. Kes jäi veel alale, ei jaksanud enam Pekole vastu panna. Ka koju ei

tihanud nad minna, oma lüüasaamist kuningaile kuulutama.

Peko õks sis sais saarõ pääl,
mõs'k' mõõka mõlasuurust.

Kedagi ei olnud ümberringi näha, ainult koolnukehad lamasid.

Õõ pimeduses vaatab ta üles.

Kuul'd õks tä taivah kohinat,
pääle siibo sibinat.
Taiva- nakas õks sis -kiko kirgmähe,
pilvekana kaaritama.
Kiko nakas õks jo sõta kiildmähe,
kana vaino vaigistamma.

Peko võttis taeva märguandmise arvesse ja istus kivile mõtlema. Aga uinus magama.

Vaheajal korjasid venelased kõvemad mehed kokku, kes tulid Pekot taga luurama. Tasa hiilisid nad selja tagant Peko manu, haarasid ta mõõga ja võtsid ta enda kinni. Peko aga meelitas kavalasti venelasi, kes talle andeks andsid ja ta päris lahkesti oma kampa viisid. Venelased lubasid pärast ränka tööd õige kolmeks päevaks puhkama heita; on ju olek julge, sest et suur setu nende keskel viibib, kes pealegi lubab nende sõbraks saada, isegi neid avitada ja nende riigi rikkaks teha.

Agaga Peko kodus oli naine juba küünra silmavett külje alla nutnud. Kui ta kutsus pojad ja käskis isale itkupilli, sõrmil sõjatükka mängima hakata, siis läksid pojad isa otsima. Minnes isa eramajja, liivakoopasse, leidsid sealt vaid isa kuue itkevat, ja tulid tühjalt tagasi.

Nabra hakkas ise end teele ehtima. Taevast tulid koduhoidjaks Peeter, Paavel, Ants, Anne, Katre ja Hedo, kes juhatasid teeleminejaile koba, kust Pekot leida. Märgiks pidi olema kuldrist pilvede vahel.

Kolmekesi astutakse teele. Noorem poeg Merosk aga ütleb isa koopa manu saades, et ta tahab seni koopa man kannelt mängida, kuni ema vanema pojaga isa tagasi toob.

Teel lõõritab lõoke Nabrake ja Joroskile, et nad viimast korda kodukohta näevad. Ka kaaren ja vares ennustavad õnnetust, kuid minejad ei võta seda usutavaks.

Kui nad jõudsid juhutatud kohta, näeb poeg kaugelt oma isa metsas venelaste aia veeres. Jorosk jooksis siis isa manu ja mõlemad panid põgenema. Peko jõudis ära põgeneda, kuna poeg komistas ja maha kukkus. Vihased venelased tormasid kannule kui kotkad ja haarasid haugastena Joroski kinni.

Sinnä õks sis vellõ hukatigi,
vaga veri vaivatigi.

Kohe võeti ka Nabra kinni, kes vaid härdate palumiste peale ellu jäeti. Nabra ametiks sai ainult laulmine, aga süä õks täl ik'k', suu laul.

Essu käis teda lohutamas ja kõneles koduelust. Kui aga lauluema ei tahtvat ilutella, siis tuleb Essu „Tooni hobõsil perrä“.

Peko jooksis kivi manu, mille alla ta isa tammenuia oli peitnud, ja hakkas sellele oma ohtu kaebama. Itkes ütles vägimees kadunud poja pärast:

Olõs sedä õks ma ette tiidnõ,
sedä mõtõlda mõistno,
et sattõ õks ta maalõ mar'akõnõ,
kukko maalõ kullä poig,
sis timä õks ma sälgä haardno,
toetanu turõ pääle.

Aga vang ei läbenud taha vaadata, mõeldes poja järel jooksvat. Peko mõtles minna otsima naist, kui see veel on elus. Aga

Kiior õks sis ütël: keelä süänd!
Kand ütël: kalõsta hinnäst!
Parep jätä õks sa sinnä minemäldä,
vere sisse viirmäldä.
Esi olõt õks sa verest viirdünü,
olõt sarnosta sadano.
Vere olõt õks sa jätnõ Vinnemaalõ,
puna jätnõ Poolamaalõ.
Kül viit õks kodo hiiro hiusõ,
vao pääle valgõ pää.

Kiior käsib kärmasti minna koopa manu, kus noorem poeg ootab, igavuses pilvile pilli mängides. Pekol on küll kahju mõõgata koju minna, võtab siiski kiiora ja sammutab koopa poole.

Merosk jookseb nuttes isale vastu ja küsiteleb viimase kurbuse põhjust ja ema ning venna kadumise üle. Vägi-mees kõneleb mitu tundi haledast saatusest, kusjuures Meroskil

kandlõ- vettõ õks kui -keele' vii sisse,
kandlõlavva lainõ sisse,
miä õks täl silmistä tsilko',
sarnost maalõ sattõ'.

Essu Maarjaga ilmub koopasse. Et vägimees on nälgane ja tal sõõgitegija puudub, siis toovad Tooni (taeva) külalised vatsa ja piruka, mida saab süüa elueaks. Meroskil lubab Essu valida kolme tüdrukku seast naise,

kellega saab elu õnnelik. Aga lubab Peko kroonida kuningaks, „noorõst nurmõjumalast“, pannes rinda risti ja medaleid autähina.

Sõja ennustajaina oli tekkinud metsadesse palju hunte karusid ja põtru, keda Essu käsib rahva kasu pärast hakata hävitama. Naerdes lubab Peko laaned lagedaks teha, vaja lasta ainult tubli mõök teha.

Lubades Peko kuningriigi rikkaks teha, Pekole õnne saata, Joroski kuukuningaks teha, Nabra eest hoolt kanda, läheb Essu lahinguväljale koolnuid õndsusilma saatma. Peko läks aga puhkama.

Merosk võtab kandle ja kõnnib oma sünnikoju. Kolm tüdrukut tulevad rõõmsasti vastu ja paluvad teda kannelt lüüa, et saaks tantsida. Aga Merosk mõtleb leina peale. Ta lausub:

Suvökösõ üks ma söömäldä olõse,
talvõl kangäldä käüse.
Läbi lääsi üks vil iädse järve,
läbi sõõru sõmõratsõ,
kui saasi üks mul nätä umma imme,
var'ol veljä vanõmbat.

Peagi panevad rõõmsad neiud Meroski leina unustama. Peko poeg armub Annesses ja palub selle kätt. Anne tahab aga enne Essult ja Maarjalt luba küsima minna. Annega läksid Essu koju tagasi ka teised tüdrukud ja taeva sulased. Anne saadetakse Essu kodust armsalt Meroski majja. Essu istub ise ette halli hobuse ajajaks, „pühä Maarja perä pääle“. Merosk tuleb teele kandlega vastu. Essu naeraskaleb, et tema teenijatüdruk armsaks võetakse. Leinaaja pärast pulmi ei peeta.

Noorpaar läheb Pekat koopast kutsuma koju, „nulka nurmõjumalast“. Peko ei tule: tal on palju riigitalitusi. Lubab Meroskil kandlega alati mängima tulla. Peko võttis kinnipüütud karu kassipojana kaenla alla ja viis Meroskile kostiks ühes põdraga, kelle ta tammenuiaga oli tapnud.

Saades mõõga, mida 10 seppa kergitada ei jõudnud, pakub Peko sepile kotitait kulda, vakatait hõbedat; aga sepad ütleavad:

S'oo kingi üks mi seto keisrille,
nopõ nurmõjumalallõ.

Peko päästis ka rahva nurmed karudest ja põdrust. Kui ta, põder õlal, metsast tulles kohtas vaest meest, kes kaugele kõrvale käändus, hõikas Peko selle manu ja viis põdra vaese varju alla.

Tõukülvi ajal läks Peko nurmile kiioraga, mida ta viljale näitas. Ja vaata:

Kolmõl kasve õks sis pääväl kuu võrra,
mitmõ võrra minotil.
Noki' tulli õks jo vällä kui noorigõ',
lehe' külge kui librigo'.

— — — — —
Kesvä- saiva' õks sis -pää' kui kinda',
kaaraterä' kui kapuda'.
Kui sai õks sis tõug tõsõnost,
kaara' üles kasunost,
õga mahu-s sis sisse tsianõna,
kanavassar vaihõlõ.

Kui hakati vilja koju vedama, oli vaja vaadata, et vankrid puruks ei vaoks; olid ju rukkipead tõusnud kui tõlvad kriidikarvaliste teradega.

Aga nurmekuningas ise istus koopas ja mõtles: vanal on vaeva ja kuningal palju hoolt, ei taha enam elada. Läks sepapatta ja laskis oma küljeluust mõõtme võtta, et sepad taoksid raudküljelu, mille käskis enne kloostri tegemist valmis taguda. Raudküljelu käskis riputada kloostriaeda lillede keskele kõrge tulba külge, kus tulev põlv teda võiks tunnistada.

Hallpea kuningas läheb jälle liivahauda. Jumal saatis talle sügava une. Ingliseid seisid öö ja päeva kuninga man ja ajasid juttu tuleviku asjadest.

Üles virgudes kõndis kuningas kingu otsa ja astus mäekallakule. Keda ta iganes nägi mööda minevat, selle kutsus enda manu. Rahvast kogunes juba kaugelt kuningat kummardama, kes hakkas kõnelema asjust, mis kümne põlve pärast avalikuks saavad. Tekivad rauast teed, mida mööda ratsutab ruun, kes rokka ei röpsi, vaid keda söõdetakse sütega ja toidetakse tossuga. Mitme maa taha hakatakse kõnelema.

Sõna õks sis juusk õhko piti,
helü tands taivast piti.

Siis kuulutas kuningas veel väljarändamist Siberisse ette.

Kuningas lubab istutada oma koopa laele tammekepi, millest kasvab tamm, mille koor on hea hambavalu-rohuks. Omalt poolt käsib kuningas koopa kohale ehitada kloostri, kus pannakse Peko juus puusärgi kaanele. Puusärgi peale käsib kuningas tuua valget vatska, nimetades seejuures oma nurmejumala Peko nime. Peko ise aga lubab hauast veel rahvast halesstella.

Kui Peko on istutanud tammekepi, mõtleb ta: saab näha, missugune lind lendab kõige enne kepi otsa, — see

hakkab kevadel kõige varemini laulma. Lendab lõoke. Kes enne lendab, kepi otsa laulma, selle linnu hääli saab kumedam. Lendab kägu. Pärast lendab veel iga liiki linde. Ja Peko paneb tamme nende kuningaks.

Koopasse minnes leiab Peko Essu toodud koolurõivad eest ja kirja:

Ilma võit õks jo ello lõpõtõlla.

Pea langebki kuninga maine kest maha ja 3 ingliti hakkavad kuningat ehtima kõrgemasse ilma viimiseks. Nurmõjumal ei sure nagu tavalised inimesed.

Täl jäi ka õks kül hing hindä mano,
vaga vaim var'o mano.

Peko jäi vaid magama. Essu andis oma teenijaile taba ja käskis kuninga koopa suu lukku panna. Peale seda teatas ta kuninga surmast neile, kes koopa juurde olid kogunenud. Paistsid ainult kuninga juuksed ja nii heledalt, et poole valda valgustasid. Peko koopasse hakati kirikut ehitama.

Sada ol õks hot' sainategijat,
tuhat tulbapandjat,
siske läts õks kül näil pallõ aigo,
poisal puul aastäkkä.
Vigurit õks nä teivä, tsigurit,
hurmaliidse, harmõliidse.
Riste- teivä õks sis -liidse, rästeliidse,
keeroliidse, veeroliidse.

Epiloog.

Essu kõnnib ilma mööda ja teeb kõiksuguseid haigeid terveks. Kord läheb ta mööda kündjast, aga ei anna „jumal appi“. Kündjal jääb hobune seisima, ader tiratab kivvi. Essu ütleb selleks põhjuse:

Tõösõ künnät õks et mehe sääluid,
külämehe kületuid.

Kündja hakkab järele mõtlema oma ahnust ja parandab meelt.

Tol ajal oli ka kurje inimesi, kes tahtsid Essu ära hukata. Essu korjab siis oma koolilapsed kokku ja peab viimast söömaega kahe kala ja seitsme kesvaleivaga. Must õpilane müüb Essu kohtule. Essu pannakse ristile ent hing kutsutakse paradiisi.

Sõjameeste elu on sellepärast raske, et nad Essuga kurjasti ümber käisid. Peko kuningas ennustas ju, kui ühes

Essuga maa peal elas, et tuleb niisugune sõda, kus veli sõdib velje vastas.

Järgneb ilmasõja kirjeldus ja selle kannul käiv viletsus.

Naine, kelle mees sõjas langenud, õpetab lastele, et nad ei põlgaks vaeseid, tuues pildi Essust, kes metsas, nähes tormi käes nii õigeid kui kõveraid puid paindumas ühele poole, kirjutas kivile:

... põlkui tõonõ tõist,
tõonõ tõösõ rõivit.

Suurte lahingute ajal tegi Essu paradiisi väravad lahti, aga siiski ei jõudnud kõiki hingi vastu võtta, sest

mõnõ pan'd' õks tä kumust kuslapuuh tõ,
pan'd' viiest vislapuuh tõ.

Essu tähendas, et kui vägimees Peko oleks väes, siis ajaks sõjapargid laiali, aga praegu on kõik ühekõvadused. Siiski mõjus Essu niipalju, et keisrid ja kuningad

sää! lepe' õks nä kokko kui lilli',
mahto' ütte kui maasigõ'.

Rahusõnumit võtab rahvas ja kirik pidulikult vastu.

Papid kogunevad paluma Peko puusärgi manu. Peko palged lõövad rõõmsamaks. Ka Essu astub Peko puusärgi manu kõnelema, sest et kuningas Peko ettekuulutused läksid täide.

Edasi võrreldakse praeguse sõduri ja endise soldati kojutulemist.

Siberisse väljasiirdumise lugude puhul tuletatakse Peko sõnu meelde:

Et jätke õks tii ahjo kütse leib,
pallav leib pae pääle.
Nii naakõ õks tii rutto minemähe,
kibõhõhõ keerümähe.

Paljud juhtusid teel olema just sõja puhkemise aegu, mille tõttu nad suurde viletsusse sattusid.

Pikas laulus pajatatakse vaesest Lukost võõrasema ja selle tütre man. Luko võetakse kuu peale, kuna võõrasema tütrega saunakarmu kooleb.

Järgneb pikem lugulaul Essust, kes põgeneb tagaajajate eest metsa. Lepp ja haab ei võta Essut varju, mispärast ta nende lehed sõneleb igavesti värisema. Kõiv ja pedajas kutsuvad Essu oma alla. Sellest on kasel magus mahl, oksist saavad pehmed vihad. Pedajal aga on pehme mähk. Teisel õöl ei mõista Essu jälle kuhugi minna.

Siis kutsuvad kadakas ja kuusk ta oma varju. Tasuks lubatakse kadakale head marjad, millest saab tahe taar. Kuuske aga tarvitatakse jõulupuuks. Surnu ajaks tuuakse oksti koju. Essu jõuab jõe ääre ja palub hobust, et see ta üle viiks. Hobune ütleb endal mitte aega olevat. Essu manab vihaga hobuse igavesti kütise- ja kännumaid katkuma. Essut kutsub enda manu lehma- ja lambakari, kellele Essu ennustab head tulevikku. Härg võtab Essu turjale ja viib üle jõe. Essu läheb sarapuu alla, murrab tüki koort ja hakkab paastupäevi peale kirjutama. Siis sõidab Essu jõel luigeluust lootsikus, kuldkepp käes. Kui ta kuldkeppi kergitab, saavad kalamehed kalu. Kui käsib võrgud paremale välja heita, saab mõni kalur nii palju kalu, et jääb igavesti rikkaks.

Lõpuks kõneleb lauluema, et ta jäänud Peko lauluga hiljaks, sest et pole saanud käia Petseris vaatamas Peko puusärki ja küljeluud kordamööda. Lauluema loodab, et vahest tolles ilmas tuleb Peko oma naise, lauluema Nabraga teda lahkesti tänama. Siis lubab Peko naisega nalja lööma hakata. Kui aga Essu tahab ilutamist, küll ta kutsub siis lauljad kõrgesse. Rõõmuga hüüab laulik:

Taiva- saasi kui -liina leelotõlla,
pardsi' laulta paradiisih.
Lilli sääb üks mii' muudo leelotasi',
muna muudo moodotasi'.

Aga võib-olla ei lase verev liiv enam tolles ilmas leelotella, seepärast laseb laulja „leelo liino piti, hiitrile herrile kaia“.

P. Voolaine.

Meie kirjanduslikust elust 1927. aastal.

Kas oli möödunud aasta meie kirjanduslikus elus oma intensiivsuse ja elevusega erakorraline või tähistab ta meie vaimlise kultuuri uue päeva algust? Selle peale on praegu raske vastata. Võib mõlemaid õigeks pidada. Üks on aga kindel ja vaidlematu: kirjanduslikud küsimused olid muude eluküsimuste kõrval möödunud aastal sageli päevakorral, neist kirjutas meie ajakirjanduski rohkem kui tavalikult varemalt, ja kirjandusega seotud küsimused olid sealgi kõneaineks, kus kirjandusega muidu vähe tegemist tehakse või ta isegi hoopis tähele panemata jäetakse.

Selle üldise elevuse loomist on mõjustanud mitmed tegurid.

Esimeseks ning tingimata ka üheks tähtsamaks peab pidama esimest üleriiklikku kirjandusnädalat, mis peeti 23. märtsist 3. aprillini Eesti Haridusliidu korraldusel. Üle maa, rahvarikkamates kohtades, nagu linnades, alevites, korraldati sel puhul kirjanduslikke õhtuid, kõnekoosolekuid, näitusi jne. Paremini kui mujal õnnestus kirjandusnädal Tartus. See on ka kõigiti põhjendatav ja seletatav, sest on ju Tartu meie ainuke vaimlise kultuuri linn, elab seal ju valdav enamik meie kirjanikke. Kirjandusnädala puhul korraldati Tartus terve rida kirjandusõhtuid, loenguid, kirjanduslik loterii, raamatunäitus ühes palliga, Tallinnas samuti terve rida õhtuid ja kirjanduslik kohus Mait Metsanurga „Jäljetu haua“ peategelase üle. Kuigi meie esimene kirjandusnädal selleks ei kujunenud, milleks ta oleks pidanud kujunema, kuigi talle oli rida puudusi ning vääratusi omane, ei saa tunnustamata jätta ta tähtsust. Edaspidiseiks kirjandusnädalaiks, kui neid korraldatakse, andis ta palju teadumusi ja näpunäiteid. Nimetamata ei saa aga selle puhul jätta kahte asja, ja nimelt — meie kirjanikud ei saa niisuguselgi korral, kui nad eneste huvides kogu rahva ees välja astuvad, ühiselt ega kokkuleplikult töötada. Väiklased intriigid ja irisemised ei vaibu selgi puhul! Edaspidi peaks see küll kaduma. Teiseks olgu tähendatud, et meie ajakirjandus kirjandusnädala puhul seda ei teinud, mida ta oleks pidanud ja võinud kirjanduse heaks teha, kuigi ajalehtede toimetused enne kirjandusnädalat korraldavale toimkonnale olid lubanud sel puhul oma veerud peamiselt kirjanduslike kuisimustega täita.

Kirjandusnädalaks ilmus ka hulk uusi raamatuid. Kuid neist on juba mujal juttu olnud.

Peale kirjandusnädala vaibus kirjanduslik elu kogu suveks. Mitme kuu jooksul ilmus vaevalt kaks-kolm kirjanduslikku uut raamatut; mingisuguseid õhtuid ei peetud, ajakirjanduski püüdis kirjanduse unustada — nagu ikka!

Sügise tulekuga aga muutus kõik. Tulid kirjanikud suvitamast, täitusid kohvikute lauatagused, pudenes mõni arvustuseraasukegi kuhugi joone alla, ja mis pea-elevuse tõi, see oli k. o.-ü. „Looduse“ poolt korraldatud 1. eesti romaanivõistlus. Selle tulemused avati pidulikult oktoobrikuu alul Tartus Saksa teatris. Romaanivõistlusel, mille auhindajate toimkonda kuulusid Fr. Tuglas, A. Jürgenstein, J. V. Veski, Aug. Alle ja J. Roos, tuli esimesele kohale Aug. Jakobson'i romaan „Vaeste-patuste alev“, teiste auhindade vääriliseks hinnati Mart Raura „Videvikust

varavalgeni“, Betti Alver'i „Tuulearmuke“ ja Reed Morn'i „Andekas parasiit“. Romaanivõistlusele oli saadetud käsi-kirju üle kahekümne. K. o.-ü. „Looduse“ agaral reklaamitamisel said neli nim. teost, eriti aga just esimene, Jakobsoni „Vaeste-patuste alev“, üldise populaarsuse. Selle ja ka Jakobsoni romaani elulise ja aktuaalse naturalismi õlul on romaan haruldaselt hästi levinud.

K. o.-ü. „Looduse“ võistlusromaanide heaks levinguks ja üldiseks populaarsuseks on palju kaasa aidanud võrdlemisi heatahtlik arvustus ja kirjandusõhtud Tartus ning Tallinnas. Tallinnas korraldati enne jõulu ka kirjanduslik kohus „Vaeste-patuste alevi“ peategelase Ridle üle, mis omagi tulemusi avaldamata ei jätnud.

1927. a. kirjanduslikus elus märkame arvukat uute kirjanikkude juurdetulekut ja üldist raamatute rohket ilmumist. Aasta jooksul on ilmunud umbes viiskümmend ilukirjanduslikku toodet. Ja valdava enamiku autoreiks on nooremad kirjanikud. Ja huvitav ning võib-alla järelsõja-aegu iseloomustav on veel see nähtus, et enamik kirjandusest on jutustav proosa. Näib, et lugeja ei taha luulet ja luuletaja on väsinud luuletamisest.

On otse haruldane — aasta jooksul 10 uut prosaisti, 3 uut luuletajat! Esimeste hulgas on mõnigi tähelepanu vääriv and, viimaste seas aga vaevalt üks (Ormi Arp). 1927. a. debüteerisid proosas järgmised: Betti Alver („Tuulearmukesega“), August Jakobson („Vaeste-patuste aleviga“), Mihkel Jürna (novellikogu „Tavalistega“), Ernst Krusten (novellikogu „Kanarbikuga“), J. Lapp (memuaar-novelliga „Noorus“), Reed Morn (romaani „Andeka parasiidiga“), Ed. Oja (novellikogu „Veski Liisuga“), Arthur Roose (romaani „Võhrupesaga“), Rudolf Sirge (novellikogudega „Võõras võim“ ja „Maanteel“) ja J. Vorms (novellikoguga „Punased leegid“). Luules ei ole enam seda arvukat juurdetulemist, mis oli omane eelmistele aastatele. Uusi luuletajaid on 1927. a. tulnud kolm: Joho Kõresaar („Metsade helinad“), Lill Sügisen („Luuletused“) ja Ormi Arp („Gloobus“). Viimasele võib kirjanduslikkude nõuetega läheneda.

Ka tõlgekirjandust ilmus 1927. a. Eesti Kirjanduse Seltsi ja „Noor-Eesti“ kirjastusel rohkem kui varem aastail.

Uute raamatute ilmumise kohta olgu järgmist tähendatud. Meil on kujunenud traditsiooniks, et kirjanduslikud uudisteosed just detsembrikuul müügile ilmuvad. Kui neid uudisteoseid aga nii arvukalt ilmub, nagu mullu, siis

ei saa lugeja ja ka kirjanduseharrastaja kõige paremalgi tahtmisel nendega kontakti astuda. Kirjastajad peaksid edaspidi selle eest küll hoiduma. Lugejail on peaaegu võimatu kõiki uusi raamatuid osta (kui neid 2—3 tükki päevas ilmub!), ja pole siin imestada ühtigi, kui kesk-pärased raamatud varju jäävad ja ainult parimad üle teiste paistavad. Ka meie ajakirjandus ei saa säärasel korral niigi palju kaasa aidata raamatu levimiseks, kui see tal „ette on nähtud“.

1927. a. lahkusid elavate kirjanikkude hulgast manalasse Elisabeth Aspe (25. aug.) ja August Kitzberg (10. oktoobril). Viimase surm on rahvuslikuks leinaks ja ta viimne teekond kalmistule kujunes sarnaste seas ennenägematuks.

1927. a. on andnud meile palju kirjanduslikke lootusi. Need lootused ei tohiks aga jääda ainult lootusteks, sest seesugusel korral ei oleks meil tegemist progressiga. Viimast aga on meile tarvis, hädasti, hädasti tarvis.

K. Lumiste.

Antti Lönnbohm.

Halastamata surm murrab ühe agara töömehe teise järele maha. Ammuks see oli, kui Mana käsi soome tähtsama luuletaja Eino Leino vennale Kasimir Leinole järele elavate ridadest ära kutsus; nüüd on ta neile seltsiliseks venna Antti Lönnbohmi, kirjanikunimega Mustose, kutsunud. Kasimir ja Eino Leino sarnaseks luuletajaks ei ole Antti Lönnbohm küll arenenud, kuigi noores põlves temalgi luulesoon oli tuksunud; aga ta muud tööd määravad talle ometi tähtsama paiga soome arenemiskäigus. Eesti sooja sõbrana on ta eestlastelegi enesest häid mälestusi jätnud.

Oskar Antti Ferdinand Lönnbohm sündis Liperis jaani-laupäeval, 24. juunil, 1856 Anders (Antti) L. pojana. Suguvõsa nimi oli soome keeles õieti Mustonen, kuid ta vahetas selle rootsimaigulise Lönnbohmi vastu ümber. Kirjanikuna tarvitas Antti seda soomekeelset sugunime, ametlikus läbikäimises ometi Lönnbohmina püsites, kuna vennad rootsikeelsest nimest täiesti loobusid, enesetele teise, soomekeelse sugunime valides. Isa Lönnbohm, kes, niipalju kui tean, põlluharimise kõrval maamõõtjagi ametit pidas, kolis Liperist Kajaani lähedale Paltamosse, kus Antti osa noorust mööda saatis. 1876 sai ta üliõpilaseks, enesele eesmärgiks seades kooliõpetaja-kutset oman-

dada. Ta ei leppinud ometi ainult pedagoogiliste teadmiste omandamisega, vaid püüdis sugukeeltesse ja rahva vaimuvarandussegi süveneda. Eriti huvitas teda eesti keel. Eesti keele õppimiseks sõitis ta noore üliõpilasena juba järgmisel stuudiumiaastal, 1877, Eesti. Mul puuduvad teated, kas L. sel puhul mujalgi Eestis käis, aga Hiiu-, Muhu- ja Saaremaal viibis ta pikemat aega. Siit leidis ta eest Soome oludest erinevaid olusid; erinevad ju saarte olud enam-vähem mandri oludest. Oma tähelepanekutest Eestis saatis ta samal aastal hulga artikleid „Uusi Suometar’ele“; osa neid ilmus veel järgmisel, 1878. aastal. Ta kavatses need kirjutised „Saloilta ja vainioilta“ edaspidi täiendatuna välja anda, aga minu teada ei ole see kavatsus teostunud.

Eesti keelt õppides võttis L. ühtlasi ka rahvaluule korjamise Hiiu-, Muhu- ja Saaremaal ette. Korjamisel pani ta pearõhku rahvalaulude peale. Ülepea kirjutas ta neid sel puhul 204 numbrit üles. Kõige rohkem sai ta neid Muhust. Suurem osa ta üleskirjutatud laule on lühikesed, osa uue-
mast ajast pärit, riimilised. L. ei märkinud laulude päritolu-
kohta täpsalt üles, vaid lisas igale laulule kas H. või M. või S.—Hiiu, Muhu, Kesk-Saaremaa juurde, aga ka SK.—
idapoolne ja SI.— lõunapoolne Saaremaa. Oma korjanduse andis ta Suomalaisen Kirjallisuuden Seura’le, kes selle oma aastaraamatus „Suomi“ III, 7 1893. a. trükki toimetas ja sellest ühtlasi äratrüki välja andis nime all O. A. F. Mustonen, „Virolaisia Kansanrunoja. Vihukene Eesti rahvalaulusid“. Soomekeelses eeskõnes seletas L. oma ülesande teostamist. Selle soomekeelse „juhatuse“ tõlkis cand. O. Kallas eesti keelde. Eesti keelt mittetundvate soomlaste jaoks lisas L. iga laulu alla laulus soomlastele liiga võõrastena, raskesti mõistetavatena tunduvaile sõnule soomekeelse seletuse juurde. Muidu esineb raamatu tekst täiesti eestikeelsena. Raamat ise sisaldab 101 lehekülge.

Saartega tutvunud, soovis L. eestlastega mandrilgi paremini tuttavaks saada. Kui 1880. a. Tallinnas laulupidu peeti, kasutas ta mitme soomlasega üheskoos juhust kogu maa eestlastega tutvust teha. Sel puhul sain minagi Lõnnbohmiga ligemalt tuttavaks. Pidude kestis liiga lühikese aja. L. ei suutnud nii lühikese ajaga mandril rahva elusse süveneda. Ta otsustas kauemaks ajaks maale rahva sekka asuda, nagu ta saartel varemgi juba oli asunud. Ta valis seekord oma uurimiskohaks Lõuna-Eesti, kus keel mitmes suhtes enam soome keelt meelde tuletab. Juunist oktoobri lõpuni viibis ta mitmes kihelkonnas ja tuli siis Tartu. Siia jäi ta 2—3 nädalaks. Siin puutusin L-ga igapäev kokku.

Kogu aja liikus ta üliõpilaste ringkonnas, meile Soome olude kohta mitmekülgseid seletusi andes. Keegi meist ei tundnud veel ligemalt Soomet; seepärast olid L. seletused meile nagu õppetunnid. Ärge leppige mu seletustega, ütles L., vaid tulge, vaadake omade silmadega Soome olusid. Tuleval aastal pühitseb Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 50-aastast kestusepäeva. Sõitke seks ajaks sinna, siis näete kõige paremini Soome vaimlist arenemist. — Esiotsa leidus vähe neid, kes ta kutset kavatsesid täita, aga tihti kutset kuuldes lubasid viimaks kõik üliõpilased järgmisel suvel Helsingisse sõita. Kui aga 50-aastane pidu kätte jõudis, oli suurem hulk lubajaid üliõpilasi kadunud; nende asemele astus ometi umbes pool tosinat vilistlasti.

Helsingis võttis L. pidu ajal meid juba sadamasillal vastu ja hoolitses kogu aja lahkesti meie eest, meile priikortereid ja muid soodustusi hankides ja linnas tšitšeroone osa etendades. Ei oleks L. olnud, ei oleks me kaugeltki võinud Helsingit nii nautida kui L. seltsis. Mul oli õnn L-ga Helsingis ühes korteris asuda. L. arvas, et mul vaja soome rahva eluga niisama tutvuda, nagu temal eesti rahva eluga. Ta tegi mulle ettepaneku suveks tema juurde Paltamosse sõita, mulle prii ülalpidamist lubades. Ma ei olnud ometi pikemaks Soomes viibimiseks kuidagi varustunud. Sellest järgnes, et pidin sõbraliku kutse peale eitava vastuse andma. Õnn oli, et ei sõitnud, sest laev, millega L. Paltamosse sõitis, jooksis kivile ja uppus järve; L. kaotas osa oma asju. Teiselt poolt kahetsen siiski, et ei sõitnud, sest Paltamos kogu suve mööda saates oleksin soome tulevaste luuletajate Kasimir ja Eino Leino seltskonnas võinud viibida. Kasimir Leinoga ei ole ma pärast ligemalt kokku puutunud, selleaegse lapse Eino Leinoga lühikese aja.

Järgmiseks suveks aegsasti Soome kutsutud, võisin sinna pikemaks ajaks sõita. L. saatis selle suve Helsingi läheduses Herttonösis riigiarheoloogi J. R. Aspelini juures mööda. Uno Schrove juurest, kes mind seekord kutsunud, Hartolast Helsingisse tagasi tulnud, kutsus riigiarheoloog Aspelin mind enese juurde. Seal asusin enam kui nädala Aspelini ja Lönnbohmi seltsis. Harutasime seal mitmel puhul eesti küsimusi. L. soovitas, et kui tsensuur ei lase Eestis töid trükkida, me neid Soomes masina alla saatku, sest et Soomes tsensuuriolud palju lahedamad. Paraku ei lubanud eesti majanduslikud olud L. ettepanekuid kuigi palju teostada.

1897 viibis L. jälle tüki aega Eestis, aga et ma ise Eestist eemal olin, ei puutunud ma seekord temaga isik-

likult kokku, küll aga olin Soomes käimisest peale temaga kirjavahetusse jäänud.

Samal aastal, kui ma L-ga Soomes koos viibisin, sooritas L. õpetajakandidaadi eksami, sai selle järele lühikeseks ajaks kooliõpetajaks Helsingisse ja Porvoosse ja viimaks Hämeenlinna lütseumisse. Hämeenlinnas võttis ta 1885 ühtlasi kaks korda nädalas ilmuvate „Hämeenlinnan Sanomate“ toimetamise oma hooleks ja jäi toimetajaks kuni 1900 ni. Aastatekaupa saatis ta mulle oma toimetatud lehte, milles ta Eesti oludele tavalisest rohkesti tähelepanu kinkis. Mõne korra saatsin talle natuke teateid Eesti olude kohta.

1895 nimetati L. Kuopiosse rahvakoolide inspektoriks. Sellesse ametisse jäi ta viimse ajani. 17. detsembril 1927 kustus ta eluküünal.

L. on kogu aja elavalt eesti murest ja rõõmust osa võtnud. Peale „Vihukese Eesti rahvalaulude“ andis ta veel välja eesti-soomekeelse „Virolainen sanasto“. See sõnastik oli määratud A. Ahlqvist'i „Murteiskirja“ eesti-keelsete artiklite jaoks. Kogu ea harrastas ta Soome-Eesti lähenemist. Kui umbes 20 aasta eest Helsingis Akadeemiline Soome-Eesti Klubi asutati, sõitis ta Kuopiost Helsingisse koosolekule ja pidas soome-eesti ühispüüetest vaimustava kõne, ühtlasi oma mälestusi Eestist ette kandes. Eesti-Soome vastastikuse lähenemise aatele jäi ta surmani ustavaks. L. sulest ilmus aastate jooksul teaduslikke töid keele ja rahvateaduse, muu seas ka vadja keele kohta. Noorusest peale tundis ta suurt huvi rahvaluule ja keeleliste andmete vastu. Rahvaluule sõnu korjas ta 1874. a. peale, kohanimesid 1875. a. peale. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura aastaraamatutest „Suomi“ leiame viimase ajani igal aastal aruandeid seltsile saadetud L. rohkearvuliste korjanduste kohta. Rahvakeele ja -mälestiste kõrval harrastas ta ka loodusteadust; ta teotses Kuopio looduse-sõprade-ühingu juhatuse liikmena ja asutas Kuopios loodusteadusliku muuseumi. Mujalgi seisis L. rahvuslikkudes ettevõtetes ikka eesotsas.

See soe eestlasi armastav süda on nüüd lakanud tuksust, L. tehtud töö kuulutab tulevalegi põlvele ta mälestust. Väsimata töömees hingab oma päevatööst.

M. J. Eisen.

Johann August Hagen

(1786—1877).

In memoriam.

Mälestuse päevad meestest, kes oma tegevuses ei ole piirdunud ainult teatava kitsa ringiga, vaid on üldsusele toonud kasu ja ergutanud teisi selleks, et nende töö hiljemini süvendatult ja arendatult on kujunenud püsivaks kultuuriväärtusteks, — need mälestusepäevad annavad harilikult põhjust seesuguste meeste peale tagasi vaadates neid meelde tuletada. Ülesandeks ei ole üksnes mõista nende tähtsust oma ümbrusele ajal, mis möödunud, et võrrelda olnud aega praegusega, vaid tarvis on esitada ka küsimus, mis nad meile — järelpõlvele — on pärandanud, et võiksime enestele aru anda sellest, kas on põhjust rõõmustada meie aja edusammest või aga peame konstateerima paigalseisu. Viimane teadvus peaks siis õhutama, et jõud saaksid jälle liikvele edasiseks arenguks, sest paigalseis tähendab enamasti ikka ka tagasiminekut.

Läinud aasta alul, märtsikuus, pühitses terve kultuuri-ilm XIX sajandi kuulsaima helilooja Ludvig van Beethoven'i (sünd. Bonnias 16. dets. 1770, surn. Viinis 26. märtsil 1827) 100-aastast surmapäeva ning kõigi maade kogu ajakirjandus on teda sel päeval austavalt mälestanud. Kuu hiljemini, aprillis, pühitses kitsam ring — Baltikum — ühe oma helikunstniku, kirjaniku ning luuletaja 300-aastast sünnipäeva. See oli „balti Bach'iks“ nimetatud Gustav v. Mengden (sünd. 17. apr. 1627, surn. 16. dets. 1688), kelle mõlemad vaimulikkude laulude kogud: „Sonntagsgedanken eines Christen“ ja „Der verfolgte, errettete und lobsingende David“ on teiste hulgas tähtsad, senini püsinud balti helikunsti mälestised XVII sajandilt. Ja hiljuti möödus jälle mälestusepäev meie kitsaimas kodus, Tallinnas, mis samuti väärrib, et tast mitte vaikides ei möödutaks. See oli Johann August Hagen'i 50-aastane surmapäev, kes aastal 1823 asutas esimesed lauluseltsid, ühe saksa oma ja ühe eesti, nii et võib teda pidada esimeste seesuguste seltside asutajaks Baltikumis.

Et saavutada selge tähendus ja käsitus nii üksikisiku kui ka terve rahva vaimlise ja kunstilise elu avaldustest, ei ole tähtis tunda nende avalduste aluseid, vaid ka üksikute nähtuste loomulikku arengut ja ajalist järgust, samuti tegureid, mis neid õhutavad ja

tuletavad. Eriti vajalik on see kiiresti toimivas püüete teostamise protsessis, kus üksikuid arenemisastmeid kiire ja otsese järguse tõttu on raske eraldada, ning liigagi võimalikuna peitub siin hädaoht põhijuurte alahindamisega ülehinnata käesolevat ja tulevat. Seesuguse erakordselt kiire ja mitmekülgse kultuurielu arengu näide on meil

J. A. Gajon.

Eestis. Kes oleks suutnud võimalikuks pidada umbes 50 või 100 aasta eest säärast pööraselt kiiret edasijõudu ja mitmesuguste eesmärkide taotlust. Juba dr. med. Heinrich Rosenthal'i raamat: „Kulturbestrebungen des estnischen Volkes während eines Menschenalters“ (1869—1900) Tallinnas 1912, Cordes'e

ja Schenk'i kirjastus, pakub mõningaidki huvitavaid viiteid; omeli oleks autor, hoolimata isegi usust ja armastusest oma rahva vastu, vaevalt küll võinud aimata midagi seesugust, kui poleks alused olnud rajatud ning erilised asjaolud poleks seda soodustanud, kusjuures otsustav on olnud küll vist Ida-Euroopa mõjudest taandumine ja juba kaua kestnud Lääne-Euroopa kultuuripüüete intensiivsem teotsemisvõimalus.

Üks neid tegureid, kes suurel määral on aidanud edendada üht erilist kultuurielu haru Eestis, nimelt muusika-elu, ja iseäranis oma eesti kaaskodanikkude hulgas, on kindlasti olnud Johann August Hagen'i isik. Selle kaudu saavutati tahtmatult ka ühistes püüdmistes koondumist, vastastikust arendamist kui ka tugevdamist, nagu see ikka on tulemuseks teatava inimgrupi ühiste huvide eest hoolitsemisele. — Hagen õpetas ja elas Eestis ning ta õppetegevus, kunstiline looming ja ta Tallinnas kirjutatud tööd, mis tihedalt seotud balti muusika-ajalooga, põhjustavad küll arvata teda kohalikuks elanikuks. Tema muusikateoreetilised tööd on peaaegu erandita kirjutatud eesti keeles ja eestlastele. — Aga et alused, mõjustused ja ümbrus on määravad ja otsustavad inimese päras-tises tegevuses ning võimetes, sest inimene on ju ikka enese mineviku saavutis, siis peab tundma tema arenemiskäiku. Alles siis võib mõista tema isikut, aru saada ta tööst ning hinnata läielikult. Walter Rathenau väljendab seda mõtet väga tabavalt oma raamatus „Die neue Gesellschaft“, öeldes seal: „Kes vaatleb inimest, tema tegevust ja saatust, tema keha ja ilmet, tema sõpru ja ta abielu, ta tarberiistu ja ümbrust, see tunneb inimest.“ Järgnevas ei taha piirduda ainult sellega, et esitada J. A. Hagen'i teotsust Tallinnas, vaid kohati valgustada ka ta noorust ning vähemalt nimetada isikuid, kes võisid teda viljakalt mõjustada. Kuid lähemalt süveneda sellesse aega ja üksikuisse isikuisse ei luba selle mälestusekirjutise piirid.

Johann August Hagen sündis ³/₁₄ apr. 1786 Pirna linnas Saksimaal. Tema 100-aastaseks sünnipäevaks valmistatud medal leidub Tallinnas Eestimaa Kirjanduse Seltsi reaalse omandusena. Teist, väiksemat, hõbedast ja sinisest emailist samal puhul valmistatud mälestusemärki omab ta perekond. — Tema isa, Johann Hagen, sündis Baieris Mistelbach'is Bayreuthi lähedal 11. juunil 1754 vaba talupoja Georg Hagen'i (1725—1795) ja Margaretha Weidenhammer'i (1751—1795) pojana, elas kodanikuna ning maja-

omanikuna Pirnas, kus teotses rätsepmeistrina, villakaupmehena ja organistina. 20. okt. 1785 abiellus ta Johanna Sophie Schlag'iga (Schlagens), K a m e n z'i korstnapühkija Johann Ehrenfried Schlag'i ja tema abikaasa Dorothea Elisabethi, sünd. Brauer'i tütreaga. Johann Hageni ja Johanna Sophie Schlagi abielust on võrsunud 2 poega ja 3 tütart. Ka August Hageni vend, Friedrich Christian (sünd. Pirnas 19. juulil 1793; abielus näitlejanna Rosalie Keer'iga Böömist, surnud Tallinnas 19. veebr. 1826), kes sõdis Lützw' vabatahtlikkude väe-osas Napoleoni vastu, rändas samuti Eestisse ning teotses siin organistina, kuna õed, kellest üldse vähe teada, jäid Saksasse. Üks oli abielus kellegi Friedrichs'iga, teine Herold'iga. Kolmas, Karoline, oli vallaline ja jäi vanematekoju.

Oma muusikalised võimed ja kalduvused on Hagen pärinud arvatavasti oma isalt. Lahkesti minu kasutada antud ülestähendusist, mis Hagen kirjutanud oma 80. eluaastal, 1866. a., esitan lühidalt siin mõnda, mida räägib ta oma esimesest õpetusesaamisest: „Minu armas poeg Julius andis mulle selle raamatu, et kirjutaksin siia, mis mul juhtunud elus. Näen ette, et aeg, millal ja kus, on kõik segamini, sest nimede meelepidamiseks on mu mälu suuremalt jaolt kadunud. Noorena ja vanana eksib inimene mõtlemises, unustab palju; mis hiljemini meelde tuleb, ei juhtu alati õigesse paika. Kalligraafiat, ortograafiat ja head stiili ära oota sugugi. Joonteta sirgelt kirjutada ei ole mul ka 80. aastas võimalik. Mis siin kirjutan, on mu lähemaile omakseile. Inspektor R u s s w u r m Haapsalust palus sedasama, mis minu Juliuski. Sellest, mis mul elus juhtunud, teen talle lühikese kokkuvõtte, kui Jumal kingib mulle selleks veel elu.“ „Kui olin isamajas õppinud pisut lugema, kirjutama ja arvutama, õpetas mu isa mulle klaverimängu ning ostis väikese orelit, millel harjutasin koraalimängu. Mu üheksandal eluaastal laskis ta mind selgeksõpitud koraali kirikus orelil mängida, kusjuures ta ise pidi pedaale mängima, sest minu jalad olid liiga lühikesed. Peakiriku kanter andis mulle lauluõpetust, muidu käisin juba avalikus koolis ja mõne aja pärast sain kirikukoori lauljaks.“ — Kümneaastasena sai väike August rõõmustava loa minna k u u r v ü r s t i suvilossi P i l l n i t z'i kuulama itaalia ooperit, mis jättis kestva mulje poisisse. Neljateistkümneaastaselt astus ta pansionäärina Dresdeni gümnaasiumi, mida nimetati ristikooliks ja kus ta mitmed aastad elas kasvandikuna ristielu. Peale koolitundide pidid õpilased

kirikus, tänavail ja majade ees laulma koraale ning hinge-
 ülendavaid laule. Kui õhtupimedikus laulmas käidi, kandsid
 vilumatamad lauljad tõrvikuid ja korjasid vaskkarpides
 raha neilt, kes olid soovinud laulmist. Kui H. oli õppinud
 itaalia keelt lugema, võeti ta koorilauljaks õueteatrisse,
 kus kapellmeistriks olid helilooja Johann Gottlieb Nau-
 mann (1741—1801), Schuster ja Stidelmann. Dres-
 deni kloostrielust, mida H. ise nimetab „lõbusaks vile-
 suseks“, kirjutab ta väga kujukalt ning kirjeldab ka paljusid
 muusikuid, kellega tal olnud kokkupuudet. Nii mainib
 ta naudingut, mida valmistanud talle kuulus lauljanna
 proua Mara, kelle kontserdil ta Hôtel de Pologne'is
 mõningas kooris kaasa laulis. Samuti räägib ta klaveri-
 virtuoosist Daniel Steibelt'ist (sünd. Berliinis 1765,
 surnud 20. sept. 1823 Peterburis; oli 1800. aastate
 paiku armastatuim klaveri-helilooja). Elisabeth Gertrud
 Mara, sünd. Schmehling (sünd. Kasselis 23. veebr.
 1749, surnud Tallinnas 20. jaan. 1833, maetud
 Telliskoplis; abielus tuntud tšellomängija Joseph
 Mara'ga),¹⁾ kes tegi pikki kontserdireise ning eriti Londonis
 sai suure austuse osaliseks, teotses ka Tallinnas,
 mispärast mainibki Hagen teda mitmesti oma lauluseltside
 ja laulukooli puhul. Kuid oma õpetajaist nimetab ta veel
 sagedamini Richard Wagner'i õpetajat kanter Theodor
 Weinlig'it (1780—1823) ja prints Louis' õpetajat Zeu-
 ner'it (elas hiljemini Peterburis). Kaasõpilasist mainitakse
 õuelauljat Weizmann'i, kapellmeister Grille't, Bös-
 king'i, Eisrich'i, Scharlich'i, Wehlermann'i ja
 Gustav Johann Leberecht Ehregott Punschel'it, tuntud
 koraaliviiside-kogu autorit. Schiller'i sõbra, apellatsioonin-
 nõuniku Christian Gottfried Körner'i (1756—1831), s. o.
 luuletaja Karl Theodor Körner'i (1791—1813) isa juures
 oli tal võimalus musitseerida kammermuusikateoste heli-
 loojaga, Preisi printsi Louis Ferdinandiga (õieti Ludwig
 Friedrich Christian, sünd. 18. nov. 1772, langenud Saalfeldi
 juures 10. okt. 1806), kes peatus Dresdenis oma väe-osaga
 sõjakäigu puhul prantslaste vastu.

Dresdeni vallutamisel nägi H. esmakordselt Napo-
 leoni ja kirjeldab tema julma ning karmi toimimist,
 millest esitan ainult väikese episoodi: „1806. a. tuli Napo-
 leon Meissen'i kaudu Dresdenisse. Oma balkonilt silmas

¹⁾ Lauljanna Mara kohta lähemalt: „Laulu ja mänguleht“ I aasta-
 käik: „Ühe laululinnu elust“ (lk. 27—30, 44—46 ja 51—53).

E. K. toim.

kuurvürst Elbe sillal kaht kiirkäskjalga kihutamas. Pärale jõudes teatasid nad kuurvürstile, kui lähedal juba on Napoleon sillale. Kuuldes seda lahkus kuurvürst balkonilt ning läks trepist alla kuni viimase astmeni. Mul oli tuttavaid lossis ning selle tõttu ka võimalus näha Napoleon I umbes kolmekümne sammu kauguselt kõrgemast seisupaigast. — Kuurvürsti tegi ta kuningaks ja käskis tal erapooletuks jääda. — Katoliku vaimulikud palusid Napoleonilt luba oma kiriku torni kellad üles seada, mis juba palju aastaid vara-aidas olid valmilt seisnud, aga mida luterlik konsistoorium ei lubanud tarvitusele võtta, sest peamine usund Saksis oli protestantlik. Kuningakoda sai katoliiklikuks, sest August Tugev ei võinud enne pääseda Poola kuningaks, kui ta tähendatud religiooni oli omandanud. — Kiirelt ehitati katoliku kirikule tellingid, kellad tõmmati üles ning rõõmuhõisega tervitati esimesi helisid; tahes või tahtmata pidi evangeelne konsistoorium laskma seda sündida.

Napoleon sõdis Poola vastu ning Saksi sõjavägi pidi teda seejuures toetama. Ühe lahingu ajal keeldusid mõningad Saksi rügemendid sõdimast. Nad mõisteti Dresdeni kindlusse vang, äratasid seetõttu rahva hulgas suurt kaastunnet ning neile kingiti palju raha. Nelja-aastase vangistuse järel viidi nad suurel tõõvankril ühte kohta, kus nad pidid ka dalippu jooksuma. Kui ooberst kihutas peksjaid tagant, et nad lööksid veel tugevama ni, kiskus rahvahulk oobersti hobuselt ja piinas teda; ise jooksid kõik laiali, ilma et kedagi oleks saanud karistada. See karistusekspeditsioon kestis üle nädala. — Kolm mässuõhujajat olid surma mõistetud. Kolm vaimulikku saatsid neid. Teel anti kahele neist armu. Kes maha lastakse, selle pidi otsustama täringuviskamine trummil. Kirst sellele, kes maha lastakse, kanti nende ees. Nad liikusid majast mööda, kus alumiselt korralt vaatas suitsetades keegi leinarongi. Selle piibuvars ulatus kivisele istmele majaukse ees. Kes see oli? Üks liivimaalane, v. Baranov, kes õppis maaliakadeemias. See pikk liivimaalane näis küll kui äraandja ja vangistatigi hiljemini salakuulajana, kui ta oli joonistanud looduse järele ühe kindluse. Dresdeni saadik vabastas ta arestist. Tallinnas külastas ta Walther'it ja mind.“ — Sama Baranov äratas hiljemalt ühes lahingus suurimat imetlust oma vahvuse ja külmaveresusega. Kesk pöörasemat kuulisadu ja ägedamat võitlust oli ta rahulikult käinud püstipäi lahinguväljal oma auväärses pikkuses edasi-tagasi, ilma vähematki hoolimata ümberringi

vihisevaist ning vinguvaist kuulidest, ja muretses sõdijaile toidumoona, kui see ähvardas lõppeda. Ikka jälle oli ta, hoolimata hoiatusist, täitnud oma kasutoovat toimingut ja liikudes kõige hädaohtlikumais paigus jäi ta imekombel haavamata.

H. oli ühe aasta Oberlausitz'is kooliõpetajakohal, sooritas peale seda eksami ülemkonsistoriaalnõuniku, õuejutlustaja prof. dr. theol. Franz Volkmar Reinhard'i (1753—1812) juures, kes oli klassiline kantslikõnemees, ja astus 19-aastasena Friedrichstadt'i seminari Dresdeni lähedal. Friedrichstadt'i seminar töötas kuulsa pedagoogi, pärastise Königsbergi professori dr. Gustav Dinter'i (1760—1831) juhatusel, kellel on Saksis ja Preisis suured teened kooli alal ja kellest H. tunnustavalt räägib, olgugi et kirjeldab teda iseäralikuks ning jutustab talt nii mõndagi lõbusat. Nii västunud Dinter, kui talt tungivalt palutud ta pilti: „Kes mind pildistada tahab, see patustab kas esteetika või tõelikkuse vastu, minu tahtel ei tohi see aga iial sündida.“ Seminariõpilasena andis H. vabal ajal muusikaõpetust, nii näiteks õueteatri itaaliä ooperi direktori Bartholdi juures. Kolme aastaga lõpetas ta seminari ja 21-aastasena sai teaduslikuks õpetajaks Nachtigall'i era-koolinstituudis Dresdenis. Sel ajal liikus ta palju keiser Pauli käsul Riiast välja mõistetud raamatukaupmehe Hartknoch'i majas. — Kui H. endine kaasõpilane Eisrich, kes 14-aastasena juba komponeeris ühele messile kiitust-äratava muusika, kutse sai tulla Liivimaale muusikaõpetajaks, ärkas ka temas soov jätta maha Saksimaa.

Teatrikirjanik August Friedrich Ferdinand von Kotzebue (sünd. Weimaris 3. mail 1761, põue-odaga surmatud Mannheimis 23. märtsil 1819) oli palunud oma sõpra, tuntud arheoloogi prof. Karl August Böttiger'i (1760—1835) saata talle Eestimaaale õpetaja, kes õpetaks muusikat ja mõningaid teadusi. Valik tabas Hagenit, sest tema laulud laulmiseks ja kitarrile klaverisaatel, mis 18-aastasena komponeeritud ja ilmunud raamatukaupmehe Kühnel'i kirjastusel Leipzigin, samuti ka üks veel trükkimata sonaat, mis õue-organist Dreizig oli saatnud Kotzebue'le, olid otsustanud valiku. H. palgati 100 kuldtukatilise aastapalga ja reisikuluga teenistusse. Samal ajal sai ka maaliija Karl Siegmund Walther (sünd. 25. juulil 1783 Dresdenis, surn. 1867 Kaiu mõisas Eestimaal) Kotzebue laste juurde joonistuseõpetaja-koha. Juuni lõpul 1809 asusid mõlemad teele Baltikumi. Teekond viis esiti Leipzigi, kus külastati Bösking'i, pärastist

Vene suurvürstinnade Olga, Maria ja Aleksandra muusikaõpetajat ning Peterburi Peetri kiriku organisti, ja siis Berliini pikemaks peatumiseks. Mõlemal noormehel olid siin soovitud näitekirjaniku August Wilhelm Iffland'i (1759—1814) juurde, kes võttis nad lahkelt vastu ning muretses neile priipileteid ooperile ja oma näidendite etendustele. Samuti võimaldus neil ka lähikäimine kapellmeistri, helilooja Bernhard Anselm Weber'iga (1766—1821), kes töötas parajasti opereti kallal, milleks Kotzebue oli kirjutanud teksti. Ühendust peeti ka Berliini lauluakadeemia direktoriga, prof. Karl Friedrich Zelter'iga (1758—1832), kes noorpõlves olnud müürsepp ning üldiselt tuttav oma kirjavahetuse tõttu Goethe'ga. Berliiniga tutvuti mitmekülgselt. H. ise kirjutab heatujuliselt muljeist, mida nad arvatavasti olid võinud äratada: „Meie mustast siidist püksid, siidsukad, läikivad kingapandlad ja kolmnurkne peakate tegid meid prantslasteks. Kui Berliinis oleks kuulnud Walther'it ja mind prantsuse keelt rääkivat, oleks meis kindlasti sakslased ära tuntud. Oma riideid ja kingi puhastasime ise ning magama heites vabastasime endid ise rõivaist; sellest märgati, et me ei olnud vürstlikust perekonnast.“ — Berliinist jätkus reis äärmiselt aeglasel tempos postvankris Königsbergi koos direktor Zelter'iga, kes kloostreis lootis leida vana klassilist muusikat. Königsbergis viis raamatukaupmees Nikolovius nad kohalisse seltskonda. Ühes kuningliku õue-ooperi kapellmeistriga, komponist Johann Nepomuk Hummel'iga (1778—1837) tehti koos palju muusikat ja sõideti lõpuks üle Kuura lahe Meemel'isse. Siit edasi läks teekond üle Polangeni, Miitavi ja Riia Tartusse. Tartus oli Walther'il soovitus Karl August Senffi juurde (sünd. Kreypau's Merseburgi lähedal 12. märtsil 1770, surn. Tartus 2. jaan. 1838). Selle joonistuskunsti- ja vaskuurendimeistri kaudu tutvusid noormehed professorite ringkonnas juhtivate isikutega, nagu prof. Johann Jakob Friedrich Wilhelm v. Parrot'iga (sünd. Karlsruhe 14. okt. 1791, surn. Tartus 9. jaan. 1841), prof. Karl Morgenstern'iga (sünd. Magdeburgis 17./28. aug. 1770, surn. Tartus 3./15. sept. 1852) ja paljude teistega. Esmakordselt kuulis H. siin ühel aiakontserdil vene algupärast rahvalaulu, mis temasse sel määral mõjus, et ta lausub selle kohta järgmiselt: „Mu kõrvad venisid niivõrt, et sarnanesid eeslikõrvadega.“ — 9. aug. 1809 saabusid H. ja Walther kuue nädalalise reisi järel lõpuks oma eesmärgile, Vardi mõisa, kus Kotzebue neid sõbralikult tervitas.

Kotzebue juurde jäi H. kolmeks aastaks ning tutvus selle kestel sagedate huvimatkade kaudu Läänemere provintside, Liivimaa ja Kuramaaga, eriti aga Eestimaa, mis sai temale ja ta sugukonnale koduks. See elustav ja õpetlik olukord, mis viis teda kokku paljude huvitavate inimestega, nii muu seas ka kuulsa ümber ilma purjetaja, admiral Adam Johann v. Krusenstiern'iga (sünd. Hagudi mõisas 19. nov. 1770, surn. Kilti mõisas 24. aug. 1846), lõppes seega, et Kotzebue müüs sõjaajal 1812 Vardi mõisa ära ja kolis ühes perekonnaga Peterburisse. H. toleage-seist õpilasist peale Kotzebue poegade Augusti ja Pauli on mõnigi hiljemini üldiselt tuntuks saanud. Nii õpetas ta ka Kotzebue teenistuses seisva küti Karell'i lapsi, kelle noorem poeg dr. med. Philipp Jakob Karell (sünd. Tallinnas 28. nov. 1806, surn. Jelaginis 18. aug. 1886) on tuntud Vene keisri Nikolai I ihuarstina. Karell'ist, kes sagedasti kordub ta ülestähendusis, kirjutab ta muu seas järgmist: „Karell sai niipalju toetust, et võis astuda Tallinna gümnaasiumi ja hiljemini õppida Tartu ülikoolis. Ühel jalutuskäigul maanteel kohtas ta kord daami, kelle sõiduk oli ümber läinud ja kes oli end seejuures veidi vigastanud. Ta andis võimalikku abi daamile, sest ta õppis sel ajal juba arstiteadust. Kui daam sõitis edasi, andis ta Karellile oma aadressi sooviga, kunagi kasulik olla noor-mehele. Lõpetanud oma õpingud ning täitnud oma stipendiaadikohustused, siirdus ta Peterburisse, kasutas tähendatud aadressi ja sai keiserliku kaardiväe arstiks. Nii tõusis ta astmelt astmele, sai keisriproua ihuarstiks ja andis keisrilegi nõu, kui ta a. 1855 oli haige, mitte lahkuda toast. Hoollimata keelust läks Nikolai siiski sõjavägede ülevaatusele; tervis halvenes ja nagu teada, suri ta varssi. Karellile on annetatud aumärke, sise- ja välismaa ordeneid. Kui ta vana keisriprouaga üle Potsdami Peterburisse reisis, kirjutasin ma talle — oli ta ju mu endine õpilane — oma viibinud pensioni pärast; olin aga nii õpetamata, et kirjutasin poste restante. Kui ma a. 1856 sõitsin Teplitz'i suvituskohast, kus arstisin terveks oma haiged, jääkülmadel oreliklahvidel külmunud sõrmed, peatusin Potsdamis ja pärisin järele, kas ihuarst Karelli kiri on ära viidud. „Me saatsime ta Teplitzi tagasi.“ Minu arst oli saatnud kirja mu õe kätte Bodenbachi ja sealt saadeti see mulle. Mõni aasta hiljemini olin Peterburis kirikuõpetaja Taubenheimi juures Russowi pulmas. Dr. Karell oli parajasti välismaal; andsin siis kirja, mis oli veel kinni pitseeritud, tema õepojale, dr. Hirsch'ile (kes teatavasti hiljemini oli

samuti keiserlik ihuarst) ja see toimetas kirja käskjalaga Karelli kätte.“

H. tutvus Tallinnas elades ka kuulsa näitlejanna Henriette Hendel-Schütz'iga, sünd. Schüler'iga (sünd. Döbelnis 13. dets. 1772, surn. Köslinis 1849), kes ühes oma mehega elas Kotzebue majas. Ta oli neli korda abiellunud, viimati 1811. a. prof. K. G. Schütz'iga Hallest; H. oli õpetanud ka tema tüdart. Kotzebue teine poeg, Otto (sünd. Tallinnas 30. dets. 1787, surn. Tallinnas 15. veebr. 1841), tuntud ümber ilma purjetaja ning Beringi merekit-suses oleva Kotzebue väina avastaja, kes elas Hageniga ühes toas, tegi viimasele ettepaneku kaasa minna ilma-reisile, kuid see jäi kahjuks teostamata.

Kotzebue majas on Hagenil tundunud nähtavasti väga hea olevat, sest kogu majarahva kui ka arvukate külaliste suhtumus omavahel ja peremehega on, nagu näib, sunduseta ning lahe olnud, ilma et oleks tehtud mingit vahet, ning seejuures on Kotzebue enesele alluvaid isikuid alati vastutulelikult kohelnud. Juba kohe päralejõudmisel oli mõlema õpetaja, Waltheri ja Hageni vastuvõte väga lahke (majas oli peale nende veel üks guvernant õpetamas). H. ise räägib sellest järgmist: „9. aug. peatus meie sõiduk Kotzebue majaukse ees. Mulle tärkas mõte: kuidas mõõduvad küll kolm aastat ma aal üksilduses? Kas elu kujuneb siin mustaks, nagu nimetatakse mõisatki¹⁾? Kiirelt astus Kotzebue, pika varrega valge piip suus, meie kibitka juurde ning sõnas: „Olge teretulemast, mu härrad, olen teid oodanud juba ammu.“ Kui ta oli etanud meid oma perekonnale ja veel kahele majasõbrale, ütles ta: „Mu härrad, kujutelge, et olete ühe jõuka saksi rentniku juures.“ Walther näitas oma maale, mind paluti klaveril mängida ja laulda kitarril saatel. Kotzebue puhus mõne loo flöödil. Naabrite uudishimu tõi suure hulga külalisi majja, — taheti näha äsjatulnud imeloomi. Kui külastajad olid lahkunud, hakkasime õpetama kumbki oma ainet Emmy, Betty, August ja Paul v. Kotzebue'le.

Mu esimesel sünnipäeval istus lauas mu pahemal pool elusuurune täistopitud mees parukas; ta esitas mulle õnne-soovisalmi küsimusega, miks olevat ma oma armsama Saksis pahatahtlikult maha jätnud. Igasugust nalja ja tähelepanu sai mulle osaks. Lauas istusin Kotzebue kõrval. Ta jõi veini, kuid arvatavasti uskus ta, et ma Dresdenis olen paremat joonud. Mina ei võinud hinnata tema veini

¹⁾ Vardi mõisa nimi on saksa keeli Schwarzen (= must).

headust, sest mina ega teised ei saanud seda maitsta. Lauas anti vahel mõistatusi. Mina tegin oma toas sõnast „noodid“ mõistatuse, mille ma nagu kord ja kohus peitsin ümberütlustesse. Kuid kui keegi seda ei mõistatanud, paluti minult lahendust. Kõik oli väga mõistatuslik. Kui ma lõpuks seletuse andsin, kiitis Kotzebue mu teravmeelsust. — Igakord kui Kotzebue sõitis oma kälimehe, kirikuõpetaja Ignatiuse juurde, võttis ta soolaga laetud püssi kaasa, et soolaga mõnd vihast koera lasta. — Kord oli meil palju võõraid; õõsi magasime pööningukambris õlgedel, kooliõpetaja Hasselblatt, Walther jne. Paljud olid juba oma asemel, aga kooliõpetaja Rinne Pajakast tantsis meie ümber oma kõvera ninaga ning moonutatud silmadega ja laulis meile tundmatuid naljalaule, nii et ma sain naerukrambid ja karjusin „oi-oi-oi!“ Kirikuõpetaja sünnipäeval etendati all korteris näidend. Enne algust piilus Kotzebue eesriide vahelt, et näha dekoratsioone; maalija Hippus, kes märkas ainult pikka nina, lõi sellele sõrmega nipsu. „Ohhoi!“ hüüti eesriide eest, „ollakse siin aga vali!“ — Kotzebue väikeses koduteatris etendati minu muusikaga vodvilli „Leonore“. Näidendis palus üks tütar põlvili keisrit, et see vabastaks ta isa Siberist. Kotzebue poeg mängis keisri osa, Kotzebuel tuli talle vastu mängida; Otto oli unustanud oma osa, Kotzebue püüdis improviseerimisega talle meelde tuletada osa sõnad, kuid poisil olid nad peast kadunud. Seepeale käratas Kotzebue: „Teie majasteet, kasige põrgu!“ Kui Kotzebuel enesel tuli näitelaval midagi laulda ja ma osade õppimisel palusin teda laulda õigemini, lausust ta: „Kas mina ei pea ka mitte rahul olema, kui tema (Hagen) oma osasid nii hästi ei mängi, kui mina nõudma peaksin?“ Enne trükkimist luges Kotzebue oma näidendeid kodus ette, haavumata meeldida lastes teiste kriitilisi märkusi.

Aasta pärast sain oma palga pangatähtedes, kuid ma palusin maksta mulle tukatites, nagu olime kokku leppinud Dresdenis õuenõuniku Böttigeriga. Tean küll, et makstakse mulle kursi järele täiesti vastavalt tukati väärtusele, kuid sellest hoolimata palun siiski kullas, sest olen siis omalt poolt täitnud, mis lubasin. „Siis ei jää mul muud, kui Königsbergist tellida kulda.“ Võin ju oodata, kuni Nikolovius saadab kulda. Pikemat aega kõneles Kotzebue minuga ainult niipalju, kui kõige hädalisemalt tarvis. Umbes kuus nädalat peale seda ebameeldivat stseeni palus Kotzebue poeg Otto mind aeda jalutu-

sele. Kotzebue tuli meile vastu ja ütles, mu käe haarates: „Olen saanud selle raha ja tahan tuleval aastal meelde tuletamata hoolitseda selle eest.“ Teisel aastal oli kulla kurss palju kõrgem kui eelmisel, ja sõjaajal 1812. a. maksti mulle 1 tukati eest 14 rubla banko. Samuti sai ka Walther oma sada tukatit kullas ilma igasuguste eba-meeldivusteta.“

H. võttis vastu maanõuniku v. Brevern'i (Kohilast) pakumise, saata tema tumma poega välismaa-reisil reisikaaslasena ja kasvatajana. Viinis, kus nad veetsid kaheksa kuud ning kus H. liikus palju politseimeistri parun Hasser'i majas, puutus ta kokku hulga sõprade ning tuttavate muusikutega. Nii kohtas ta maalikunstnikku Gustav Adolph Hippius't (sünd. Nissis 1. märtsil 1792; surn. Tallinnas 24. sept. 1856), keda ta juba Eestis elades oli tundma õppinud ja kes maalis teda õlivärvides. Kaua kahtles ta, kas teha külaskäik oma sajandi suuremale heliloojale, Ludvig van Beethoven'ile, kuna kõik muusikud soovitasid tal loobuda sellest nõust, sest Beethoven olla oma viletsa kuulumise tõttu tusane ja pahur. Lõpuks tahtis ta siiski suurt heliloojat vähemalt nähagi, ja tema külaskäike lasen tal kirjeldada siin omade sõnadega: „Mis halba võib mul sest olla, kui teda näen? Ta võib öelda: „Ärge teinekord enam tulge.“ Lasksin teatada ennast kui Kotzebue maja endist õpetajat. Ta kohtles mind lahkesti ning päris üht kui teist, millele vastasin kõva häälega. Siis jutustas ta mulle, et Kotzebue saatnud talle ooperi „Ateena varemete“ teksti, tema seadnud selle muusikasse ja sellega avatud Budapesti uus teater. Kui ma lahkusin, sõnas ta: „Kui te mind jälle peaksite külastama, oleks mul hea meel, kui tuleksite hommikul kella üheteistkümne paiku: siis kohtaksite minu juures mõningaid muusikamehi.“ Kasutasin lahket luba. Kord tuli ta oma uksest välja, kui vaevalt olin eestuppa astunud; ta jättis ukse pärani ja palus mind sisse astuda. Jalamaid tegin seda. Mõne silmapilgu järel tuli ta tagasi ja rääkis minuga. Ta helistas teenri, kes varssi ilmus, ning hüüdis sellele: „Küta ahju!“ Teenrit ja mind võõristas see nõue, sest väljas oli soe ilm. Teener ei tulnud aga tagasi. Teised muusikud astusid frakis sisse, nagu minulgi oli tavaliselt kombeks olnud. Et ta aga mind otsekohe palus tuppa astuda, olin üllirõivais sisse läinud ja unustanud palitu maha võtmast; tegin seda alles siis, kui nägin teisi muusikuid seisvat frakis. Käsk kütta, mis jäi täitmata, jättis mulje, kui oleks see sihitud minu üllirõiva pihta, mille haarasin ära minnes kaenla ja

panin eestois selga. Mõni päev hiljemini jutustasin juhtumuse Hummel'ile ja küsisin: „Mis arvate teie, kas Beethoven käskis abju kütta minu selgajäänud ülrõiva pärast?“ — „Temast võib seda arvata küll.“ — Beethoven laskis oma „Belle Alliance'i lahingut“ etendada suures ratsakoolis, mida ta oma kurtuse pärast ise ei saanud dirižeerida ja mida tuli viis korda korrata. Ta laskis õuekapellmeistril Antonio Salieri'l (1750—1825) orkestrit juhatada ja kõrvaltoas Hummel'il kaanoneid. Sain priipileti ja andsin selle Hippius'ele, kes tuli minuga kaasa. Kontserdiruum mahutas endasse kolm tuhat inimest ja oli viimse paigani täis. Beethoven seisis Salieri kõrval.“

Viinist reisib Hagen Karlsbad'i, kus ta leidis supelvõraste hulgast oma sõbrad Hummel'i, superintendent Tillmann'i, luuletaja Christoph August Tiedge (1752—1841). Kolmekuulise suvituse kestel külastas ta ka oma vanemaid Pirnas, samuti sugulasi Eger'is, Mistelbach'is ja Bayreuth'is, kus juhtus kokku Jean Paul'iga (Jean Paul Friedrich Richter, 1763—1825). Viimaks läks ta Dresdeni, Meisseni ja Leipzigi kaudu, kus jälle uuendas vanu tutvusi ning sobitas uusi, Berliini. Oma ülestähendusis annab Hagen mõne haarava kirjelduse Napoleon I-st ning tema ajast ja kirjeldab muljet, mida tekitas vahelduv sõjaõnn rahvas. Eriiselt suurt huvi osutati Viinis. Iga kord, kui tuli teade, et prantslased on kaotanud, ratsutasid kaksteist punasesse rõivastunud postiljoni mööda linna, puhusid sarve ja kuulutasid valju häälega, mis neil ülesandeks oli rääkida.

Berliinis pääseb ta tooniandvaise muusikalistesse ja kunstilistesse ringkondadesse, eriti just pärastise õuemaalija Otto Ignatiuse (sünd. Hageris 17. apr. 1794; surn. Peterburis 26. aug. 1824; abiellunud 1822 Adelheid Schadow'ga, kunstiakadeemia direktori, kuulsa kujuri Johann Gottfried Schadow' [1764 — 1850] tütreaga) kui ka pärastise akadeemiku August Georg Karl v. Pezold'i kaudu (sünd. Rakveres 25. juulil 1794; surn. Peterburis 28. veebr. 1859; akadeemikuks nimetatud 6. okt. 1854). Üldse on tal olnud, nagu näha, sagedaid kokkupuutumisi kolme eestimaa maalijaga — Hippiuse, Ignatiuse ja Pezoldiga, kes olid omavahel lähedad sõbrad ja kellega ta tutvus Kotzebue majas; ta kirjeldused, soolatud sagedasti tugeva huumoriga, annavad mõnegi muljeka pildi tolleaegsest elust. Kahjuks on ruum liiga kitsas, et sellest lähemalt rääkida, ja mul on võimalus nimetada ainult mõned vähesed nimed, mis sagedamini esinevad.

Elu Eestis oli Hagenile igatahes niivõrt meeldinud ja maa talle nii armsaks saanud, et ta mõningagi kasuliku ja austava ettepaneku tagasi lükkas ning siirdus väikesesse Tallinnasse otsima omale teotsemisala.

Balti riikide kultuurielus on silmapaistvaks nähtuseks tähtsate teadlaste erakordselt suur arv; tuletatagu meelde nimesid nagu Karl Ernst v. Baer, Adolf v. Harnack, Wilhelm Ostwald, krahv Hermann Keyserling ja palju teisi; need on nimed, mida küll iga haritud inimene tunneb. Sellevastu on kunstnikkude hulk võrdlemisi väike; nende hulgast tuleks esimesena nimetada küll Eduard v. Gebhardt'i. Kuid tundub iseäralikuna, et neile vähestelegi, olgugi et nad küll ilmakuulsused pole, nagu eespool loendatud teadlased, just nende kodumaal pole pööratud mingit tähelepanu. Nii on imestust äratanud mõnes võõraski, et meie muuseumides leidub ainult väga väheseid ja mitte eriti häid tolleaegsete balti kunstnikkude pilte. Kolmest ülalmainitud kunstnikust leidub küll vaevalt midagi; niipalju kui mul teada, ei leidu akadeemik Pezold'i töid Kadrioru muuseumis mitte ühtegi, Toompea muuseumis ainult üks tähtsuseta väike autoportree visand. Seda võõrastavam on asjaolu, et tänu tema armastusele kodumaa ja eesti rahva vastu on valminud rida olundimaale, mis kujutavad eesti talupoega tööl ja pidudel. Nagu Neumann rõhutada, esitab ta meeleldi ka altaripildis eesti talupojatüüpi lihtsaima rahvatunde väljendusena. Selle tõttu võib Pezold'it pidada ta suure kaasmaalase Gebhardt'i eelkäijaks, kes teatavasti on kasvanudki osalt Pezoldi majas ja nähtavasti temalt saanudki teatavat äratust. Palju teotes ta ka kodumaal ja oli omandanud portretistina kuulsuse, nii et oli aeg, mil leidis ainult üksikuid mõisniku- ja kirikuõpetajamaju, kus ei rippunud tema maale. Nüüd on need pildid haruldased, sest enamasti on nad viidud Venesse ja mujale välismaile. Veel hiljuti olid müüa haruldased karakteristlikud tüübid eesti elust, mida osalt ekslikult peetakse Geelhaari töödeks, kes neid on ainult graveerinud; need maalid läksid tühise hinna eest välismaale, samuti ka terve kogu õlimaale. Muusikameestegi saatuse pole parem; nii olen mõndagi kohanud, kes nimesid, nagu Hagen, Mengden jne., üldse ei tunnegi, olgugi et esimese tegevusala piirdub ju eranditult Eestiga ja enamik ta töid on kirjutatud eesti kaaskodanikkudele; vaevalt teatakse siin ka teise perekonna Hagen'i liik-

meid, kes tuntud maalijate ja arhitektidena. Seesugune teadmatus on seda kahetsetavam, et kunstielu, eriti aga muusikaharrastus on meil õigupoolest väga elav. Sellepärast peaks arvama, et muuseumides, mis tahavad pakuda kõige pealt ülevaadet kohalikust kunstielust ning selle arengust, peaks eeskätt katset tehtama niisuguseid teoseid hankida, kuna see nüüd suurelt osalt juba hilja on, sest kitsais materiaalseis oludes on müüdnud palju välismaa ülesostjaile ja pole enam saadagi.

(Järgneb.)

Dr. A. Pezold¹⁾

Eesti-liivi mütoloogia-uurimise teaduslikust tasapinnast.

2

Vastuseks hr. A. Palm'i vastusele.²⁾

Leian, et teaduslikkudest poleemikatest kunagi ei tule palju mõistlikku välja, iseäranis kui tüli teemaks ei ole mitte faktid ega teooriad, vaid ainult väärtuseküsimused. Seda parema meelega konstateerin, et mina ja hr. Palm oleme kokkuleppele jõudnud järgmistes punktides:

- 1) deskriptiivne töö võib ka teaduslik olla;
- 2) üksiku rahva mütoloogia teaduslik käsiraamat ei tarvitse tingimata kirjutatud olla dr. Looits'a „retsepti“ järele;
- 3) prof. Eisen'i „Eesti mütoloogia“ on provisoorne orienteeriv ülevaade;
- 4) paremat eesti mütoloogia eksamikäsiraamatut ei ole senini olemas.

Arvan, et meie kokkulepe käib ka veel paari teise punkti kohta, kus hr. Palm mu sõnadele vastu ei vaidle, ehk küll need punktid on minu arvates väga „olulised“: näiteks tõsiasi, et prof. Krohn'i on allika ja üleskirjutamiskoha nimetused veel palju haruldasemad kui Eisen'i „Eesti mütoloogias“.

Hr. Palm sooviks nüüd, et eesti mütoloogia käsiraamat oleks „seda laadi teaduslikult deskriptiivne teos, nagu on näit. Dähnhardt'i „Natursagen““. Kas ta tõesti arvab, et see teos on meetoodiliselt nii laitusetu? Mina olen mitu korda töötanud küsimuste kallal, mida seal on käsitletud, ja pean konstateerima, et 1) isegi trükitud materjal ei ole seal sugugi täielikult ära kasutatud; 2) ilma kindla süsteemita on mõned teisedid täielikult reprodutseeritud, teised lühidalt refereeritud, kolmandad ainult tsiteeritud; 3) teisendite järjekord ei ole mitte geograafiline ega ajalooline, vaid niisugune, et ta lugeja peab ainult segadust võib sünnitada; 4) seal, kus autor kirjeldamise asemel asub uurimisele, on tema teooriad ja hüpoteesid sagedasti nii fantastilised ja nii halvasti põhjendatud, et ma sunnitud olen oma kuulajaid nende eest ikka ja ikka hoiatama, toonitades, et Dähnhardt'i teos on

¹⁾ Saksa keelest tõlkinud E. Oiderman.

²⁾ V. E. Kirj. 1927, lk. 660—662.

väga tähtis tooresmaterjali koguna ja orienteeriva ülevaatenä, et aga autori omad hüpoteesid on väga subjektiivsed ja kahtlased; meetodiliseks eeskujuks ei ole ma seda raamatut muidugi kunagi ega kellelegi seadnud. Kas on aga see teos ebatääduslik? Pean jällegi vastama: „raamat, mis sisaldab kolossaalse hulga niisuguseid andmeid, mida kuskilt mujalt ei saa leida, raamat, ilma milleta ei saa eriteadlane vastaval alal ühtegi sammu teha, on tõsine ja väärtuslik teaduslik teos; see on provisoorne orienteeriv ülevaade terve teadusala kohta, mis tingimata peab iga eriküsimuse uurija käes olema“. Alles Dähnhardt'i neli köidet on võimaldanud orienteerumise ja eriküsimuste kerge uurimise etioloogiliste muistendite alal; enne nende ilmumist oli rahvaluulekirjanduses siin lihtsalt kolossaalne tühik. Ja analoogiline on ka prof. Eisen'i tähtsus eesti mütoloogia kirjanduses.

Kahest punktist pean veel rääkima, sest need puudutavad mind isiklikult, ja „qui tacet, consentire videtur“.

1) Hr. Palm arvab, et ma esinen prof. Eisen'i kaitsjana ainult kollegiaalsuse pärast, kuna mu oma tõsine veene langeb hr. Palm'i omaga kokku. Leian, et kollegiaalsus on väga hea asi; siiski aga ei ole ma senini kollegiaalsuse pärast veel kunagi alla kirjutanud oma nime artiklile, mis käib mu südametunnistuse vastu, ega reklameerinud raamatuid, mida ma ise pean väärtustetuiks. Loodan seda ka tulevikus mitte teha, ja vastutan iga sõna eest, mis ma siin olen kirjutanud.

2) Hr. Palm ütleb, mu sõnadest võivat välja lugeda, et eesti usundi uurijal ei ole tarvis „käsikirjaliste ainete otsata labürinti süveneda“, sest Eisen'i „Mütoloogia“ ja teised kirjutised suudavad tema allikatetarvet rahuldada. Õnneks ei ütle hr. Palm mitte, et tema ise seda minu sõnadest oleks välja lugenud: mu endise kuulajana teab ta, et ma sarnaseid rumalusi kunagi ei ole ette kandnud; näen aga, et oleks kasulik mu seisukohta selgemini formuleerida. Kui näiteks keegi tahaks meie ülikoolis väitekirja „Koerakoonlaste“ kohta kaitsta, siis nõuaksin talt:

a) kõigi trükitud tekstide ja uurimuste tundmist, mis on eesti „koerakoonlaste“, „pardiaajajate“ ja „sisside“ kohta olemas;

b) kõigi trükkimata eesti tekstide tundmist koerakoonlaste jne. kohta — ilma ühegi erandita;

c) autor peab tundma ka tervet materjali koerakoonlaste esinemise kohta kõigi teiste rahvaste — mitte ainult lähemate naabrite — juures (sest nii rahvusvaheliste küsimuste „lahendamise“ mitte-rahvusvahelises ulatuses ei ole kunagi lõplik lahendamine — ükskõik, kas „lahendab“ prof. Eisen, dr. Loorits või mina);

d) nõuaksin üldset tutvumist kõigi vastavate rahvaste mütoloogiaga — eesti omaga v a h e m a l t Eisen'i „Mütoloogia“ ulatuses.

Kui aga doktorand doktorieksamil ütleb: „Eisen'i „Mütoloogia“ ei ole ma mitte lugenud, sest hr. Palm on tõendanud, et see raamat on ebatääduslik“ — vastan ma talle: „Siis olge nii hea, minge ja süvenege käsikirjaliste ainete otsata labürinti, see tähendab: lugege kõik prof. Eisen'i trükkimata (ja trükitud) allikad läbi, mitte ainult koerakoonlaste, pardiaajajate ja sisside, vaid ka kõigi teiste

mütoloogia-ainete kohta, ja siis alles tulge eksamile tagasi.“

Hr. Palm küsib: „kas me siis, kui meil paremat pole, ei tohi halba arvustada ega paremat tahta?“ Paremat tahtma — seda peame tingimata, ja mitte ainult tahtma, vaid ka tegema; „halba“ arvustama peame kah, aga mitte mõõtma seda „halba“ niisuguse mõõdupuuga, mille juures ka Dähnhardt'i „Natarsagen“, K. Krohn'i „Suomalaisten-runojen uskonto“ jne. muutuvad päris halvaks. Raamatu arvustamisel ärgem võtkem ainult seda arvesse, mis on jäänud tegemata, vaid ka seda, mis on tehtud!

Loodan, et mu vaatekoht on praegu küllalt selge, ja loobun poleemika jätkamisest.

Walter Anderson.

Vaidluste lõpuks.

On suurelt osalt õige, mis prof. W. Anderson arvab väär-fushinnangulise poleemika tulemusist. Aga ma pean konstateerima, et prof. Anderson esimesena sellele pinnale asus, ilma et ta oleks ümber lükanud minu faktilisi vastuväiteid kõnealuse teose meetodile, vastuväiteid, mis minu hinnangute aluseks just olidki.

Loendatud nelja „kokkuleppepunkti“ vastu ei ole mul seesugusel üldisel kujul midagi. Ka K. Krohni teose kohta ettetoodud fakt ei ole iseendast vaieldav. Kuid selle fakti kasutamine argumentina minu väidete vastu ei kaalu palju. Esmalt ei olegi ma ju tahtnud väita, et Krohni teos oleks vähemagi laitusetu, samuti kui selle võimalikkude puuduste loendamine ei kuulunud mu üles-andesse. Teiseks ei saa mõningate silmapaistvamate teoste mainimisest minu kirjutises ometi välja lugeda, nagu peaksin ma neid teaduse viimseks sõnaks, kuigi ma neid kvaliteedilt võrdlematult kõrgemaks pean M. J. Eiseni omist. Kolmandaks ei ole ma prof. Eiseni teost arvustades sugugi lähtunud mõnest konkreetsest eeskujust, vaid modernse rahvaluuleteaduse üldisist meetodinõudeist, näidates, et kõnealune teos täidab neid nõudeid väga ja väga puudulikult (teised nimetatud teosed täidavad neid palju paremini). Kui siis ka K. Krohni teoses leidub üks etteheidetud puudustest, siis ei muuda see ometi samasugust puudust M. J. Eiseni juures mingiks väärtuseks; see näitaks ainult, et Eisen oma suure ametivennaga ainult puuduste suhtes on suutnud sammu pidada! Sest samal ajal kui mainitud puudus Krohni teoses selle suure teadusliku väärtuse kaasas on päris tühine, siis lisab sama puudus Eisenil endistele miinustele veel ühe juurde. Aga nagu ma juba eelmises vastuses märkisin, olid minu etteheited sihitud Eiseni raamatu kui teaduslikkude pretensioonidega teose vastu, langesid aga otsekohe ära, kui autor ise neid pretensioone eitas.

Või — kui siiski arendada veidi kaugemale võrdlemise küsimust — kuidas saaks prof. Eiseni teosel pretensioone olla Krohni uurimustega kõrvutamiseks. K. Krohni tunname kui üht andekamat folkloristi-uurijat, rahvaluule uurimismeetodite arendajat, suurte ja ümberhaaravate teaduslikkude hüpoteeside loojat ja üksikprobleemide lahendajat. Tunname tema töötamismeetodeid ja teame, et need on täpsad ja usaldusväärsed. Ta ei jäta materjale kasutamata, ta ei jäta seda materjali kriitiliselt läbi töötamata, enne kui sellest järeldusi asub tegema, ta teeb oma järeldused teadus-mehele omase ettevaatuse ning valju põhjendamisega jne. Teame

sedagi, et tal on folkloristi jaoks suurepärase ettevalmistuse keelte ja muude rahvaluuleteaduse abivahendite ning teaduste tundmises. K. Krohn on igatahes silmapaistvaid loovaid teadusmehi, kes otsib kaugemalekõundivaid sünteesi, kel on suurele teadlasele omast ja vajalist fantaasiat, mis töö viljakaks muudab ja mis võimaldab faktidest edasiviivate järelduste maksimumi. — M. J. Eisen soovastu ei ole teadusmehe tüüp. (Avalikud tegelased kuuluvad avalikule hindamisele ja hindamine ei seisa komplimentide ütlemises, nagu see küll M. J. Eiseni suhtes enamasti on olnud.) Teaduse alal on ta olnud ja jäänud kogu eluajaks peamiselt teiste uurimuste populariseerijaks, kes uusi raamatuid nagu käisest puistab. Tema teoseid lugedes tundub, et autoril puudub kriitilist teadusmehe pilku, õiget käsitust valjust teaduslikust meetodist, puudub uurijale vajalist fantaasiat ja sügavama loogilise abstraktsiooni võimet. Kui palju on meil teada M. J. Eiseni teaduslikest teooriaist või usaldatavast üksikküsimuse uurimisest? Kui on mingeid seletusi esitatud, siis enamasti rohke naiivsuse ja nõrga põhjendamise, mis teadusele sagedasti enam kahjulikum kui kasulikud (juhtides eksiteele uurijaid, kes ise küsimuse üle ei saa otsustada ja Eiseni meetodit mitte tundes ta seletusi autoriteetseks võiksid pidada). On ju „Liioni inglid“ j.m.s. omaette küll lõbusadki kurioosumid, kuid teaduse seisukohast väga kahetsemisväärte faktid, mis kindlasti veel kauemat aega meil ja nüüd koguni Euroopas edasi kummitavad. Säherduse teadusega võidakse meid teadusilmas aina naeruväärseks teha, liiatigi veel tänapäev, kus just meetod on saanud teadusliku uurimise a-ks ja o-ks. Lugupeetud M. J. Eiseni primitiivsel meetodil ei ole tänapäeva teadusilmas enam eluõigust, sest teaduse areng on sellest juba ammu üle kasvanud, ja on kahju, et meie rahvaluuleteadus, mis J. Hurda ja O. Kalda päevil sai õige lootusriikka alguse, ajaga sammu pole suutnud pidada. Sest rahvaluule teadusliku kirjanduse nime all on meil viimaseil aastakümneil produtseeritud ainult keskpärasest reprodutseerivat literatuuri, ja kui meil rahvaluule alal on olnud mehi teadusliku meetodiga töötanud, siis ainult eelnimetatud J. Hurt ja O. Kallas, kellest iseäranis Hurda teened ikka ja ikka kipuvad jääma hilisemate meeste kergekaalulise makulatuuri varju, mis viimane aga meie teadust kõneväärtki pole edasi viinud.

Kuid tulen tagasi prof. Andersoni vastuse juurde. Dähnhardt'i teose kohta maksab minu poolt seesama, mis eespool muudest teostest öeldud. Et ses teoses on puudusi, sellest olin varem inigi teadlik, aga et Dähnhardt'i teos deskriptiivse esituse poolest on võrdlematult meetodipuhtam, selles ei saa vist kahtlust olla kellegi, kes seda teost tunneb. Dähnhardti esiletoomisega tahtsin anda ainult üldjoonelise näite, kuidas minu arvates otstarbekohasem oleks rahvaluule motiiviteisendeid teaduslikult välja anda, ja Dähnhardti mainisin seetõttu, et sarnaste käsiraamatute seast on nimetatud tuntuimaid ja silmapaistvamaid. Seega siis tahtsin öelda, kui prof. Eisen oma teost välja andes oleks kavatsenud teda teaduslikuks deskriptiivseks mütoloogiliseks teoseks, kas kogur eesti materjalist või ehk ainult enesegi kogust, siis Dähnhardti eeskujul toimides (muidugi tänapäeva meetodivaljuse seisukohalt viimase puudusi vältides) oleks ta teos olnud teadusele väärtuslikum kui praegune. — Ma ei vaidle, et see näide oleks kõige paremini valitud, aga ta oli siiski mõeldud ainult näitena. —

Kõige lisaks tuleb mainida veel seda momenti, et prof. Eiseni teos on kirjutatud 1926, "Krohni ja Dähnhardti teosed aga enam kui tosin aastaid tagasi, mis rahvaluule kui teaduse kiire arenemise juures on viimaseile suureks vabanduseks, Eiseni teosele aga sama suureks etteheiteks. Üks on selge: ülikooli õppejõult ja rahvaluule professorilt ootaksime kõige pealt ikkagi tugevat meetodit, juba ta enda teadusliku prestiiži pärast.

Jah. Tunnen väga hästi prof. Andersoni valjusid meetodinõudeid ja sellest tingitult pidingi imestama haruldast heatahtlikkust ning tunnustust M. J. Eiseni teosele, kuna juba Dähnhardt'igi suhtes hr. prof. on „sunnitud ikka ja ikka hoiatama“ ega soovita seda „kunagi ega kellelegi“ meetodiliseks eeskujuks. Prof. Anderson ei ole vastu vaieldnud minu meetoditpuutuvaile etteheiteile, ta ei ütle ka kuski, et ta Eiseni teost Dähnhardt'i omast paremaks peaks, seega siis maksab sellegi meetodi kohta vähemalt sama hävitav kriitika. Teiste sõnadega, ka prof. Anderson tunnistab M. J. Eiseni teose meetodiliselt nõrgaks. Ja see ometi ju oligi minu kirjutise peaväide. Järelikult peaks prof. Anderson oma õppijaid ka selle teose eest vähemalt samal määral hoiatama.

On küll paratamatu, et seda raamatut tuleb hädasunnil tarvitada koguni ülikooli teadusliku kursuseraamatuna, kuna i meil paremat pole. Aga seda viimast asjaolu ei saa ometi pidada mingiks teose positiivseks väärtuseks!

Oma kirjutises juhtisin kõnealusele teosele lühidalt tähelepanu just ka ülikoolis õppimise ja õpetamise seisukohalt. Kahjuks oli just see osa kirjutisest tervikuna kõrvaldatud. Kõnelesin sellest, et rahvaluule-kateedril ülikoolis ei ole pedagoogilisi ülesandeid, nagu vahest eesti- ja võõraskeelil, ajalool, kirjandusel j. t., sest seda ei õpetata keskkooles ainena. Järelikult on see puhtteaduslik kateeder ja ta ülesandeks teadusliku uurimise meetodite õpetamine. See seab õppejõudude ja õppevahendite suhtes teatavaid nõudeid. Kui aga ülikooli kateedrit peetakse niisuguseid loenguid, nagu on peatükid „Eesti vanast usust“ (mille teaduslikke pretensioone koguni autor ise eitab), ja kui teaduslikuks õppevahendiks on samad loengud trükitud kujul, mis ei anna edasi ei teadusliku uurimise resultaatte ega isegi mitte meetodiliselt korraldatud tooresainet, siis ei õpetata minu arvates sellega mingit meetodit, ei kasvatata teaduslikku mõtlemist ega anta olulisi ega usaldusväärseid teadmisi. Ma usun kindlasti, et see pole mitte ainult ja üksi allakirjutanu kogemuspärane veendumus.

Suuremale hulgale on see kindlasti hästi meeltnõuda, sest rahvaluule laseb end õige mugavasti mõne täiteainena sooritada, missugust võimalust ka massiliselt kasutatakse. Aga võib-olla neistki, kes asja vähe tõsisemalt võtavad, küsitseb mõnigi õigusega: mis on lubatud professorile, peaks seda enam lubatud olema „magistrandile“ ja doktorandile? Küllap on siis võimalik ka väitekirjakski esitada säärase kvaliteediga töid (kvantiteeti on üleaurugi), magistritöödest rääkimata. Või valitseb siin põhimõte: quod licet Jovi, non licet bovi?

Sellega ka minu poolt punkt pikaleveninud vaidlustele.

5. jaan. 1928.

August Palm.

Kirjanduslik ülevaade.

Eino Leino: *Musti*. Loomajutt. Tõlkinud Selma Holberg. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1926, 77 lk., hind 100 mk.

Ei ole see väike sümpaatlik raamatuke mingi värsked kirjandusuudis. Juba aastapäevad on ta ehtinud raamatupoodide vaateaknaid.

„Musti“ on autobiograafiline teos. Autor ja ta lapsepõlvesõber koer Musti kohtavad teineteist peale surma Sinisel Sillal, teel poeetilisse Sulgsaarde, kuhu lähevad kõik koolnud. Siin jutustab Musti oma eluloo, mis koosneb reaſt E. Leino enese tõelisist lapsepõlvemälestusist, valgustatud ja vaadatud koera poolt. Eriti peatükid „Võõrastel ustel“, „Mõisahärra“ (= E. L. isa), „Vapsikate pesal“, „Musti tembud“, „Suured muudatused“ sisaldavad palju lõbusalt jutustatud lugusid kirjaniku maakodust Põhja-Soomes. Nende tõepärasus selgub kõige paremini võrdlemisel autori autobiograafilise teosega „Minu elu pildiraamat I“ („Elämäni kuvakirja“), mis ilmus mõni nädal enne ta surma, 1925. a. lõpul. Ka koer, kes esineb siin kui teose peategelane autori mälestuselamuste ja allegoorilise elufilosoofia kandjana, on täiesti reaalne suurus, kuigi ta nimi vahest pole algselt olnud Musti.

Kuid esimeses järjekorras ei tahakski otsida selle teose allegoorilist tagamõtet, ja ega see ei tungigi nii väga esile mujal kui alguses ja lõpus. Pigemini tahaks sattuda lihtsameelselt kaasa elama selle nii sümpaatliku sõbra maist käekäiku ja elusaatust. Ja loomulikult ongi see käesolevagi teose puhul ainus õige suhtumisviis, just nii kuises igas teoses jälgime tegelaste mõtteid, käitlust, vaimustruktuuri, hingelist arengut sise- ning välistegurite koosmõjustusest jne. Raamatu läbi lugenud, saame päris kujuka pildi nii tolle loomakese välimusest kui sisemusest. Kutsikast — elustväsinud hulkurkoerani, elementaarseilt aistingult keeruliste tundekompleksideni, vaistlikust endasäilituse-mõttest juhtiva euufilosoofiani — need paralleelsed arengusuunad läbivad Musti maist elu. Musti on tark koer, hingeline koer, ta omab kõiki koera vourusi ja nõrkusi. Autoril on häid tähelepanekuud nii koera välise käitluse kui ta oletatava hingeelu kohta. Ja seesugusena on „Musti“ päris hea loomajutt. Kuid ärgu mõeldagu, nagu oleks see mingi teadlikult kavatsatud lasteraamat, vaid see on ikka päris tõsine ilukirjandus, kuigi mitte iseäranis suurte pretensioonidega.

Muidugi näeme sest teosest igalt poolt läbi autori lüürilist tundelaadi, ta kogenud elufilosoofiat, millel siin pole erilist sügavust, kuid mis on selge, lihtne ja sümboolne, nagu käesolevale teosele on kõhane, ja saame aru, et autor siin on püüdnud allegoorilisel viisil tähistada oma suhtumist maailma asjadesse, tehes seda oma pisut sarkasmi kalduva huumoriga. Kõik see võib olla teosele niihästi väärtuseks kui puuduseks. Vähemalt on vist paljusid, kes just seda teost targutavat tooni ei seedi ja kes siis ka kogu teost ei saa maiststa.

Jääb küsida tõlke väärtuse järele.

Et seegi tõlge ebatäpsusist, lausa vigadest ja võimalikest hooletusist otse kubiseb, näib esialgsel lugemisel uskumatu. Tõlge tundub üldiselt sorav, on taoteldud lihtsust ja püütud hästi suupärane olla suurele massile. See on kahtlemata käesoleva tõlke vourus. Tõlkija keel pole just kuiv, abstraktne ega otsitud, vaid

võrdlemisi ilmekas ja rahvalik. Ka on tõlkija teose üldtooni ja rütmi päris rahuldavalt tabanud. Seega siis mõningad plussid tõlkija kasuks. Ometi olgu seejuures tähelepanu juhitud asjaolule, et käesolev raamat oma stiililihtsusega võrdlemisi kergemini on tõlgitav kui paljud muud soomekeelsed novellid või romaanid.

Kui tõlget originaaliga kõrvutada, selguvad selle nõrgadki pooled. Kõige pealt paistab, et tõlkija on tekstiga liiga vabalt ja ehk hooletultki talitanud, mitte vaevaks võttes sõna täpsama tähenduse kohta selgusele jõuda. Juba lugedes jääd sagedasti mõne sõna juurde peatuma, sest tundub, et sõna pole antud kontekstis omal kohal, et see nagu ei rahulda, nagu oleks jõuetu, abitu või nagu tooks kaasa võõra kõla, disharmonia, mis tõendab mitteküllaldast stiilimaitset sõnavalikus. Enamasti on aga raske aimamisi öelda, kus tõlge originaalist erineb. Toon näiteid mõistelisest ebavastavusist: 'isand' (lk. 44), s. 'isäntä', pro 'peremees, härrä', esineb korduvalt; 'uimastada' (44), s. 'tyrmistytää', pigemini 'ehmatada, kohutada'; 'poisijõmpsas' (44), s. 'nulkki', miks mitte '(poisi-)nolk'; s. 'pikavihaista', tõlgitakse koguni vastupidiselt 'pikavihalist' (44), pro 'äkilise vihaga, äkilist', eksituse on põhjustanud vist sõnade väline sarnasus; 'veider' (45), s. 'kamala', pro 'hirmus, kole, kohutav'; 'unistada' (45), s. 'miettä', pro 'mõlgutada, mõelda'; s. 'urheilija', 'ujuja', pro 'sportlane'; s. 'kaltattaisiin' ei ole 'nülitakse' (49), vaid umbes 'karva võtma, kõrvetama', saksa 'brühen'; s. 'hengenvaarallinen' on pigemini 'elukardetav' kui 'hädaohtlik' (51); s. 'vastenmielisyytään', 'oma pahameelt' (53), õigemini 'vastumeelsust'; s. 'kaiken¹' häviõ¹ tõlge 'kõikide kadu' (58) ei ole millegagi põhjendatud; 'oman arvon tunne' ja 'enesetunne' (69) ei kata vist ikkagi teineteist; s. 'nöyräksi', 'tuimaks' (69), pro 'alandlikuks, tagasihoidlikuks'; kas s. 'elämänuteliaisuus' = 'eluhuvi' (69); kui 'uteliaisuus' = 'uudishimu?'; s. 'päämäärä' tõlkida sõnaga 'pääsiht' (70) on vaevalt mõisteliselt identne; s. 'sisäiseen kurjuuteen'; 'seesmise kurjusega' (72), s. 'kurjuus' aga = 'viletsus, vaesus'; s. 'ollenkaan', 'kunagi' (72), pro 'sugugi'; s. 'henkäistä', 'hingata' (72), pro 'hinge (tagasi) tõmmata'; s. 'säätyläiset', 'ametnikud' (32), pro 'härased'; sama lk. 33: 'ametnikud (säätyläiset) olid kõrvalhoones'; s. 'pappilan kuistilla', 'kännisel' (36) pro 'trepil'; s. 'alustalainen', 'alaelanik' (38), pro 'torpar, saunik, pops'; s. 'sivu-leiman' tõlgitakse 'kõrvalmaigu' (41), kuigi 'leima' ei saa olla 'maik', ja et pealegi jutt on silmaga nähtavast esemest, siis ei saagi siin loogiliselt võttes olla mingit maitseaistingut, vaid siis ehk 'mulje' või 'ilme'; 'portaiden alla' tõlgitakse 'väravate all' (42), kuna aga 'porras' = 'aste' ja 'portaat' = 'trepp'; jne.

Mitte vähem pole puudusi, mis ebatäpsaks teevad kogu lause. Nii on suur sisuline vahe öelda — 'Molempien ja päära-kennuksen välillä'; 'mõlemate kõrvalhoonete vahel' (33); 'pääsi sisälle samassa avauksessa', 'pääsisse sama ukse avamiselt' (36), jutt on samast avamisest, mitte samast uksest; 'Mutta siellä nousi taas tee pystyyn', 'Aga seal kadus jälle tee' (34) — milleks ilmetu vaste, kui vastav ütlus on meilgi tarvitusel; ütlus 'ystävänä pään päällä jalkojaan jytyyttämättä' on tõlgitud õige-ilmetult 'oma sõbra rahu kurjasti tarvitamata' (44).

ja see on juba suur miinus, sest jätab tõlke jõuetuks; samuti 'Musti välitti viisi', 'ei hoolinud' (51), siis juba 'vilistas selle pääle' või midagi sarnast; 'siia nägi' (45) asemel oleks õigem 'siia paistis'; 'ääni oli epäilyttävästi sama', hääli oli kahtlemata samasugune' (47), pro 'kahtlustäratavalt'; kui on tekstis 'oli onnistunutkin', miks peab see tõlgitud olema 'õnnestus' (49), s. o. imperf. pluskvamp. asemel, seegi rikub stiiliühtlust; samuti 'ei muistanut olleensa' — 'ei mäletanud end olevat' (37), pro 'olnud'; josta se aina sittemmin itsensä jollakin tapaa turvallisempaan tilaan keinoteli', 'kus ta siis endale parema pelgupaiga nõutas' (54), on täiesti ebavastav; 'joka kaikesta tämän taloudellisen kotieläimen tuottamasta hyödystä huolimatta', 'kes nende koduloomade tootvast majanduslikust kasust hoolimata' (55), ei kata; ebatäppis on ka: 'että ne eivät mahtaneet olla sen enämpää isännäkään suosiossa', 'et nad ei võinudki olla isanda armu-alused' (55); 'Hevosista Musti piti' tõlgitakse millegi pärast 'Hobustest pidas Musti väga palju lugu' (56); 'Paitsi käden antamista ja „isoa sanaa“, 'Peale käe andmise „suure sõna“' (60), on vist hooletusviga; 'ainoastaan juhlatiloissa', ainult suuril pühil' (64) pro 'ainult pidul. sündm. puhul'; 'Mutta se ei suinkaan ole tarkoitus', kuid see pole veel sugugi õige lõpp' (61) — on teisevarjundiline ja kaudne. Kuid aitab neist.

Agaga on rida veel raskemaidki eksimusi ja koguni lõbusaid kurioosumeid: 'Nyt töytäsi suorastaan sen porsuaan' tõlgitakse: 'Nüüd töötab ta otse selle ukse ees' (34), pro 'Nüüd tormas ta otse selle esikusse'; 'Haukkuukohan tuo oravaa?' 'Kas see orav ka haugub' (35), pro 'Kas see oravat ka haugub?' — mida tahan pidada lihtsast trüki-veaks; 'hän lähti kiittämään pikin pihamaata', 'läks... piki õuet tänama' (51), pro 'pistis lippama, kihutama', eksitus vist sellest, et segati 'kiittämään' ja 'kiittämään', seega hooletuse ja naiivsuse viga; 'joka kerran oli tässä suhteessa tehnyt kepposet hänelle', 'kes talle kord sellepärast keppigi oli andnud' (56)! pro 'vingerpussi oli mänginud'; 'oli ham-paittänsä väliin ilmasta naksauttanut', 'hammaste vahel maailmast ära naksatanud' (58), pro 'õhust hammaste vahele oli naksanud'; 'seurasi tarkoin kaikkien talonväkeen kuuluvien kehitystä', järgis hoolsasti kõike majarahvasse kuuluvat arengut' (64) on vääriti mõistetud; 'siitä koitui', 'siis koitis' (65), pro 'sellest pääle algas, s. p. tuli'; 'joka vielä äsken oli ollut niin miestä mielessään', 'kes äsja oli olnud nii meheks mehe vastu' (69); 'eikä jääpä jäljelle... kuin kummitteleva puu yölliselle palolle', 'kui kuivanud viirastuslik puu õise tule jaoks' (71), pro 'õise tulekahju paigale'.

Kuigi tõlge püüab olla rahvalik ja eestipärane, on selles ometi rida kontrastina tunduvaid soomepärasusi ja sõnasõnalist tõlget: 'sattua yhteen', 'ühete sattuda' (37) on vähemalt praeguses kohas tarbetult eelistatud 'kokku puutuma' vormile; oli näinud esimese lume' (38), s. 'ensimäisen lumen' — on vorm, mida eesti süntaks ei tunnusta; sama on: 'nägi maja peremehe' (43), s. 'näki talon isännän', pro 'peremeest'; ka väljendus: 'sei-

lest kergemeelsest põlgusest pilkasid' (55), s. 'tuosta kevytmielimesta vastatunteesta' on vaevalt rahvalik; pead oma sojasaagina, 'sotasaalinaan', on tarbetu soomepärasus; 'kohti elämän iltaa' ja 'kohti tähtiä' tõlgitakse 'kaldusid... vastu eluõhtut' (64), pro 'kaldusid eluõhtule' ja 'tõstis ... vastu tähti' (60), pro 'tähtede poole'.

Lõpuks on tõlkes terve rida sõnu kas kogemata, kas rütmi pärast või tõlkimise raskuse tõttu vahele jäetud (varjundivaesmakstegevalt mõjub see näit. lk. 33, 38, 44, 57, 63, 66), paaris kohas koguni terve lause, vist kogemata.

Arvan, et olen nende valimisi esitatud näidetega küllaldaselt tõestanud sellegi võrdlemisi kergestitõlgitava raamatu (seda õpetlikum!) tõlke ebatäpsuse. Seega siis isegi soome keeles on nii-võrt palju süntaktilisi konstruktsioone ja üksikõnade semasioloogilisi erivarjundeid, et see näib pakkuvat paljugi komistuskive isegi ses keeles mitte päris võhikuile ja mitte üsna algajaile tõlkijailegi. Seda enam hoiatust, seda enam südametunnistust tõlkijailt enestelt nii töö oma peale võtmisel kui selle tegemisel.

August Palm.

Johannes Semper: **Sillatalad**. Novellid. Eesti Kirjanikkude Liidu Kirjastus 1927. 145 lk. Hind ? Kaas E. Adamsonilt.

Johannes Semper: **Ellinor**. Novellid. K.-Ü. „Loodus“ Tartus 1927. 182 lk. Hind 3 krooni 20 senti. Kaas E. Adamsonilt.

Semper on peamiselt esteet, kaunishing; mitte niipalju looja. Ta mõjub sõnastuse kultuurilisusega, rütmi korrapärasusega, vormi vaimukusega, kuna sisule stiili kõrval teisejärguline paik jääb, sisuline külg enamasti stiililise täiuslikkusega võrreldes liiga väheütlevana tundub. Sisult eriti kergekaaluline on möödunud aastal Kirjanikkude Liidu kirjastusel ilmunud novellikogu „Sillatalad“. Oieti on novellide nimetus neile tooteile — igatahes kolmele esimesele — liiga pretensiooniline; need on pigemini vested, ironia ning sarkasmiga võrtsitud päevakajad. Erandiks on arvult viimane teos: sünge kõlapõhjaga „Eksitus“, mis haarab sügavamale, asetades vastamisi tillukese ning alandliku üksikolevuse ja masendavalt halastamatu ning hoolimatu ühiskonna, kusjuures abitu üksikolevuse mõttetult hävib. Kogemata ühiskonna omavaheliste arvete-õienduste keerisesse sattunud ja seal jumalt hävitatud Räästa elamuste kujutus on tabav ning veenev, teose kompositsiooniline külg tihe; et sõnastus enesestmõistetavalt meisterlik, siis jääb „Eksitusest“ kaugelt tõsisem ja püsivam mulje kui kolmest eelmisest tootest.

Tühiseim sisult on koguteose esimene toode: väikelinna suurmehe ja suursündmuse ironiliselt käsitlev „Kolm vaalaskala“; kompositsioonilt ja tegelaste pinnapealselt kujutuselt täitsa vestelaadiline kirjutis. Võrdlemisi kergekaalulised on ka kaks vahelmist, suurrahahehe Talapuu naeruväärilisi seiklusi käsitlevat toodet: tühiselt-anekdootiline, mõningate ironiseerivate päevakajaliste vihjetega „Sillatalad“ ja reisiveste-laadiline, poliitiliste pistetega pipardatud visand „Ärakadunud poeg“. Mõlema tegelaskond on kaunis pealiskaudselt käsitletud; ka pilkepisted ei ulatu sügavale. Kuna „Eksitus“ on parimaid meie lähemat minevikku kajastavaid novelle, kuuluvad koguteose kolm esimest toodet pooliti soliidsema ajaviite-kirjanduse, pooliti päevakajalise vestekir-

jäanduse liiki: kõigi kolme suurimaks väärtuseks on vormilise külje korrektsem meisterlikkus. Koguteose üksiktooted on peale „Arakadunud poja“ kõik varemalt „Loomingus“ ilmunud.

Sisult soliidsem kui „Sillatalad“ on „Looduse“ kirjastusel ilmunud novellikogu „Ellinor“. See sisaldab viis lühemat teost, milledest kaks viimast varemalt „Loomingus“ on ilmunud. „Ellinor“ on sisult ka ühtlasem kui „Sillatalad“; sisemiselt seob koguteose üksiktooteid kõigi viie peategelane: ekstravagantne noor daam Ellinor, nii et üksikud novellid mõjuvad suure romaani fragmentidena.

Esimeses novellis „Karikakar“ esineb Ellinor alles kooliealise, äärmiselt ekstsentrilise ning impulsiivse tütarlapsena õige algupärasele situatsioonile. Teises novellis „Astrid“ kohtame teda ikka alles kui üsna noort neitut, keset sõjapiirkonda jäänud talu ainsat elanikku; talu vaheldumisi vallutatavate punaste ja valgete sõjameeste kahe esindaja ning Ellinori vahel kujuneb jällegi mitteigapäevane, natuke veider situatsioon, mis juhtumisi laheneb Ellinorile õnnelikult. Kolmandas novellis „Niidukressid“ suhtub Ellinor naistesse; need on omapäraselt energiline, ülimehelik proua Liibeon ja energilise proua alalisest hoolitsusest tüdinunud pehmeloomuline preili Korvet, kusjuures kahe kaasmängija peegeldusel Ellinori isemeelselt-omalaadilist kaju reljeefsemalt piiritellakse. Neljas novell „Entsian“ kirjeldab lõunamaise supelranna flirdiõhkonda ja Ellinorisse armunud veidrat sakslast, kelle Ellinor sattumisi kaks korda surmasuust päästab. Viies — kogult kõige suurem — toode „Karukollad“ ei too Ellinori kujusse uusi jooni, vaid peaaesjalikult ironiseerib kodumaa tõusikluse mitmesuguseid eriskummalisi esindajaid. Kompositsioonilt on viimane teos kõige lõdvem; neli eelmist ületavad selle kaugelt nii kompositsioonilise tiheduse kui üksikute tegelaste käsitlemise plastilisusega. Võrreldes „Sillatalade“ tegelastega on „Ellinori“ tegelaskond palju täpsamalt piiritletud, kusjuures Ellinori ennast iseloomustatakse peaaegu ainult kaudselt: isikute varal, kelledega ta kokku puutub, ja tema enda suhtumise varal neisse laadilt mitmesuguseisse isikuisse. Säärane iseloomustamisviis on eesti kirjanduses esmakordne ja väärib seepärast tähelepanu. „Ellinori“ stiil on ainekäsitlemise tihedusele vastavalt tihedam kui „Sillatalade“ oma, korrektselt voolav, väga kultiveeritud; leidub huvitavaid keskkonna- ja loodusekirjeldusi. Et Semperi proosatoodangus — ja isegi luuletustes — meeleoluline moment enamasti puudub, siis mõjub tema kirjutusviis kainena, kuidagi spetsiifiliselt soliidse, mis eriti tundub ja meeldib ses mina-vormis kirjutatud teoses, mille peategelaseks noor naine.

Mis „Ellinoris“ huvitava aine ja korrektse vormi kõrval puudub, on — ideeline külg. Nii tundub see novellikogu suursuguse ja kauni, kuid pallastitu laevana, mis ei jäta kuigi sügavaid jälgi. Teos köidab tähelepanu puhtkirjanduslike vooorustega, jättes lugeja vaimliselt rahuldumata. Ning lõppmuljeks on tunne, et siin on tegemist efekti taotleva salongikirjandusega, — kunstiga kunsti pärast.

M. Sillaots.

O. Luts: **Õpilane Walter.** Jutustus. Noor-Eesti kirjastus. Tartus. 141 lk.

Luts on põlvnenud — selles hakkab ikka enam veenduma — vanade lugude loojate, runolauljate suguvõsast. Ta on rahva

hulgast võrsunud kirjanik, kes tundnud ning näinud selle rõõmusid ja hädasid, keda on inspireerinud ümbruses elavate tavaliste inimeste tuikav valuline elurütm. Ja loomistungist aetuna jutustab ta inimeste elukäike, kirjeldab teed, millel astub nende rakkus jalg.

Teda painab jõuetus ja mürk, mis nii tihti immitseb ta enda ja kaasaegsete soontes. Ja et õigustada psühholoogiliselt kõigi nende käsitöölise, kontoriametnikkude, lõbutüdrukute, poesellide olemasolu, jutustab ta lapsepõlvest peale nende eluloo, toob esile suhted ning mõjud, mis ängistavad ja vaevavad nende hingeelu.

„Andrese elukäik“, „Iiling“, „Olga Nukrus“, „Ants Lintner“ — need kõik on jutustused saatusest ja vahekordadest vintsutatud inimestest. Ja just saatusest ja vahekordadest. Seda näib Luts ise uskuvat, et viimased on tegurid, mis võivad tõsta inimese moraalsesse kõrgusse või heita ta alla räpasesse, dekadentlikku madalikku.

Aina mööda minnes aimad, et Lutsu tegelased taipavad ka sotsiaalset häda. See lööb siis välja, kui on hädine elu muutunud agoniaks, meeletuks heitlemiseks elu-porilombi ja surma vahel. Jutustuses „Õpilane Valter“ lööbib see teravalt vana meistri Piiri lõõmavas süüdistuses. Ta ütleb: „Siin pillub hangeldaja tuhandeid tulde, ei mitte tulde, vaid tuhasse, ka mitte tuhasse... ükskõik kuhu — ma ei taha sellest kõnelda, — sealsamas vaevleb töölise nälgiv ja haige laps, vireleb üliõpilane, nagu sant, igast töökojast ja korterist kantakse kraami... Kus on tõde ja õigus, millest nii palju pajatatakse niihästi suurtes kui väikestes kodades? Vaata, Roop! Vaata!“ Kuid klaassepp Roop, kellega meister Piir jutleb, ütleb selle peale: „Viin on otsas!“

Viina juures ajavad Lutsu tegelased ühiskondlikke asju, samuti kui Tammsaare külamehed neid ajavad kõrtsis. Kõrtsil ja alkoholil on Eesti ühiskondlikus elus vankumata suur tähtsus.

Ühiskondlik joon on kerge lõim Lutsu jutustuses. Luts ise arvatavasti pooldab vana Roobi filosoofiat: „Inimene ise peab endale näkku vaatama ja lõikama oma hinge nagu terava kiviga, nii... nagu vahel teen mina oma klaasidega, siis vast tuleb ehk natukesegi abi.“

Masendav on see ränk, südant-ängistav vaim, mis lasub Lutsu tõsiste raamatute kohal. Tegelasel ripuvad otsekui vesikivid kaelas. Ja kuigi ta katsub lõpetada optimistlikult, ei taha ometi sellesse optimismi kuidagi uskuda.

Kuid meie emotsioone liigutab alati Luts oma tõsiste juttudega. Tunned, et ta pole kunagi artist, kes raudsele kavandile hakkab ehitama kunsti kristallpaleed. Oma loomismetodist kõneleb ta ise huvitavalt raamatus „Vana kübar“, vestes „Kuidas kirjanikud kirjutavad“. Näeb läbi akna maja trepil istuvat katkisis rõivais vanakest, märkab ta „iseloomulikku ilmingut“, asetab endale ette küsimusi tema kohta, ja pikkamööda hargneb ta silmade ette vanakese elulugu. Istub laua taha ja kirjutab valmis.

Ta on runolaulja, kes vestab lugusid olevikuinimese hingeelu muinasjutuilmast, mitte reeglites kinni olev kunsti ehitusmeister.

Jutustuses „Õpilane Valter“ vestab Luts episoode väikese põisikese eluloost. Psühholoogiline tihedus on seal kaaluvam kui „Ants Lintneris“. Eriline eeter elustab meister Piiri tüüpi, kes kipub kohati muutuma teose peategelaseks, kuigi kirjanik on näinud viimast muidugi Valteris. Viinaga läbi-imbunud ajuga meister Piir toob raamatusse sageli nii palju troostimatut, hamletlikku, et tihtilugu tuleb meelde jõomar Marmeladov Dostojevski romaanist

„Kuritegu ja karistus“. Piiri joobnud pea filosoofias on palju dramaatilist elementi, mis lugejat kaasa kisub.

„Olga Nukruses“ näiteks tundus Lutsu filosoferimine sageli ebakohasena, elutuna. Käsiteldavas teoses tuksub aga „targustuste“ taga verest ja elumürgist nõretav süda.

Kordamisest tüüpide alal ei saa aga Luts lahti. Õpilane Valter iseenesest on juba tuntud Lutsu lugejale „Kevade“ ilmutamisest saadik. Või kui palju läheb ta hinge põhitoonilt lahku Andres Süvalepast? Samuti prostitutsiooniteele kalduvas Annis ja huligani määrke avaldavas Ruudis on korduvaid, ennenähtud löimi ja narmaid.

Stiilis aga teeb Luts siiski edusamme. Temasse on enam ilmunud värvide helki, vikerkaarelist, tusedat puna. Loodusekirjeldused, mis on Lutsul olnud enamasti täis familjaarset kergust, on jutustuses „Õpilane Valter“ võitnud tuseduse, esteetilise iseseisvuse kuma.

Tegevuse kirjeldus on muutunud unistuslikumaks, otsekui mänglevamaks, ent esteetiliselt veetlevamaks.

Raamatu algust on pisut venitatud, lohistatud, kuid jätkuv osa tasub seda oma asjalikkusega ja ladususega. Aga ilma meister Piirita oleks teos väga kahvatu.

„Õpilane Valter“ on unistuslik romaan unistavast poisikesest, kel õrn ja kaastundlik hing. Kaastundmus on alati Lutsu moraalselt positiivsete tegelaste hinge nõnda-öelda põhiline omadus. Suurest kaastundmusest inimeste vastu on alati täitunud ta süda. Väike poiss — Lutsu lemmiktegelane — kannab endas ränka ilma-muret ja kaastundmust. Nagu varemalt olen tähendanud, on sellel väikesel kangelasel palju sugulusetunnuseid Dickens'i tegelastega.

Lõpuks juhin tähelepanu nähtusele, mis on korduv ning iseloomulik Lutsu loomingus ja mida minu teada veel ükski arvustaja pole märkinud. See on nimelt Lutsu kalduvus rõhutada nii kirjelduses kui dialoogis teatavaid sõnu. Neid harvendatud trükiga sõnu leiame tema teostest pea igalt leheküljelt. Seda on tehtud küll alati, — mõeldes just lugeja peale, et ta kergemini leiaks mõtte raskuspunkti. Selles on heatahtlikku naiivsust, lutslikkust.

Viimaks tekib küsimus, kas karsklased ei hakka jutustust „Õpilane Valter“ propaganda-abinõuks tarvitama, sest alkoholi laastavat mõju käsitleb Luts ses raamatus pildirikkalt.

Kolmekuninga-päeval, 1928. a.

Ilmar Reiman.

Erni Hiir: Puhtevird. Luuletuskogu. Jaan Vahtra kaas ja illustatsioonid. 66 lehekülge. Trükitud Tartus Ed. Bergmanni trükikojas.

Erni Hiire puhul on sageli sõna võetud. Ja peaaegu alati on temasse suhtumine olnud eitav ja mõnikord otse häbemata „teibaga pähe valamine“. Tuletatagu vaid meelde August Alle kirjutist „Meeri Maria Mari“ puhul („Postimehe“ 33. nr. 1927. a.), Arthur Adsoni kirjutist sama luuletuskogu ja „Puhtevirdi“ puhul (viimane „Vaba Maa“ 3. nr. 1928. a.) j. p. t. Nii mõnedki etteheited sellele noorele luuletajale on olnud küll-põhjendatud, kuid et üldine suhtumine otse sihilikule ja vaenulikule platvormile on viidud, see näitab vaid meie vanema kirjandusliku generatsiooni osalist ebakultuursust ja taktikavaesust. Või kadedust? Muud?

On kindel ja vaidlematu Erni Hiire luuletaja-anni omapärasus, erinevus ja ka areng. Ei ole see viimane olnud küll kuigi kiire ja üllatav — vähemalt luuletaja varasemal loomingupeävil. See on teona roomanud, vaevalt märgatavalt edasi jõudnud. Kuid täiesti kõrvalseisjana vaadeldes ei saa seda enam „Puhtevirdi“ puhul korrata. Sest selles näitab autor oma ande järk-järgulist arengut, aine selginemist, vormi väljakujunemist ja — mis kõige tähtsam — oma selgetundelist ja kriitilist suhtumist oleviku ühiskondlikesse nähtussisse. „Puhtevird'is“ on Hiir tunduvalt vabenenud seni temale nii iseloomulisest sõna liigihast, väljenduse raskepärasusest ja keerdkäigulistest ummiksoppidest; — kuigi mitte veel täiesti. Siin-seal ja eriti kogu viimases tsükklis kohtame jällegi endist Erni Hiirt, kes tuttav „Merituulte“, „Lemmiklaulude“ jne. päevilt. Valdav enamik „Puhtevird'i“ luulest on aga loetav — pateetiline, revolutsiooniline, võitlustahterikas opositsiooniluule, mis on kantud sotsiaalsest sisetundest, mis usub paremate aegade sündi, tööga tööliste päevade saabumist ja sõja surma:

„Üle igatsuskallaste siiski kord paistab elamis-ulg,
siiski kord puruneb rõhut ja tummuv kannatus-sulg!“

(Lk. 24.)

„Avarust! Oo, vallandust vaimu ja valguselle —
vähem valevalgust, alistumist urgaste salguselle!“

(Lk. 14.)

Kõne all olev Erni Hiire luuletuskogu lubab eeldada autori edaspidist mõttemaailma ja tunde sõnastust: see läheneb mingisugusele mässumeelsele töölisluulele ja inimlikkuse äatele, suurele sotsialismi jaatamisele ja otsekohele puuduste, ebavooruste näkulöömisele — midagi umbes Gustav Suitsu „Kõik on kokku unenägu“ taolisele platvormile.

Erni Hiire „Puhtevird“ haarab meid just oma aine aktuaalsuse ja elulisusega. Siin on oleviku inimene ja oleviku miljö, siin räägib, ei — karjub, hüüab elav inimene, kes vastuolus praeguse halva ja olevaga, kes usub paremasse tulevikku, optimistlikusse ellu. Hiir — see on vox populi.

„Pimesikumäng“ (lk. 7—12) on iseloomulik Erni Hiire luuletus, mis kõneleb autori suhtumisest tänapäevasse, näidates aga ühtlasi ka autori võimeid sõnastuse iseloomulikkuses, pildirikkuses ja vormilises virtuoosses mänglevuses, rütmi rütmilises rabavuses ja pikkade riimide harrastamises.

Kord on olnud isand, on olnud ka ori — üks alaline inimese müük ja ost; see on olnud ühele võiduark, teisele aga häbipost. Ilma on komandanud orjaperemehe kantseldav lori. Ent on aegadest ammu ilmakord sarnane naeruvääristatud lammu.

Hiir iseloomustab siis järgneva usutavuse ja tabavusega meie tänapäeva:

„Nüüd on töömees, on ka veel prassija —
igaven ülesehitai, vastandiks võidukas vassija.
Õnn ülim näib olevat tõusta nüüd prassijaiks,
teisi sundiden endale varatassijaiks —
enge igaüks võib koguda, korjata rikkust
kas vaikse, varjat roima või vargusega
ehk härraseid austava alandliku argusega!
Rikkus nüüd õsutab ülimat õnnelikust,
rikkus teeb jumalaks kabajantsiku,
sandilegi pistab pihku kantsiku!“

Rikkad on igavesed töötä töölised —
nende päralt on maapäalsed riigid!“

(Lk. 7.)

Ehk jälle ühes teises luuletuses („Laul elu argipäevast“):

„Kogu me elu vaid harjumuste öö,
traditsioonide sepitsusmiljöö,
mille tõhuse katte all:
roimar ikka, ikka veel
teole hiilib;
varas endiselt edukalt
lukku viilib;
papp = pühapäeve paasatall,
pääseden kord musta mantli redu alt,
kõrtsin räuskab, taevataati peksten põrgu,
ülisten jazzmeistri kärtsutavaid sõrgu!“

(Lk. 19.)

Hiir on selles kogus võitleja iseloom. Võitleja vale ja sõja vastu ja aususe, inimlikkuse eest. „Riiki mööda trambib sundmääruste lamavoi“, selle kohal jõllitab pühapildina kassikuld — sõjaväelaste aumärgid. Ja mundritesse upub kindral-diktaatori lõust — „vendlus on kindrali saapakonts“, sest „tapmishimuga suurstatakse!“ ja —

„okastraadiga piiratakse elamislagendikku,
ah, lõhutakse, lõhutakse kitsaks popsikrunti!“

(Lk. 4.)

See viha sõja ja inimesetapmise vastu läheb äärmusse; otse meeleheitlikult sajatab luuletaja:

„Sõda sõnd ja järand vaese tagant viimase vara,
tõõmehest sõdurid võidust veel enam jäänd paljaks!
Aga see sõda seljataguseile olnd vaid naljaks,
frondivarustajaid avatlend vaid prassima,
isamaa auks auastet kullaga küürind haljaks
sõda see rikaste ja roostetavad varakambrid...“

(Lk. 11.)

Ja peale sõda, peale suurt verepulma? Mis on siis saavutatud selle inimesetapmisega? Ei midagi! Nad tulevad purustatud kodudesse: „tööd ei leidu siis neile kungi, kandkugi süda südimat tungi; popsil on käest läinud koht, tehaseid raband seisaku oht; eluasemed lõhut, pered nälgin, perest mitmed Manala teed jälgin, kogu elu, elamine, maine muremeelne olemine moondund ahistavaks kisaks!“

Ja sellele kõigele lisaks tuleb kuulata ainult sõnu! — et lunastada määratud sõjalaenude pante, sõjaroimarite ilukatteks ehitada ausambaid, toita miljoneid sõjasante ja ise põrutatud ajuga ning koriseva kõhuga, peavarjuta, näljas nuriseva perega tunda mõnu olematust, ometi ülistatud võidust! See on traagiline maailm, ilmasõjale järgnenud resignatsiooni ja hallitavate heitluste kajastus. See on valus ja lõhestav. Ja lugedes Erni Hiirt me elame kaasa, hädume; ta vaimukas väljendus, sapine kriteerium tundub oma otsekohesuses ja kohati, siin-seal vilksatuvas iroonias usutav ja tõetruu. Ja pole midagi imestada, see on loogiline ja paratamatu, kui sellises olukorras laulik skeptiliselt vaatab niisuguse „isamaa ülesehitamist“, kus ööd ja päevad tuleb teha tööd, ainult tööd — „harraste isamaa ülesehituseks“, et „saaks

tasuks raasuke leiba, findikala luistki liha, muud aga tohi ei olla kõrgemat iha!"

Proletaarlase Hiire „Puhtevirdi“ esimeses tsükli („Aovalu“) on teisigi häid luuletusi, nagu traagiline ja masendav „Valulik maa“, rütmiliselt õnnestunud „Linn“, südamlük-hell „Suisutaden“ ja sapine „Sajatage!“

Kui meid „Aovalu“ nimeline tsükkel inimese seisukohalt kaasa haaras, siis teeb seda teine tsükkel „Soiela“ eestlase seisukohalt. Sest „Soiela“ värsid on värsid „süngest ja tummast“ Eestist.

Senised „Puhtevirdi“ puhul sõnavõtjad (Al. Antson ja Ar. Adson) on õigustatult tunnistanud nendes viimatinimetatud luuletustes Gustav Suitsu mõju. See on ilmne, kuid mitte sugugi veel mine tea mis patt! Kuid Suitsu pessimism ja lohutamatu valu „Tuulemaas“ ei küüni kohati nii kaugele, kõigisse ühiskondlikesse sügavustesse:

„Ei karge tuulemaa mu kodu,
kun meeli karastaman virgeid tuuli,
see ennem soiellate rodu,
kun sumpu mustalt maoli või suuli!
Teist ikka mülkasse võib kista,
ning lipata siis lähedamma võssa,
teist lihtsalt mätta alla pista,
aumees veel oled, sellest kui ei kõssa.“

Luuletustes „Hallid hinged“, „Ristikõlad“, „Sõda sõtkund“, „Kodu“ j. t. kajastub Hiire melanhoolne suhtumine ta valulikusse isamaasse. Sõda on sõtkunud seda maad, siin on ainult hallid hursikud, hursikud, sõda, mülkad, midagi siin ei sära, midagi siin ei õitse ega puhke. Kõik ainult masendav, raskemeelne. Ja kibedusega küsib luuletaja:

„Mil virgub siin kevade keeli
ning suvede sojemaid tundeid?“

Siin kõik ise tahavad ja tahavad võtta — kuid keegi ei loo siin midagi juurde. Jah, pole siis imegi, kui laulja salmid on ainult piitsalöögid ja kui laulda armsasti on piin.

„Soiela“ nimelises tsükli on õnnestunud värsse — ainult ja vormilt. On taoteldud lihtsust, ja seda on ka võrdlemisi rohkesti saavutatud — võrreldes just Hiire varasema ea onomatopoeetilise luulega, mis oli kirjanduslikulegi inimesele raskesti seeditav. Muidugi valitseb siingi kogus kohati raskepärusus, kuid see pole enam nii „ekstraktne“ ja pealetükkiv, nagu Hiire eelmistes kogudes.

Kui Hiire kõnealuse luuletuskogu viimane tsükkel („Puhtevird“) sedasama oleks, mis kaks eelmist tsükli, siis kuuluks see raamat tingimata paremate hulka. Ent kahjuks raskepärane ja vormilisesse keerdkäikudesse ning sõnažongleerimisse uppuv „Puhtevirdi“ nimeline kolmas kogu osa rikub selle. Viimane ei moodusta kahe eelmisega ühist tervikut. On nagu üleliigne ja võõras, tuletab meelde „mineviku Hiirt“. Üldiselt on pikem luuletus „Puhtevird“ raske, kuid kohati väga hea, mänglev ja mõtterikas. Tast kajastuvad üldjoontes samad motiivid, mis „Pimesikümäng'ustki“, kuid kohati veel proletaarsemalt, julgemalt, epigrammilisemalt.

Kõik arvustajad on senini rõhutanud ja alla kriipsutanud Hiire võimeid, vormis, nõrkusi sisus. Nüüd üllatab Hiir aga

peale vormilise arengu ka sisulise arengu ja täienemisega. Sest „Puhtevird“ on mõtterikas, kuigi sageli õige korduv, ent siiski aktuaalne ja meie aega iseloomustav toode. Meie luuletajaist on Erni Hiir ainuke, kes praegusele lämbunud ja kammitsais rabelevale, siplevale olukorrale kõige rohkem kaasa elab... mitte ainult kaasa elab, vaid selle all ka kannatab, sest rahva mure on ka Hiire mure, rahva rõõm ka Hiire rõõm.

Oeldagu mis tahes, aga Hiire uus luuletuskogu ei ole ta eelmisest kogust mitte üks samm, vaid kümme, mitu korda kümme sammu edasi. Kuigi Hiir selle koguga veel kõike pole saavutanud, mida ta võib ja suudab, on ta siiski elava tõenduse andnud — temasse uskuma jääda — ja ka lootma!

6. I. 1928.

K. Ehrmann.

J. Parijõgi: **Laevapõisi päivil**. N. Mey illustratsioonid. „Noorusmaa“ jutukirjastik nr. 4. Tallinnas, 1927. Eesti Õpetajate Liidu kirjastus. Hind ?.

J. Parinbach — J. Parinbak — J. Parijõgi (ikka üks ja sama inimene oma nime kolmes kõlastuses!) nime on juba kümnekond aastaid vilksatelnud ajakirjades ja ajalehtedes lühemate novellide autorina. Kuid alles 1926. aastal ilmus selle autori esimene ise-seisev raamat „Semendivabrik“, mille südamlik ja tundeline jutustuslaad, võitev just oma lihtsusega, äratas juba püsivamat huvi kirjaniku loomingu. J. Parijõe jutustuste, novelletide, tege-laskonna moodustavad lapsed, ja nende hingeelu vaatlused on küllalt kaugeulatulikud, et kõita lugeja huvi. Et J. Parijõgi on kümnekonna aastate kestes jäänud pea tähelepandamatuna kõrvale meie kirjanduslikust vaatluspiirist, selles on süüdi eeskätt küll see asjaolu, et ajalehtede joonealustes ilmunud lühemad algupärased jutukesed mööduvad meist pea lugemata, jäädes kahe silma vahele, eriti kui autoril puudub truu sõber, kes kaalukalt suudaks juhtida neile novellele avalikkuse tähelepanu. Alles raamatuna jõuab autori looming meie vaatluste ringi.

Tundub, et J. Parijõgi on meie tänapäeva-kirjanikest kõige väarikam noorsoo kirjanik, kelle teosed ei kannata ei tehtud liigse lapselikkuse ega ka vanainimeselise õpefliikkuse seisukohalt nähtuste vaatlemise ja käsitlemise all, vaid on tingitud hingelise lihtsameelsuse (või on selle mõiste väljenduseks parimalt sobiv sõna „avameelsus“?) otsekohesusest, mis on nii omane lastele.

Üllatavalt mõjus seepärast J. Parijõe „Semendivabrik“ juba oma sisemise ühtlusega, sest nimetatud kogusse koondatud novellid ei ole juhuliselt ühe kaane vahele surutud, vaid siin leiame laste maailma ainsa ainenä, mis on käsitletud pealegi mingi sisemise jätkuva hingearengu seisukohalt. Autori lapselik ilmakaasitus ei tundu tehtuna, vaid on oma otsekohesusega haarav ja sümpaatlikkust sugereeriv.

Samu omadusi leiame ka jutustuselt „Laevapõisi päivil“. Selles jutustatakse merimehe õnnetust saatusest lihtsais sõnus, kõneldakse ühteviisi lühida asjalikkusega nii kodukülalt kui ka Veneetsiast. Aga just see lihtsuses väljendamine ongi J. Parijõe oskuse parim pale. Selles lihtsuses on aga autor küllalt leidlik tabavate piltide andmises ja kujukas kõnes, mis ei tundu kuskil kunstlikult otsituna, vaid on kõitev just oma loomulikkuse ja hingelise kaasaalamise õrnusega.

Noorsoo-kirjanduse vastu on harilikult põhjendatud eelarvamine kõigil neil, kes esitavad ka sellele ilukirjanduse-harule kunstilisi nõudeid. Vähemalt on see eelarvamine meie eesti noorsoo-kirjanduse kohta enam kui põhjendatud. Arvatakse, et lastele võib pakkuda kõike, mida vanemad inimesed heaks arvavad pakkuda õpetlikku noorsoole. Kuid seejuures unustatakse pea täiesti; et laps on koguni tundlikum iga võltsi märkamises, kui meie seda aimatagi oskame.

J. Parijõe senini ilmunud kaks raamatukest aga esitavad meie noorsoo-kirjanduse väärikamat ja parimat külge. See on tingitud kõige pealt sellest, et autor oskab leida ühise keele lapsega, ilma et ta ise seejuures laskuks liiga alla, muudaks enese iseteadlikult lapselik-rumalaks, vaid ta mõistab tõsta lapse enesega kaasa ja nimelt kõrgemale, kuigi püsides sealjuures kogu aeg loomulikus ja mitte tehtud, võltsis, lihtsuses. Selles peitubki säärase noorsoo-kirjanduse eriline ja väärtuslik šarm. Viimane asjatu tingib ühtlasi ka selle, et J. Parijõe „Laevapoisi päevilt“, nagu tema esikteos „Semendivabriki“, ei ole loetavad üksi noorsoole, vaid nende lihtsuse meeldiv haaravus on sama jõuline ka vanemaile lugejaile. On möödunud üle aasta „Semendivabriku“ lugemisest, aga meeles püsivad ikka veel nende jõnglaste lihtsad mured ning nende kujutluse plastika. Samade tunnustatud omadustega on varustatud J. Parijõe mullunegi teos „Laevapoisi päevilt“.

Bernhard Linde.

Karl Ehrmann: Sõna, sajand, linn ja püss. Luuletusi 1926. a. varasügisest — 1927. a. hilissügiseni. Kirjastus? 64 lk. Hind 1 kr.

Ehrmannis kui luuletajas võib üha tabada kahte poolt, kahte isikut: ühte, kes rõvetsseb, hoolimatuil sõnul pillutab rakette ümbruskonda, millega on opositsioonis, rahulolematu, millele ütleb tõtt rääku — olgu see naine, libu või meie aja ühiskond; teist, kes lõmitab alandlikkuses „lemmiku“ ees, tuleb selle juurde salaja öösi, olles hingepõhjani romantilise olemusega armatseja.

Autor on teadlik oma kahepaiksusest ning püüab hoida neid enese algelemente enamasti lahus, et vaadata ilma kord ühe, kord teise olemuse prisma läbi, kuid näib, parema, ja just hea, saavutab ta seal, kus need mõlemad isikupooled liituvad, ühe andes kaunis laia elumõistmist ja teise tundelist sügavust.

Läinud aasta vältel on Ehrmann tublisti arenenud. Eelnimetatud luuletusvihust on kadunud täielikult linnutee-aegsed sõnalised naiivsused: „laulikupärjad“, „kuldseid kuud“ jne. On säilinud vaid paar motiivi sünnilinnast ja ööst, millede olemata luuletuskogu kahtlemata veelgi oleks võitnud. Ehrmanni õige ala ei näi olevat kodukoha ülistamine: seks pole ta paatos küllalt tihe ega ta tähelepanu-meel eriliselt terav, mis võimaldaks tõmmata konsekventse, luua meeleolu, milliseid tavaline inimene ei saavutaks.

Tsükkel „Linn“, mis pühendatud peamiselt eelmainitud teemat käsitlevatele luuletustele, on iseenesest seega õige napilt uut-ütlev ja tundub nagu loomuliku vahelülina, sillana „Linnutee“ ja käesoleva „Sõna, sajand, linn ja püss“ nimelise luuletuskogu vahel. Luuletused, nagu: „Hämaral öhtul“, „Vagabundi laul“, „Hilisel öhtul“, „Sünnilinn“, jätkavad „Linnutee“ motiivide arendamist, on tehniliselt ehk paremad, läbitöötatumad, kuid üldiselt ei suuda nad luua sellist elevust, niisugust konkreetset muljet kui tsükliid „Sõna“

ja „Sajand“. Esimeses, kus Ehrmann püüabki tabada võrdlus-meetodiga tänapäeva aguli- ja linnaelu, töölise ja kapitalisti vahet, kukub tal see kuidagi virilalt välja, nagu näiteks „Hilisel õhtul“, kus kõrvutatud elu ühes kui teises. Selles miljöös ei taba ta veel parajat ja haaravat, näeb elu sisu nagu läbi prillide; kuid piltidena, otsekoheste kirjeldustena omavad nad siiski väärtust.

Väikese tsükli „Sõna“ algab Ehrmann oma päritolu seletavate ridadega:

Ma olen tomatpunaste ja päris patuste päevade poeg.
Selle sajandi alul ema sünnitas mind, pärg verine pääs.

Ja jätkab järgmises laulus:

Mu rahutu elu elamishommikul
tule-vere leegilised lehvisid lipud.
Tervitust laulis paukuv püsside koor —
mäss, veri ja surm vaid vaderiks mul.

Ma selle murtud rahva poeg,
kes tõusis siis, kui langesid kõik toed.

Nende mõningate ridadega on antud pilt luuletaja lapsepõlveajast, tollest ajajärgust kui seesugusest. Kuid olemuselt kannab seda pilti väline vaatlus, aastate tagant teadlikult sellesse süüvimine, mitte mulje, elamus. „Tumemeelsetes“, kus autor püüab skeptiliselt suhtuda ellu ja selle otstarbesse, tuletab ta meelde Underit.

Ehrmann leiab, et noist ärevaist ja veriseist ajast on „juurdunud temagi südamesse vaba võitluslill“, tasta saanud inimene, kel „lihased pingul, tormitseb veri, meel alati ärevil“. Ja see näib suurelt joonelt olevatki väga tabavalt öeldud; sest tõesti, lauludes, kus Ehrmannil meel ärevil, tormitseb veri, lihased pingul, on ta kõige parem, kõige leidlikum, kõige vaimukam, kohati isegi prohvetlik, suurest vaimust inspireeritud, kaunis küpsede sõnadega laulik, nagu leiame imestuseks raamatu suuremast tsüklist „Sajand“.

„Sajandis“ tundub mõjustusi välismaade autoreilt — kuid ei saa nimetada otsekoheselt nimesid, mille tõttu mõjustusist vaid kui õpinguist võime rääkida, õpinguist tüsedamate opositsioonilaulikute juures.

Selles tsükklis püüab Ehrmann end asetada nagu kuhugi välja-pool maailma, kust süveneb vaatlusse, noomimisse, etteheidete tegemisse. Mõned ta laulude read tunduvad isegi üli-eetilistena, õieti karjuvatena eetilise ja kõlbluse järele, mis puudub elus. Olgu näiteks järgmisi ridu:

Meeletud rahvaste rahvad, kuhu võitlushüü ja vabadusaatega kipute?!

Kõik ju marukoertena jooksete järel vereleegiliste tuules lipendavate lippude.

Flirt higine õitseb ja truudust ei ole, sest kõigil lemmikuid, südameid miljon.

„Kõik olleme sõsarad-velled!“ (Hm!) — s. t. pead pügama sõpru, varastama teineteise eest.

Õiglust, usku ja usaldust, Jumalat pole! Samuti austa naist ja meest.

20-nes raud, vabrikute sajand! — Karjärismi ja kerge-meelsuse suurim saavutus,

kus on sinu sisu, õiglus, truudus, tunne ja hing?!

Kes ütleb? Kes? Kus? (I Sünnisajandi laul.)

Kuid mitte leides, kes vastaks, kes seletaks 20-nda sajandi hinge, asub Ehrmann nukrana vaatlema seda sajandit nii, kuid see on, vahetades vaid vaatlusnurka, nähes teda seekord õige veidrana ja muinasjutulisena. Järestikku mitmest luuletusest ulatuvad läbi esimeses üleskerkinud motiivid. Kuid nad ei lisanda esimesele alati uut juurde, pigemini laiendavad, tihendavad, süvendavad meeleolu ja pilti. Kokku loovad selle tsükli laulud siiski mingi lootusetuse, hukkamishädas vaakuva maailma mulje. Need on paremaid käesolevas kogus: jõulised, tugevasõnalised, sügava inspriatsiooniga kirjutatud — tundub ainult kohati sõnalist liigliha.

R a b e l e b

kakskümmes kärsitu, nukrameeline sajand...

Ajaloo raudse, verise ratta viimne kodar.

Masinad, muusika, sõjad, täägid, tankid, veri ja viin!

Inimen ajas ja eneses kinni ripub. Rõõmgi mõnele piin.

Enesest lahti ja üle ei saa — kirk piitsutab. Kõrtsid, kinod ja baarid...

„Kas vabriku korstnate mustas suitsus siis tõesti tantsivad inglite paarid?“

„Kas vabriku korstnate mustas suitsus siis tõesti tantsivad inglite (Kui juhuslikult, ainult riimi pärast see viimane lause!)

Trammid, tankid ja autod ja raadio, rongid, kahurid, rutt!

Tuhanded naeravad, tuhanded nutavad, tuhanded tantsivad, miljonid võitlevad, surevad, miljonid joovad ja nälgivad...

Ahhh...

See on kakskümmes sajand: kakskümmes sajand kui muinasjutt.

(II Sünnisajandi laul.)

Õeldagu mistahes, kuid neist ridadest hõõgub siiski vaimu ja hinge, mida ei ole nii mõnelgi meie laulikuist; neis tundub kõige enam Ehrmanni puht-omapäraselt mõtlevat aju ja nägevat silma, ehkki ta ei ole veel suutnud vormida kõike laitmatusse sõnastusse. Ta mõttevool ei ole sujuv, ennem komistav, otsiv, kuid sageli siiski tabab ta paari reaga mõtte, mis on imelikult küps ja ümmarik, kunstimaitsealine; näiteks:

Euroopa on haige ja Euroopa süda on mäda.

Maa värisend jalge alt ja õhku on vähe. Oo, häda,

Maailm on inimest tapnud.

Euroopa enese tapnud...

(Euroopa.)

Eelnevaid ridu nagu ei tahaks pidada Ehrmanni omiks — nii erinevad nad üldtoonist, kuid sama laulu järgmised abitud read ei luba ses siiski kahelda. Näib üldse nii: Ehrmann on kõige palavamas arenemis- ja kujunemis-ajajärgus. Ta mõte leiab aineid, vaim näeb, kuid väljendus ei taba kõike, mis pakitseb, otsib väljapääsu. Selged näited selle tõenduseks on „Euroopa tantsib — maailm tantsib“, „Aeg ja inimen“ või „200 marka“. Need kõik on ainet ja mõttelt head laulud, kuid jäävad väljenduse nõrkuse tõttu kahvatuiks.

Näib, Ehrmanni õige ala ongi selliste suurezestiliste laulude loomine, kaeblemine, rahulolematuse; siin on ta kõige ku-

jukam, tihedam, meeldivam. Meeleolutsemistes ei suuda ta tabada tooni ning langeb sageli maitsetusse enesekordamisse, siin aga ta võib pakkuda uut, tuua eesti luulesse omapärast varianti.

Ühtaegu leidub Ehrmanni lauludes palju moodsaid elemente: tantsud (nende uusimad nimetused), kabareed, libud, tänavanaised, Ehrmanni luule on omaette moe luule, ülevaadetpakkuv, kiiretempoline, ajailmeline — isegi kindla vormi: riimi ja värsimöödu on ta seetõttu hüljanud. Ning need ei tundugi vajalikkudena: Ehrmanni võib nendetagi julgesti asetada paremate noorluuletajate kõrvale.

R. Sirge.

Ormi Arp: **Gloobus**. Aktsiooni kirjastus Tartus, 1927. a. 32 lk.

Ormi Arp'i kevadel ilmunud luuletuskogu „Gloobus“ on väike raamat, teksti vaevalt üks trükipoogen (raamatus on M. Laarman'ilt seitse puulõiget ja hulk tühje lehekülgi — tiitlihti), kuid selle peale vaatamata huvitav, värske, omapärane ja ideeline-võitlustooniline toode meie uusimas luules.

Autor on esitanud kaks pikemat luuletust või poemi — „Gloobus“ ja „Kell“. Aga vaevalt saab neid luuletusteks nimetada, ent pigemini küll vabavärsilisteks epigrammideks. See raamatuke on kaugel lüürikast, on rohkem internatsionaalne programmikõne seotud kõnes. See on raamat massile, kuigi ta ei suuda vahest veel kaasa haarata, on vähe vaimustav ja raske. Kogu napisõnaline sisu baseerub — ruumil ja ajal.

Viiel kontinendil elab inimkond. Ja igal pool üks ning seesama aeg — olevik. Aga see inimkond pole see, mis ta olema peaks, ja ta pole veel seda saavutanud, mis autori arvates mõõdapääsematu: tuleb uus aeg, uus inimene, ja siis kaob praegune pehkinud ning kapitalistlik ilmakord. See on võimalik siis, kui heidetakse

.... kõik maailma töötav rahvas ühte patta,
yhel tõukel langeb ümber pehkind pühakoda...“

Huvitavam kahest Arpi luuletusest on tingimata esimene — „Gloobus“. Sellest peegeldub ka autori ilmavaade ja subjektiivne suhtumine meie tänapäevasesse ühiskonda. Selles on palju tõtt, kuid ka nii mõndagi vastuvaieldavat. Ent jättes igale sõnataidurile ta vabaduse ja hinnanguavalduse võimaluse, ei püüta neiski ridades mingit kompromissiteed otsida ega luuletaja poliitilist eneseavaldust „arvustada“. Olgu vaid teose tutvustamiseks toodud mõned iseloomulisemad ja olulisemad löiked, mis teost kokkurusutult, kuid võrdlemisi üksikasjaliselt iseloomustavad.

Näiteks Nõukogude Vene eesolevale tulevikule pühendab autor järgmised read:

.... SSSR — riik üks noor,
kuid vallatu nagu jääkaru poeg,
ja kõikjale ulatub, kõikjale poeb —
kommunismi see katsejaam (NEP!)...“

ehk jälle koduriigile Eestile ja ta militaristlikule eneseavaldusele:

„Veel minu koduriik Eesti
(ei nimi veel riku meest!) —
kuis hambuni ta on relvis,
traataedade taha poeb pelgu,

sööks ennem ta Albion kui kommunism!
Yleilmne see aumärke keskbüroo
(Memento: Mussolini ja Horthy) —
Kuid lihatu see kont,
mis tähendab ilmale maalapp too!“

Autor on sotsialist. Ta on kõige pealt inimene ja alles siis eestlane. Ei ole ta sümpaatia eriliselt ühelegi rahvale juubeldav — ta sõnamängus saavad üheväärsse tähelepanu osaliseks hiinlane, eestlane, prantslane, sakslane, jah isegi polaarmaade, Austraalia ja Aafrika elanikud:

„Ei Kongoski nylifa kaks korda neegreid —
nad õppind ju tundma Kristust ja peeglit
ja piiritust, siifilist...“

Esimeses — „Gloobus'es“ — ja ka teises — „Kell'as“ — tuleb eriti mõjuvalt esile töörahva valitsuse tuleviku võit — „töörahas lööb uppi Sandarmerii“ ja kunagi „Euroopa sandarminukud on korraga märganud, et püssist on saand luuavars“.

Autor hüüab pateetiliselt, et 3. internatsionaal on siis rämp, kui ta gloobusel ei muuda nägu ja kui ta traataedu ei löhu. Üldse: siin valitseb sõja- ja militarismivastane toon, mis on sapine, vihane ja jõuline, niimästi oma mõttelises kui ka sõnalis-stiililises väljenduses.

Ormi Arpi näol on tulnud meie lüürikasse uus sotsialistlik luuletaja, kelle esimesed sõnalised avaldused talle „Gloobuses“ tähelepanu tõmbavad. Kuigi siin vahest palju on liiga rasket, mitte kergelt seeditavat ja omapäratsemisega isegi ülikaugele mindud (nagu näiteks „Aasia“ — lk. 12), ei saa me sellest väikesest raamatust vaikides mööda minna.

2. XII. 27.

K. Ehrmann.

Ernst Krusten: **Kanarbik**. „Noor-Eesti“ kirjastus Tartus 1927. 119 lk. Hind ?

Vaevait kunagi varemalt on eesti kirjandus arvuliselt rikastunud nii paljude algajate esikteostega kui möödunud aasta lõpul, — juba „Noor-Eesti“ kirjastusel ükski ilmus ligi kümmekond esikteoseid: ühe ainsa erandiga kõik lühemate või hoopis lühikeste jutustuste kogud. Õige lühikesi jutukesi sisaldab ka Ernst Krusteni „Kanarbik“; jutukesed on kõik varemini ilmunud „Päevalehe“ iganädalases kaasandes „Kratist“.

Stiililt on need palad ja palakesed ilmetuseni ulatuvalt tagasihoidlikud; Krusteini sõnastus ei haava ega haigesta millegagi, kuid ei veptle ka millegagi, jätab osavõtmatuks, ükskõikseks, sunnib ridadest üle libisema peaaegu masinlikult, ainult silmadega, mõtte eksides sageli mujale.

Ka sisult mõjub „Kanarbik“ sama jumetult, erilist huvi äratamata, sügavamalt haaramata. Jutukeste tegelasteks on hingelt kahvatud, väheütlevad inimesed, kelle elamused — kuigi need suurelt osalt kurvad — lugejat kaasa ei kisu. Nii neis inimestes kui nende elamustes tundub midagi halli ja veretut; kaastunde asemel tekib füdimus, osavõtte asemel igavus.

Krusten jutustab tiisikushaigest tüdrukust, andetu kunstniku hullustumisest, vangist-joomarist, kaheksakümne-aastasest raugast puusepast, kes surmani unes ikka veel saagivaid liigutusi teeb; õnnetuist emadest, haigest ning viletsaist lastest, piinatud kassi-

pojast, leseks jäänud puurilinnust... Iseenesest on iga juhtumus kaastunnet vääriv, kuid Krusteni käsitlusel ei teki kaastunnet. Võib-olla seepärast, et autor ise ei kirjelda neid juhtumusi kaastundest; ei kirjelda südame, vaid mõistuse ajal.

Onnetuse kõrval on suur osa Krusteini jutukeste tegelasi kuidagi veider, ebanormaalne; teotsemise ajed tunduvad arusaamatuina, mõttetuina („Juhm“, „Romaani algus“); sündmustiku õudus on paiguti otsitud või liialdatud („Tuvi“, „Värske õhk“), mõnikord jääb õuduse põhjus nii ebaselgeks, et lugeja muud ei tunne kui tuska („Va“). Raamatu lõpu poole paigutatud legenditaoliste ja sümbolismi taotlevate palakeste meeleoluline külg on hõre ja laiavalguv, kompositsioon ebatihe, õpetlik tuum liiga pinnapealne või väheütleb.

Üldiselt jääb raamatust korraliku käsitöö mulje, — mitte enam. Krusteni jutukesi võib lugeda; kuid võib ka lugemata jätta, midagi kaotamata.

M. Sillaots.

Rahvamälestiste päästmine.

Iga aasta raiub kirvena rahvamälestiste kallal; üks mälestis teise järel langeb talle ohvriks. Ohvriks langenud mälestised aga on nagu ohvrisuits taeva alla haihtunud, sellega ühes ka väike osa endise põlve tundmist hävinud. Mida kehvem meie kultuurilugu allikate poolest, seda enam võivad rahvamälestised valgust luua sellesse „tumedasse maaosasse“. Seepärast vaja kõike jõudu kokku võtta, et päästa, mida veel olemas. Paraku ei taha meie kaasaegsed, kel eesti haridus kasutada, seda päästetööd nõnda hinnata, kui isad vööra valitsuse surve ajal; rahvaluule väärtusest aru saades tegid need selle päästmiseks hoopis suurema hoolega tööd kui meie aja haritlased.

Siiski leidus mullu neidki, kes suuri ülesandeid õieti hinnates rahvamälestiste päästmiseks ükskõikseiks pealtvaatajaiks ei tahtnud ega võinud jääda, vaid asusid neid üles kirjutama. Mõned on suurt vaeva nähes koguni palju mälestisi korjanud. Ülepea tõusis aasta jooksul mulle saabunud saadetiste arv 85-ni ja mü kogu lehekülgede arv peaaegu 63 000-ni.

Erilist tänu rohke korjamise eest teenivad: P. Ariste tähtsa korjanduse eest Noarootsi eestlaste ja rootslaste suust, R. Viidebaum kolme korjanduse eest Järvamaalt, Kunda rahvapäevikool Virumaalt kahe korjanduse eest; siis veel prl. M. Priidemann Paidest, T. Kaljo Saaremaalt ja niisama K. Loiken Saaremaalt.

Teistest korjajatest on veel nimetada: E. Unter Tartust, B. Sööt Tormast, K. Tiivel ja E. Kase Kambjast, V. Lille Maarja-Magdalenast, F. Leinbock liivlaste aineid, E. Treu Helmest, J. Gutves Rõugest, V. Altoa Väike-Maarjast, Linda Pärt Rakverest, Marta Strandberg-Paldiskist, M. Meiusi Hiiu Emastest, A. Kuldsaar Jämajast, A. Laur Pärnu-Jaagupist.

Varemini võtsid mõnegi kooli õpilased korjandusest osa. Mullu avaldasid selle poolest elumärki ainult Kunda rahvapäevikooli õpilased.

Peale nende minu kätte saadetud korjanduste kasvas rahvaluule kogu veel Eesti Kirjanduse Seltsi ülesandel väljasaadetud kolme stipendiaadi korjanduse poolest. Nimelt tõi R. Viidebaum Järvamaalt 163 laulu, 204 mõistatust, 44 mängu, 135 punkti usku, 40 tähtpäevade pühitsemise pruuki, 63 arstimist, 77

unenäo-seletust, 20 vanasõna, 73 juttu ja 13 mõnesugust teadet. V. Metsamärt Suure-Jaanist 36 laulu, 120 mõistatust, 105 vanasõna, 35 juttu, 174 punkti usku, 8 nõiasõna, 54 unenäo-seletust, 88 ilmatedet ja 8 tähtpäevade seletust; V. Noot Muhust ja Põidest 37 juttu, 7 vana laulu, 6 uuemat laulu, 74 punkti usku, 12 unenäo-seletust, 13 mõnesugust teadet, 22 kirjeldust ja 22 mõistatust.

Edenegu tänavu rahvaluule korjamine jõudsamalt!

M. J. Eisen.

Eesti algupäraste romaanide võistlus.

Kirjastuse-osaihisus „Loodus“ Tartus kutsub seega eesti kirjanikke rikastama meie jutukirjandust uute väärtuslike algupäraste romaanidega ja saatma neid sellekohasele võistlusele, jättes seejuures autorile vabaduse aine valikus kui ka käsitluslaadis. Romaani all tuleb mõista tööd vähemalt ses ulatuses, mis meie oludes on romaani piiriks välja kujunenud.

Romaanivõistluse tingimused on järgmised:

1) Käsikirjad, mis ei vasta eeltähendatud romaanimõiste nõuetele, jäävad võistluselt kõrvale.

2) Võistlusele saadetud tööde seast tulevad hindamisele üksnes niisugused romaanid, mis senini veel pole paljundamise teel avalikkusele tuttavaks saanud.

3) Tööde vastuvõtmise viimaseks tähtpäevaks on 1. september 1928. a. ja järgnevas aastaks 1. september 1929. a.

4) Võistlusele tuleb tööd saata aadressil: K.-o.-ü. „Loodus“, Tartus, Vana tän. nr. 1. Tööd kui ka sinna juurde lisatud ümbrik kandku mingit varjunime või märgusõna, kuna autori enese täielik nimi ja aadress sisaldugu mainitud suletud ümbrikus.

5) Läbivaatamisele tulevad ainult selgesti, käsitsi või masinal, kirjutatud käsikirjad. Segaselt kirjutatud käsikirjad võivad läbi vaatamata jääda ja saadetakse autorile ümbrikus leiduval aadressil tagasi.

6) Auhinnakomisjoni koosseis avaldatakse hiljemalt kaks kuud enne käsikirjade vastuvõtmise lõpp-tähtpäeva.

7) Auhindadeks makstakse 200 000 marka: 100 000 marka esimeseks, 60 000 marka teiseks ja 40 000 marka kolmandaks auhinnaks kolmele võistlusel parimaks tunnistatud käsikirjale. Jury võib omal äranägemisel jätta mõne auhinna välja andmata või k.-o.-ü. „Looduse“ nõusolekul määrata mitu sama auhinda. Kirjastusele jääb õigus avaldada neist auhinnatud käsikirjadest 20% autorihonorariga esimene trükk. Järgmiste trükkide avaldamiseks on k.-o.-ü. „Loodusel“ eesõigus. Samuti on k.-o.-ü. „Loodusel“ õigus sellekohasel kokkuleppel autoriga kirjastada ka teisi võistlusest osavõtnud ning trükkimiseks kohaseks tunnistatud käsikirju.

8) Auhinnakomisjon algab oma tööd kohe esimeste käsikirjade saabudes ja avaldab oma otsuse võistlusaasta oktoobrikuu esimesel laupäeval avalikul kirjandusõhtul. Enne seda tähtaega ei pea kirjastus võistlusest osavõtjatega mingit kirjavahetust peale p. 1, 2 ja 5 mainitud käsikirjade tagasisaatmise.

Vastutav toimetaja: J. V. Veski. Väljaandja: Eesti Kirjanduse Selts.

„Postimehe“ trükk, Tartus 1928.

Eesti Kirjanduse Seltsi

Usaldusmeeste nimestik

Usaldusmehed võtavad vastu sooviavaldusi Seltsi liikmeks astumiseks, liikmemakse ja kuukirja „Eesti Kirjanduse“ tellimisi.

ABJA 6-kl. algkooli juhataja **Peeter Nõmm**.

ABRUKA algkooli juhataja **Aleksei Vagane**.

AMEERIKA: **Andres Pranspill**, 2136 42 St. Long Island City, New-York, U. S. A.

AUDRU vallasekretär **August Pihlap**.

AVINURME algkooli juhataja **Oskar Kask**.

ELVA: **Johannes Johanson-Jaanson**, aadr. Tartu, Pepleri tän. 26, 4.

HAAPSALU: Läänemaa Ühisgümnaasiumi õpetaja **Nikolai Tamm**.

HALJALA vallasekretär **Rudolf Stein**.

JÄNEDA algkooli juhataja **August Lubi**.

JÄRVA-MADISE: Albu algkooli juhataja **Johannes Raudsepp**.

JÕGEVA: **Julius Aamisepp**, aadr. Sordikasvandus. **Friedrich Punson**, aadr. Sordikasvandus.

JÕHVI: kooli abijuhataja **Peeter Veevo**.

JÕÖPRE-LAVASSAARE 5-kl. algkooli juhataja **Johann Prikmann**, aadr. Pärnu kaudu.

KAARLI: **P. Ruubel-Kõrnitse**, kirj. aadr. Viljandi, „Päevalehe“ abitalitus.

KADRINA: **A. Krimm**, aadr. Tärklisevabrik.

KAMBJA kõrgema algkooli juhataja **Karl Kirss**.

KARULA: kaupmees **J. Kompús**.

KARUSE: **Voldemar Reimann**, Hanila Kõmsi.

KIHELKONNA: Rootsiküla 6-e kl. algkooli juhataja **Eduard Hõbenik**.

KILINGI-NÕMME 4 kl. algkooli juhataja **Madis Nõmmik**.

KODAVERE: Pala valla sekretär **Eduard Brückkel**.

KOGULA: Vana-Lõve algkooli juhataja **Gustav Nurm**.

KOHTLA-JÄRVE algkooli õpetaja **August Eero**.

KULLAMAA: Silla algkooli juhataja **Jüri Uustalu**.

KURESAARE koolinõunik **Bruno Steinberg**, aadr. linnavalitsus.

KUUDE algkooli juhataja **T. Meier**, aadr. Viljandi kaudu.

KUUSALU: Kiiu algkooli juhataja **G. Leht**, aadr. Raasiku kaudu.

LAATRE köster **Peeter Treufeld**.

LAIUSE: **J. Riomar**.

LÜMMADA 6-e kl. algkooli juhat. **August Mälk**.

MERIMÄE: Tobrovo algkooli juhataja **Paul Lupkin**.

MIHKLI **Hans Tamm**, aadr. Veltsa vallas.

MUHU-SUURVALLA: Piiri algkooli juhataja **Anton Sirp**.

MUSTVEE rahukohtunik **H. Priimägi**.

MÄRJAMAA: **Alfred Grünberg**.

NARVA: **Gustav Matto**, aadr. Joala tän. 15.

NARVA-JÕESUU 6-e kl. algkooli juhataja **Hermann Kalmo**.

NÕMME: **Rudolf Alas**, aadr. Peetri ja Kungla tänava nurgal.

- OTEPÄÄ vallasekretär **Gustav Vulf** ja gümnaasiumi juhataja **Karl Neumann**.
- PAIDE: **Hans Sepp**, aadr. Ühis-
pank. **Richard Summer**, aadr.
Pärnu tän. 92.
- PAISTU II astme algkooli juha-
taja **D. Siilats**.
- PALAMUSE kirikuõpetaja **Arnold Kerem**.
- PEETRI: Viisu kooli juhataja **J. Steinberg**.
- PETSERI Maakonna Koolivalitsuse
asjaajaja **A. Rässä**.
- PUURMANNI vallasekretär **J. Sopp**,
aadr. Elva kaudu.
- PÄRNU raamatukaupmehed **J. Karu**
ja **A. Küng**.
- PÕLTSAMAA koolijuhataja **F. Russi**.
- PÕLVA: Väimela põllutöökooli
õpetaja **A. Usin**.
- RAKVERE: **E. Rosenberg**, aadr.
Viru Maavalitsus.
- RAPLA kirikuõpetaja **J. Liiv**.
- ROELA: Leedimäe 4-kl. algkooli
õpetaja **August Arold**.
- RÄPINA: viljakaupmees **S. Keerd**.
- SANGASTE kirikuõpetaja **Mihkel Ostrov**.
- SIMUNA jaoskonnaarst **Dr. Elmar Liblik**.
- SINDI 6-e kl. algkooli juhataja **Johann Janson**.
- SURJU 4 kl. algkooli juhataja
Aleksander Riis.
- TALLINNA: raamatukaupmees **A. Keisermann**, aadr. Kinga tän.
5. **Tiido Laur**, aadr. Harju Maa-
konnavalitsus. **Joh. Lubi**, aadr.
Sõõrensi tän. 3, 4. **O. Tamjärv**,
aadr. S. Tatari tän. 14, 5. **Grete Topman**, aadr. Linnapank.
- TAPA Reaalgümnaasiumi õpetaja
Salme Kass.
- TORMA vallasekretär **J. Kokamagi**.
- TUDULINNA algkooli juhataja **Johannes Eiken**.
- TÕRVA: **Hans Martin**, aadr. Riidaja.
- TÕSTAMAA 6-e kl. algkooli juha-
taja **Johan Seiman**.
- TÜRI Aiamajandusgümnaasiumi ju-
hataja **A. Mägar**.
- UUEMÕISA 6-e kl. algkooli juha-
taja **Aleksander Urban**.
- VALGA: **A. Kokult**, aadr. Linna-
valitsus. Kirikuõpetaja **Arnold Tammik**, aadr. Lai tän. 5.
- VARBLA algkooli juhataja **Viktor Luht**.
- VASTSELIINA algkooli juhataja
Aleksander Undrits.
- VILJANDI: **P. Kuusik**, aadr. Vak-
sali tän. 5. Raamatukaupmees
J. Leoke. Õpetaja **Peeter Rängel**
ja õpetaja **Johannes Muinaste**,
aadr. Viljandi Gümnaasium.
- VILSANDI: kaptan **Artur Toom**.
- VIRU-NIGULA köster **Julius Tru-
verk**, aadr. Kabala kaudu.
- VORMSI kooliõpetaja **K. Valge-
maa**.
- VÄIKE-MAARJA koolinõunik **M. Meos**.
- VÄNDRA gümnaasiumi õpetaja
Helene Johani.
- UUE-VÄNDRA vallasekretär **Her-
mann Raid**.
- VÄRSKA algkooli juhataja **Jaan Hanson**.
- VÕHMA algkooli juhataja **Karl Saar**.
- VÕRU: raamatukaupmees **S. Songi**.
Koolinõunik **Joosep Sultson**,
aadr. Võrumaa Koolivalitsus.

LIIKMEMAKS

1 kr. aastas, eluaegne 20 kr. ühekordselt.

Liikmeks astumise sooviavaldusi ja liikmemakse võtab vastu ka

Eesti Kirjanduse Seltsi büroo

Tartus, Riia tänav 34, telef. 601.

„Postimees“

oli, on ja jääb juhtivaks ajaleheks Eestis.

„Postimees“

on juba üle 70 aasta oma lugejatele tõsist, väärtuslikku ja sisurikast lugemismaterjali pakkunud.

„Postimees“

ilmub iga päev ja jõuab juba samal päeval kõigile lugejatele üle riigi kätte.

„Postimees“

on värskem kõigest iga päev ilmuvatest ajalehtedest, sest ta ilmub hilja õhtul, kuna teised päevalehed ilmuvad müügile kohe peale lõunat ja ei saa sellepärast tuua teateid kogu päeva sündmuste kohta.

Kellel aega ja raha vähe, tellivad omale „NÄDALA POSTIMEHE“, ilmub igal esmaspäeval ja reedel.

„Nädala Postimees“ on kõige odavam leht Eestis: mak-

sab kuus ainult 30 senti, poolaastas 1.60 kr., aastas 3.00 kr.

„Postimehe“ ja „Nädala Postimehe“ lisadena ilmuvad:

„Sädemed“	20 senti kuu		„Tervis“	20 senti kuu
„Lasteleht“	10 „ „		„Uus Talu“	10 „ „

„Postimees“ maksab

1 kuu peale postiga	1.10 kr.,	postita	95 senti
3 „ „ „	3.00 „	„	2.50 kr.
6 „ „ „	5.50 „	„	5.00 „
12 „ „ „	11.00 „	„	10.00 „

„Postimehe“ ja „Nädala Postimehe“ tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja omad tellimiste vastuvõtjad.

„Postimehe“ talitus

Tartus, Jaani tn. 11/13, tel. 80.

Eesti Kirjanduse Selts

kirjastab väärtuslikke raamatuid.

Vaadake järele, kas on Teil olemas kõik Seltsi väljaandel ilmunud tööd. Nõudke nimekirju ja tutvustajaid. Jälgige allpool avaldatavaid teateid uute raamatute kohta.

Peale novembrikuu nimestikku ilmunud uudisteosed:

Ch. Dickens: Oliver Twist. Hind 3.50 kr., kalingurköites 5 kr.	R. Reinick: Pilliroo-saar. Hind 1.50 kr., iluköites 2 kr.
J. Galsworthy: Õunapuu. Hind 65 senti, iluköites 1.15 kr.	M. J. Eisen: Tõli ja ta sugu. Hind 1.50 kr., kalingurköites 3 kr.
J. Lehtonen: Soome muinasjutte. Hind 2.25 kr., kalingurköites 3.75 kr.	L. Suburg: Maarja ja Eeva. Hind 75 senti, kalingurköites 2.25 kr.
I. Turgenev: Aadlipesa. Hind 1.50 kr., iluköites 2 kr.	A. M. Tallgren: Euroopa muinas-aeg. Hind 4.50 kr., nahkköites 6.25 kr.
L. Andrejev: Inimese elu. Hind 75 senti, kalingurköites 2.25 kr.	Th. Zielinski: Vana-kreeka kirjandus II. Hind 2.50 kr., kalingurköites 4 kr.
-

Kõiki Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastusel ilmunud raamatuid ja „Eesti Kirjanduse“ varemaid aastakäike võib tellida otse Eesti Kirjanduse Seltsilt. Soovitav on raamatute hind tellimise puhul Seltsile ette saata pangatsekiga, postiga, või markides kirjaga. Raha ettesaamisel kannab raamatute saatekulud Selts, posti ja pagasi järelmaksuga tellimisel jäävad saatekulud tellija kanda.

Hinnaalandus Eesti Kirjanduse Seltsi liikmetele Seltsi kirjastusel ilmunud köitmata raamatutelt 20%, köites raamatutelt 15%. Maal asuvatele raamatukogudele, koolidele ja õpetajatele köitmata raamatutelt 10%.

Raamatukogud — tellige kõik oma raamatud (ka teiste kirjastuste omad) Eesti Kirjanduse Seltsi kaudu. Soovikorral lastakse raamatuid kõita kogudele kohasesse vastupidavasse, nägusasse ja odavasse köitesse.

Eesti Kirjanduse Selts

Tartus, Riia tänav 34, telefon 6-01.
